DAX GRIGORESCU

COLUMB ŞI IXSULELE ZBURĂTOARE

DAN GRIGOKESCU

COLUMB ŞI

INSULELE ZBURĂTOARE

EDITURA CUCUTEXI 1994

ISBN 973 – 96731 – 5 – 5

Cuvânt înainte

Columb – spune o legendă răspândită, fireşte, mai ales în secolul romantismului – a lăsat cu limbă de moarte ca, în sicriu, să fie puse lanţurile cu care fusese legat pe drumul de întoarcere din cea de-a treia călătorie a lui în ţinuturile de la apus de Atlantic. Potrivit unei tradiţii ce a fost preluată de aproape toţi biografii săi, cutezătorul corăbier a arezut neabătut că pământurile cucerite în numele Maiestăţilor lor Catolice erau ţărmurile răsăritene ale Indiei; nu ar fi bănuit, deci, niciodată că descoperise o Lume Nouă. Amănunt privit, de un timp încoace, cu tot mai multe rezerve, după ce majoritatea cercetătorilor au pus în lumină solida lui cultură, lecturile temeinice din autorii antici. Prin urmare, e mai mult ca sigur că întâlnise referirile lui Platon şi ale lui Strabo la tărâmurile aflate departe, dincolo de Ocean, unde – cum spuneau cei vechi – au ajuns unii navigatori plecaţi de pe ţărmurile de răsărit. S-a aflat şi că fiul său îi procurase toate hărţile Atlanticului cunoscute pe atunci şi că el le cercetase cu multă luare-aminte. E peste putinţă să nu fi ştiut de expediţia lui Leif Ericsson, vikingul care, în anul 1.000, îşi dusese corabia până pe ţărmul de apus al Oceanului, într-un loc numit de el Yinland. Călătoria aceasta nu fusese uitată: cu puţină vreme înainte ca mica flotă a lui Columb să fi pornit din Sevilla, se aflase despre o scrisoare a Papei Inocenţiu al VII-lea, neliniştit că drept credincioşii din Vinland (unde, de câteva secole, se înfiinţase o episcopie) nu mai

dăduseră semn de viaţă de foarte mult timp.

Şi, apoi; cum s-ar putea crede că un om cu un asemenea orizont cultural păstra o imagine atât de naivă a Indiei, încât ducea în calele corăbiilor nenumărate lăzi mari cu mărgele şi oglinjoare menite să-i câştige pe băştinaşi de partea lui? Trecuseră multe secole de când europenii ştiau foarte bine că India nu e numai o ţară a mirodeniilor şi a lemnului de esenţă scumpă, ci, mai ales, a unei mari culturi.

E adevărat, Columb a fost un nedreptăţit. Foarte curând după moartea sa, un geograf german, a publicat o hartă în care pământurile unde ancorase navigatorul genovez nu-ipurtau numele, ci pe ace unui corăbier italian, veneţianul Amerigovespucci, ajuns la vreme după Columb pe continentul unde amiralul lui Ferdinand şi ăl nu va fi amintit decât de denumirea unei ţări din America de Sud (botezată astfel la aproape 250 de ani după expediţia Columbiană) şi ale unor oraşe din Statele Unite – toate aflate departe de meleagurile pe care el păşise cândva. (Tot aşa cum, în jocul ironic al destinului, singura statuie a lui Leif Eriksson veghează de câteva decenii în cartierul norvegian din Seattle, în Pacific, de unde contemplă vasta întindere de ape pe care corăbiile vikingilor nu au plutit nicicând).

Mal târziu, însă, Columb va răzbunat.

Aproape toţi vorbim despre el ca despre adevăratul descopeillnr al l unui Nou (chiar dacă dăm, uneori, crezare poveştii poli lui căreia nu şi-ar fi dat niciodată seama că a ajuns în cuintul află puric U l amân tulul decât mult râvni ta Aproape lufl îl plivim pe Vespucci doar ca pe un norocos-sau de-a diepint în pe un Impostor, uitând, totuşi, că şi veneţianul II Joşi un naviga lor de seamă, că a debarcat, de pildă, pe ţărmul Vene, udei (căruia i-a spus astfel în cinstea cetăţii sale natale).

Columb e unul dintre cei mai sărbătoriţi europeni din istol la modernă. Poate doar misteriosul doctor Faust şi Napoleon să-i fie deopotrivă în această privinţă. Nici a cărui

Invenţie a dat noi perspective cunoaşterii umane şi, implicit, Istoriei înseşi, nici Newton sau Einstein, Michelangelo sau clic, Dan te sau Shakespeare, Carol Quintul sau Elizabeta a Angliei nu au avut parte de sărbători atât de strălucite. Câţi dintre noi ştim numele întreg al celei dintâi făpturi omeneşti fi care a păşit pe Lună, faptă, fără îndoială, la fel de importantă cu ceea ce se cheamă „descoperirea Americii”?

Scriu aceste rânduri cu numai câteva zile înainte de celebrarea unei jumătăţi de mileniu de când a plecat el în marea aventură a aflării unui nou drum spre India (de fapt, serbările au început de foarte multă vreme şi aproape toţi capii de stat s-au simţit onoraţi să ia parte la grandioasa elogiere a celui care nu a ştiut, poate, niciodată că primul lui pas pe pământurile descoperite la capătul istovitoarei lui călătorii era la fel de mare şi pentru om şi pentru omenire).

În multe cărţi de istorie, începuturile erei moderne sunt însemnate, pe drept, de anul în care un navigator genovez, plutind sub steagul Spaniei, a atins ţărmul unei Lumi Noi. Evenimentul e, fără îndoială, de o însemnătate comparabilă cu un alt fapt din vremea Renaşterii – invenţia tiparului – care, însă, se cuvine să observăm din nou, nu a avut parte de aceeaşi meritată sărbătorire.

Nu numai în patria lui adoptivă sau în aceea de baştină, Columb are înţelesul celei dintâi punţi aruncate dinspre Lumea Veche spre cea Nouă.

A fost, însă, cu adevărat cea dintâi?

21 septembrie 1992

PIETRELE DIAVOLULUI

America, despre care se vorbeşte atât de stăruitor ca despre un continent cu o istorie recentă – adică începând exact cu prima călătorie, din 1492, a lui Columb –, e un pământ al cărui trecut e ascuns de mari mistere. Dar tot ceea ce premerge anului 1492 e încredinţat arheologiei; nu fără îndreptăţire, pentru că, aşa cum au crezut că pot stabili primii cercetători ai vechilor semne ale vieţii umane de aici, mărturiile scrise lipsesc.

De la întemeierea ei, arheologia americană a fost tentată să pună vestigiile studiate de ea pe seama celor dintâi locuitori ai teritoriilor cuprinse între Atlantic şi Pacific cărora, preluându-se confuzia celor ce căutau prin aceste locuri un drum spre India, li s-a spus (şi, evident, li se mai spune) *indieni*. Şi aceştia, desigur, cu o istorie complicată, reconstituită cu mari ezitări şi care, să recunoaştem, e susceptibilă de interpretări dintre cele mai contradictorii. Ce spune, de fapt, denumirea atât de larg folosită – *precolumbiahă* – pentru întreaga vreme de dinainte de sosirea europenilor? Că ea nu defineşte o realitate unitară, nu numai pe întreaga întindere a continentului, dar nici măcar a unor zone mai mici, e un lucru bine ştiut. Dar aparţine, oare, în întregime, *indienilor*?

A fost, se ştie, un moment când pe înaltele podişuri ale Anzilor s-au descoperit ciudate semne pentru care cea mai simplă explicaţie (sau cea mai la îndemână) era, ca de obicei în asemenea ocazii, cea mai uluitoare: ele au fost atribuite unor nave sosite de pe alte planete (ori din alte galaxii). Surprinzătoare a fost numai graba cu care a fost îmbrăţişată extraordinara ipoteză, de vreme ce ea lăsa nelămurite nenumărate detalii, totuşi, importante. Adevărul e, însă, că nici cei care s-au împotrivit supoziţiei unor expediţii extraterestre ce treceau printr-unul din ţinuturile cele mai inospitaliere ale pământului nu au

produs argumente îndeajuns de convingătoare în stare să respingă teoria spectaculoasă a astronauţilor extragalactici.

Împrejurarea că aceste semne tainice se află atât de aproape de centrul uneia dintre cele mai stranii civilizaţii de demult – civilizaţia incaşilor – sporea, cu siguranţă, misterul. În jurul popoarelor care au trăit aici, ca şi în jurul mărturiilor – directe sau indirecte – privindu-i pe azteci, pe olmeci, pe maiaşi s-au clădit nenumărate legende; uneori s-a crezut că pot fi recreate mituri fundamentale ale străvechilor culturi: literatura latino-americană a secolului nostru a dat multe opere memorabile a căror semnificaţie e conturată din perspectiva acestor tradiţii arhetipale.

Dar teritoriile unde ajungeau cei dintâi exploratori ai continentului, la răspântia secolelor al XV-lea şi al XVI-lea, se aflau departe de locurile în care se va descoperi mai târziu marea cultură originară a Lumii Noi. Arheologii şi istoricii culturii americane arhaice se văd obligaţi să urmărească nu traseele cele mai pline de strălucire, ci pe acelea – de cele mai multe ori modeste şi obositoare – care sunt susţinute de dovezi şi de supoziţii. Şi se bagă uşor de seamă că majoritatea acestor dovezi ies la iveală din pământul unor ţinuturi ale căror populaţii străvechi au fost socotite vreme îndelungată că s-au aflat pe una din treptele cele mai de jos ale civilizaţiei amerindiene – cele de pe coasta de nord-est a Continentului.

Mii de pietre uriaşe zac risipite în aceste regiuni ale Americii, fără ca vreun document de un fel sau altul să le lămurească rostul. Grămezi de bolovani, rânduite radia! sau în lungi şiruri paralele, stânci imense ridicate, într-un echilibru curios, pe stâlpi rudimentari de piatră, aşchii de granit pe care încă se mai desluşesc urmele uneltei ce le-a desprins din blocurile de pe povârnişurile munţilor, bordeie acoperite cu mari lespezi:

toate acestea stau mărturie existenţei unor oameni îndemânatici, buni cunoscători ai unui meşteşug complicat. Cine erau ei? Şi de ce au trudit atât pentru ridicarea unor asemenea ciudate construcţii?

Uneori, din pură întâmplare, pe câte una din aceste pietre s-au descoperit semne ce ar putut să pară o inscripţie. Specialiştii nu au izbutit, însă, decât arare, dacă nu să o descifreze, cel puţin să-i găsească locul în şirul extraordinar de lung al scrierilor străvechi şi să dea astfel o sugestie – nu totdeauna acceptată de ceilalţi arheologi – privindu-i pe cei care ar fi putut să cioplească astfel pietrele…

Pe o stradă a orăşelului North Salem din statul New York, se află o stâncă grea de aproape o sută de tone, sprijinită de trei stâlpi groşi de piatră. Lângă ea, filiala locală a Societăţii de Istorie a aşezat o inscripţie care explică, pe înţelesul tuturor, că, la sfârşitul ultimei Perioade Glaciare, un gheţar s-a topit şi că o bucată de granit de 90 de tone a lunecat drept în vârful câtorva pietre ceva mai mici, în formă de con. Cu alte cuvinte, că totul nu e altceva decât un fenomen geologic cât se poate de natural.

La mai multe mile de acolo, lângă oraşul Poughkeepsie, pe malul fluviului Hudson, o lespede dreptunghiulară s-a ivit din pământ în urmă cu vreo 150 de ani, când s-au început lucrările pentru o şosea. Localnicii spun că au aflat cum că dedesubt ar fi înmormântată o căpetenie indiană. Geologii sunt siguri că ea a fost adusă acolo de gheţari. „În afară de asta – observă ei –, indienii din aceste părţi nici nu obişnuiau să însemne mormintele cu pietre”. Ceea ce e foarte adevărat, dar… iarăşi un fenomen natural provocat de lunecarea gheţarilor de la sfârşitul unei Ere Glaciare?

Cândva mi-a căzut în mână o carte încântătoare,

scrisă la sfârşitul secolului trecut (mai exact, în 1892, la cea de-a 400-a aniversarea călătoriei lui Columb) de unul dintre cei mai proeminenţi savanţi ai vremii, James Alleston. Era un roman de aventuri, evocând, însă, locuri reale de pe valea fluviului Delaware; printre ele, şi o misterioasă îngrămădire de stânci de pe un vârf de munte din Pennsylvania, în apropiere de hotarul cu statul New York. Aveam să aflu ceva mai târziu că aceasta era una din multele construcţii pe care geologii le prezintă ca pe o creaţie a naturii, aflată dincolo de puterea de înţelegere a oamenilor.

Să fie aceste „monumente de piatră”, cum le numeau arheologii sfârşitului de secol al XIX-lea, doar accidente ale naturii? Dacă nu. cine le-a ridicat? Şi de ce? Când? Ce spun inscripţiile, atunci când scrijeliturile sunt cu adevărat scrieri? Şi, mai presus de toate, de câte ori a fost descoperită America?

În ultimul milion de ani, Pământul a trecut prin cel puţin zece glaciaţiuni. În vremea celei din urmă, un gigantic strat de gheaţă – gros, în unele locuri, de mai mult de trei kilometri – acoperea aproape toată America de Nord. Apa oceanelor, absorbită de gheţari uriaşi, scăzuse, mult, dezvelind pragurile până atunci ascunse. Pe un astfel de prag, transformat într-un druip larg de mai multe zeci de kilometri, care lega acum Siberia de Alaska, au trecut, acum aproape 20.000 de ani, cete de vânători nomazi., venite din depărtările Asiei. Arheologii au identificat mai multe valuri de migraţii care s-au răspândit lent în continentul acoperit de gheţuri, unde mişunau mamuţi şi elani uriaşi, pradă uşoară pentru dibacii vânători, mai ales că, aşa cum se crede, jivinele nu întâlniseră până atunci oameni şi nu învăţaseră să se păzească de ei. Sunt locuri unde s-au găsit zeci de schelete de mamuţi, purtând semnul armei ucigaşe, dar care au fost lăsaţi acolo unde au

căzut, vânătorii hăcuind doar pe unul sau doi dintre ei (oasele sfărâmate şi calcinate au fost descoperite nu departe de acolo); vânătoarea devenise un fel de sport sângeros, un masacru. Vânatul se împuţina repede, iar grupurile nomade erau silite să plece tot mai departe, în căutarea unor ţinuturi mai darnice.

În urmă cu vreo 10.000 de ani, când uriaşele gheţuri s-au topit, apele oceanelor au crescut din nou şi podul ce unea Asia de America a fost acoperit: strâmtoarea ce avea să se numească Bering despărţea cele două continente, oprind trecerea altor cete de vânători. Dar în cei zece mii de ani de migraţii, parese, neîntrerupte, foarte mulţi ajunseseră în aceste pământuri, risipindu-şi în aproape toate ţinuturile cuprinse între Alaska şi Ţara de Foc, în îndepărtatul Sud. Aceştia sunt cei cărora, mult mai târziu, vor ajunge să li se spună *Indieni*. Ei – au fost constructorii unei civilizaţii ale cărei urme, în platourile interioare ale Mexicului, în Yucatán, în Anzi sau, identificate mult mai de curând, în bazinul lui Mississippi, *ap* stârnit deruta şi, mai târziu, admiraţia europenilor veniţi în aceste locuri. Şi s-a tras o concluzie care, în secolul al XVIII-lea când a fost formulată pentru prima dată pe temeiul unor cercetări sistematice, nu putea fi decât normală: lor li se datorau *toate* construcţiile de pe întinsul Americii. În secolul trecut, s-au întreprins nenumărate săpături; cele mai multe, conduse de amatori entuziaşti, al căror zel fusese aprins de rapoartele publice ale Societăţii Americane de istorie şi ale Institutului Smithsonian, dar nu aveau nici cele mai vagi noţiuni de felul cum trebuie organizat un, şantier arheologic, au condus la grava deteriorare, adesea ireparabilă, a vestigiilor. (De altminteri, mulţi dintre aceşti arheologi improvizaţi erau mai rar îndemnaţi de interesul ştiinţific decât de speranţa de a găsi comorile despre care se bănuia că au fost îngropate de indieni).

Încă din primii ani ai secolului nostru, începuse o operă de clasificare metodică a rezultatelor unor investigaţii ghidate de principii ştiinţifice clare. Concluziile erau, de fiecare dată, aceleaşi: populaţiile indiene, reprezentând forme diverse de civilizaţie, tradiţii care variau de la o zonă la alta dar care erau supuse unor complexe procese de aculturaţie, de influenţe reciproce, erau cele care clădiseră „monumentele de piatră” şi celelalte construcţii, uneori gigantice, de pe teritoriul Statelor Unite şi al Canadei.

De aceea, comunicarea din 1975 a lui Barry Fell, repmtat profesor de biologie marină la Universitatea Harvard (şi epigrafist amator) a fost primită cu un amestec de indiferenţă şi de amuzată neîncredere. Fell susţinea că a stabilit provenienţa feniciană a inscripţiilor de pe cele peste patru sute de Iespezi excavate de pe un teren agricol din Pennsylvania. Fenicienii, cei mai abili şi mai îndrăzneţi navigatori ai Antichităţii, despre care se ştia că în jurul anului 1.000 î.e.n. străbăteau adesea Mediterana de la răsărit până la capătul ei apusean, că au trecut în Atlantic şi că aduceau din Britania minereuri de fier, bănuindu-se că au coborât mult şi de-a lungul coastelor Africii, au ajuns – afirma Fell – şi în America. Mai mult, el declara în câteva studii publicate într-o revistă ştiinţifică respectabilă, că a descifrat şi câteva hieroglife egiptene, inscripţii romane şi o variantă, până atunci necunoscută, a scrierii celtice numite *ogam*!

Unul dintre cei mai renumiţi cercetători ai vechilor monumente din Nord-estul Statelor Unite avea să mărturisească, peste câţiva ani, că, atunci când a aflat de articolele lui Barry Fell, a socotit că ele „proveneau, pur şi simplu, dintr-o combinaţie dintre reportajele unor ziarişti în căutare de senzaţie şi fantezia unui savant care a luat-o

razna”[1]. La urma urmelor, arheologii stabiliseră de mult că Americile fuseseră izolate de restul lumii mai bine de zece mii de ani, până la sosirea caravelelor lui Columb; şi, cum nici expediţia călugărilor irlandezi de la mijlocul mileniului întâi (a cărei veridicitate nu e, totuşi, respinsă cu totul), nici aceea a vikingilor nu lăsaseră alte urme decât o palidă tradiţie orală şi câteva documente – dar niciunul pe pământul Americii –, teoria profesorului de biologie nu avea mai mulţi sorţi să fie însuşită de specialişti decât romanticele supoziţii ale popasului extratereştrilor pe înălţimile Anzilor. În afară de aceasta, antropologia demonstrase de mult că asemănările dintre culturi despărţite de mari distanţe pot fi lesne explicate ca evoluţii paralele. Şi, la drept vorbind, studii anterioare asupra inscripţiilor de pe pietrele presupuse a aparţine perioadei precolumbiene au dovedit întotdeauna că acestea erau falsuri mai mult sau mai puţin îndemânatice. De ce, atunci, atâta pierdere de vreme cu astfel de extravaganţe?

Ciudat a fost felul în care au reacţionat cercurile universitare americane: reprezentanţii celor mai multe dintre ele au răspuns prin atacuri extrem de violente care nu se refereau, în esenţă, la documentele publicate de Fell. Unii arheologi mai tineri au întreprins atunci, surprinşi de inadecvarea acestor replici la natura problemei puse în discuţie, un inventar al articolelor apărute, de-a lungul ultimelor decenii, în revistele academice şi au constatat că, aproape fără excepţie, rapoartele ce vizau descoperirea unor piese susceptibile a fi interpretate ca fiind aduse aici din Lumea Veche fuseseră ignorate3

Şi atunci s-au ivit firesc câteva întrebări: există, oare, suficiente date care să ateste prezenţa în America a unor

1 Salvatore Michael Trento, The Search for Lost America : Mysteries of the Stone- Ruins in the United States, Harmondsworth, Penguin Books, 1979, p. XI.

oameni care au sosit aici de peste Atlantic înaintea călătoriei epopeice a lui Columb? De ce această problemă nu a fost studiată decât de foarte puţini specialişti, fiind lăsată mai ales pe seama unor diletanţi? Dar dacă Fell şi ceilalţi au exagerat, totuşi? Astfel încât, în câteva centre de cercetări s-au iniţiat, în cea de-a doua jumătate a anilor ’70, studii metodice care luau totul de la capăt – excavaţii noi şi reevaluarea rapoartelor existente –, încercând să reziste ispitei de a interveni, de o parte sau de alta, în mult prea animata polemică, pentru că participanţii de până atunci, deopotrivă specialişti şi amatori, se lăsaseră în voia pasiunii şi izbutiseră să întunece de-a binelea contururile problemei. Vrednică de observat e creşterea numărului de studii consacrate vestigiilor atribuite unor populaţii precolumbiene

8 Vezi John Vivian, *Building Stone Walls*, Charlotte Vt., Garden Way Publishing, 1976, p. VI.

non-indiene (sau a căror identificare fusese lăsată în suspensie), studii apărute foarte curând după cele ale lui Barry Fell.

Unul dintre cele mai active centre de cercetări a fost înfiinţat, în ianuarie 1976, de Salvatore Michael Trento, un arheolog care lucrase multă vreme în şantierele de săpături din statul New York, în New Jersey şi în statele Noii Anglii (mai ales în Connecticut şi Massachusetts). Sediul centrului a fost stabilit chiar în locuinţa lui Trento, în orăşelul Middletown din sudul statului New York; de aici, numele sub care avea să fie cunoscut în curând de toată obştea cercetătorilor străvechii istorii a Americii – MARC, iniţialele lui *Middletown Archeological Research Center*.

La început, activitatea consta în întâlnirile, cu totul neprotocolare, ale unor prieteni, cei mai mulţi tineri profesori la colegiul din oraş, care, la sfârşit de săptămână,

porneau în scurte excursii spre locurile unde ştiau că pot găsi „monumente de piatră” asemănătoare celor prezentate de Fell. Dar, după câteva luni, ei au băgat de seamă că fişele au început să se adune, formând o adevărată bază pentru cercetări mai sistematice; în acelaşi timp, tot mai mulţi erau cei care soseau vinerea la Middletown pentru a lua parte la scurtele expediţii ce se încheiau întotdeauna duminica după-amiază.

Şi, atunci, Trento a redactat un plan amănunţit de cercetare, menit să folosească din plin colaborarea marelui număr de participanţi la activitatea „arheologilor de weekend”. Se strângeau acum nu numai arheologi, ci şi antropologi, epigrafişti, arhitecţi, ingineri, fizicieni, geologi, specialişti în cercetările de bibliotecă şi de arhivă. În 1978, Centrul avea două sute de membri, a căror activitate era coordonată de Trento, ajutat de câteva tinere cadre didactice, bune cunoscătoare ale problemelor specifice ale arheologiei şi ale arhivisticii. Printre participanţii la expediţiile organizate de MARC erau acum şi piloţi, studenţi, gospodine, elevi de liceu, oameni de afaceri, ba chiar şi câţiva politicieni, mulţi dintre ei, va recunoaşte mai târziu Trento, atraşi de perspectiva de a petrece sfârşitul de săptămână într-un chip neobişnuit, mai curând decât de pasiunea de a dezlega misterele pietrelor.

— Străbăteau potecile munţilor, mergeau de-a lungul râurilor, se opreau ori de câte ori găseau o stâncă a cărei formă li se părea mai curioasă, o măsurau cu atenţie, o curăţau, căutând urmele vreunei inscripţii. Apoi erau cercetate minuţios documente şi publicaţii din secolul trecut (uneori şi mai vechi, dar acestea erau extrem de rare), planuri ale diverselor birouri de cadastru, însemnări ale fermierilor, scrisori şi facturi ale negustorilor de antichităţi. Din 1979, campaniile de cercetări durau optsprezece luni şi se desfăşurau în şantiere organizate în

şapte state de pe Coasta de Nord-Est a Americii. MARC organizase şi un al doilea centru, MEI (*Mediterranean Expedition Institute*); la Soller, pe insula Majorca, unde aveau loc prelegeri, seminarii pe teme privind istoria şi preistoria zonei de vest a Mediteranei, cu accent special pe problemele Balearelor. Se organizau şi aici campanii de cercetări, urmărindu-se adunarea de date care ar fi putut conduce la o analiză comparativă a monumentelor din America şi a celor din Mediterana. (Spaniolii colaborau cu institutul american: specialiştii muzeului arheologic de la Deya, tot în Majorca, au creat un institut de Studii Comparative, publicând câteva excelente monografii privitoare la preistoria Balearelor, subiect care îi interesa atât de mult pe cei de la MARC).

Activitatea unor instituţii mai vechi devine, către sfârşitul deceniului al 8-lea, mult mai intensă, fapt ilustrat, de altminteri, de numărul mare de publicaţii apărute acum. Institutul American de Arheologie Indiană (AIAI), aflat sub conducerea unei personalităţi proeminente, Roger Moeller, a publicat o masivă bibliografie a lucrărilor referitoare la arheologia părţii de nord-est a Noii Anglii. O altă instituţie, Societatea pentru Cercetarea Siturilor Vechi (*Early Sites Research Society*), cu sediul la Danielson, în Connecticut, înfiinţată prin 1950, dar ale cărei urme, la scurt timp după aceea, se pierduseră aproape cu totul, şi-a făcut simţită din nou prezenţa, la numai câteva luni de la publicarea primelor rezultate ale expediţiilor celor de la MARC; Societatea e condusă de doi reputaţi specialişti, James P. Whittall I şi William D. Nisbefe, autori ai unor studii importante privind arheologia Noii Anglii (din păcate, buletinul editat de ei e distribuit numai câtorva biblioteci universitare, aşa încât cercetările întreprinse de arheologii din Danielson sunt relativ puţin cunoscute). Se cuvin adăugate Societatea de Epigrafie din Arlington,

Massachusetts, editoarea unei excelente reviste – de altfel, singura de acest fel din ţară – în care, în afara descifrării şi interpretării inscripţiilor şi a unor analize extrem de specializate, sunt tipărite şi admirabile texte de popularizare, nu o dată savuroase, ceea ce şi explică larga ei difuzare (în 45 din cele 50 de state americane şi în 25 de ţări străine). E revista în care au apărut relatările lui Barry Fell, cele care au făcut atâta senzaţie în 1975. Sau *Earthwatch* dintr-un orăşel, Belmont, din Massachusetts, organizată ca o asociaţie a tinerilor cercetători a căror activitate, sprijinită de o mică bancă din localitate, constă în scurte excursii prin munţi şi de-a lungul râurilor din apropiere, în cercetări întreprinse în tabere ridicate în preajma celor mai puţin cercetate „monumente de piatră" din regiune: „e un adevărat roman de mister, dar cu o bază serioasă, ale cărui personaje suntem noi şi autorii necunoscuţi ai monumentelor", scria un student de la Harvard, participant la acţiunile asociaţiei din Belmont.

Cu toate că primele ecouri ale iniţiativelor celor de la Middletown s-au auzit, cum era normal, în nord-estul Statelor Unite, au venit semnale de departe, din Texas, Oklahoma sau tocmai din Arizona şi din Noul Mexic, confirmând existenţa, şi în acele locuri, a unor monumente foarte asemănătoare celor studiate de arheologii din Noua Anglie şi din statele Atlanticului Mijlociu (New York, New Jersey, Pennsylvania, Maryland, Delaware…). De pe valea lui Mississippi şi a numeroşilor lui afluenţi care străbat ţinuturile Marilor Câmpii, soseau la Middletown mesaje, însoţite adesea de fotografii ce înfăţişau pietre imense înfipte în pământ, într-un echilibru ce părea foarte precar, şi construcţii botezate acolo „pietre de altar".

Să fi fost acestea dovezi că misterioşii meşteri ai „monumentelor" de pe coasta de est nu s-au oprit la Munţii Alleghani şi că s-au răspândit în interiorul continentului?

Dar ce a mai rămas de pe urma lor, în afara acestor construcţii bizare, al căror înţeles e încă puţin lămurit de arheologi şi de epigrafişti?

Datele strânse de pe malurile marilor fluvii din Nord-Est (Hudson, Connecticut, Susquehanna) şi ale afluenţilor lor, din câmpiile întinse de-a lungul coastei oceanului au fost interpretate foarte decis de Trento şi de asociaţii săi ca „dovezi foarte sugestive ale existenţei unor mici grupuri aparţinând civilizaţiei bronzului[2] din Mediterana şi din Europa de nord-vest care, navigând până aici de pe ţărmurile lor natale, au început să rătăcească prin pădurile preistorice ale Americii”[34]. Era o concluzie foarte asemănătoare aceleia la care ajungeau, cam în acelaşi timp, şi alţi arheologi, cercetători ai zonei din răsăritul Statelor Unite unde identificau „sute de inscripţii scrijelite pe pietrele din Noua Anglie şi din Atlanticul de Mijloc, demonstrând o izbitoare asemănare cu pietrele găsite în vaste regiuni ale Lumii Vechi, din Maroc în Suedia”.

La aproximativ o sută de kilometri de New York, se află

— Lucru cunoscut încă de la începutul secolului al XVIII-lea

— Un adevărat depozit de obiecte lucrate în piatră, puse de multă vreme pe seama indienilor irochezi. Relatările privitoare la aceste obiecte concordă când se referă la însuşirile lor artistice şi la gradul înalt de cunoştinţe tehnice ale artizanilor care le-au lucrat. În

2 începutul Epocii Bronzului, cuprinsă în Lumea Veche între 3500—1000 t.e.n., e stabilit la civilizaţiile din America în jurul lui 1000 î.e.n.; metalurgia bronzului nu e cunoscută în preistoria americană decât în unele regiuni din Argentina şi Peru.

3 Op. cit., p. XI.

4 James P. Whittall II, ,,Stone Chamber: North Salem, N.Y.”, în Early Sites Research Society Work Report, III, nr. 30 (1977), p. 3.

centrul sitului e construită o colibă al cărei acoperiş e clădit din lespezi mari de piatră acoperite cu pământ, foarte asemănătoare unora dintre cele descoperite de-a lungul timpului în vastul bazih al lui Mississippi. Dar cercetătorii de la MARC au ajuns repede la concluzia că ele sunt întru totul comparabile cu vestigii ale Europei preistorice. „Pe-a lungul marginilor vestice ale vechiului continent, în ţinuturile ce coboară spre ţărmurile Oceanului, se pot vedea stânci gigantice, pe suprafaţa cărora se mai desluşesc urmele unor unelte străvechi, închizând în structurile lor stranii mistere ce-şi aşteaptă dezlegarea, dar care seamănă izbitor cu cele văzute de noi în munţii şi în desişurile pădurilor americane”[5].

În ceea ce priveşte Europa, concluziile au fost formulate de mult: aceste forme megalitice sunt, fără niciun fel de îndoială, ruinele unei civilizaţii uitate; unele datează de acum 6.000 de ani. Cum au reuşit aceşti „oameni ai peşterilor” să cioplească, să ducă dintr-un loc, unde fuseseră lucrate, în cel unde au fost înfipte în pământ (şi *cum* au fost înfipte?) aceste blocuri grele, de cele mai multe ori, de câteva zeci de tone? Pentru că, bine se ştie, oamenii acelor vremuri nu aveau unelte a căror eficienţă să explice asemenea isprăvi. Dar întrebarea cea mai delicată e: sunt aceiaşi oameni de pe urma cărora au rămas ruinele de piatră din America?

Primele răspunsuri pe care arheologii (nu numai americani, ci şi unii din diverse ţări europene) au încercat să le dea au putut să pară ciudate, de-a dreptul fanteziste cercurilor academice, dar au fost întâmpinate cu entuziasm de publicul larg. Aceasta era

5 Andrew E. Rothovius, „The Celt-Culture of New England, First Millenium B.C.”, în NEARA Journal, X, nr% 2 (1976), p. 2 (NEARA sunt iniţialele unei organizaţii ştiinţifice din New Hampshire, New England Antiquities Research Association).

dificultateprincipală pe care trebuiau s-o învingă asociaţiile de cercetători de felul controversatului MARC: să nu pară că intenţia lor e exclusiv aceea de a-şi câştiga popularitate prin teorii excentrice şi spectaculoase. Au fost reluate cercetările asupra unor construcţii megalitice care păreau, de multe decenii, a fi bine cunoscute, catalogate, aşa încât aproape nimeni nu mai credea că s-ar putea adăuga vreun amănunt semnificativ.

Dar iată, că pe la sfârşitul anilor ’70, echipe de ingineri, astronomi, matematicieni s-au alăturat arheologilor, şi antropologilor, convinşi că datele mai vechi pot fi reevaluate şi că, de fapt, concluziile erau foarte departe de a fi fost trase. Cele dintâi interpretări rezultând din noile studii nu difereau, însă, hotărâtor de cele anterioare: se sugera, anume, că uriaşele alcătuiri, folosite – aproape sigur – ca observatoare solare sau lunare, dezvăluiau existenţa unei civilizaţii mult mai sofisticate decât aceea imaginată în mod obişnuit de istoricii din secolele trecute. Aceasta, însă, nu justifica marile eforturi investite în noile cercetări.

Încă din primele decenii ale secolului nostru, calcu ele astro-matematice au pus în lumină înţelesurile orientării blocurilor de piat/ă care indică, s-a spus, o conştiinţă clară a ordinii cosmice. Era, evident, vital pentru agricultorii de acum câteva milenii să ştie, de exemplu, când vin zilele cele mai lungi şi când cele mai scurte ale anului: rezultatele bune ale semănatului şi ale culesului depindeau de cunoaşterea unor lucruri de felul acesta. S-a părăsit, de altminteri, de mult imaginea omului primitiv văzut ca o fiinţă cu o viaţă sufletească şi cu o inteligenţă sărace, tremurând de spaimele necunoscutului care îl împresurau de pretutindeni, încercând să se apere cu un ciomag (făcut, eventual, dintr-un os de mamut) de ameninţarea fulgerului sau a întunericului pădurii.

Dimpotrivă, printre oamenii epocii bronzului erau destui ingineri pricepuţi, înzestraţi cu o ştiinţă deloc obişnuită de a-i convinge pe ceilalţi să purceadă la munca extrem de grea cerută de înălţarea acestor complicate edificii.

Un moment decisiv pentru precizarea şi întregirea imaginii a fost reprezentat de studiile întreprinse de astronomul englez Alexander Thom, la jumătatea deceniului al 6-lea (mai târziu, el va fi asistat de fiul său, tot astronom şi pe care îl chema tot Alexander). El a măsurat cu multă exactitate diametrele a peste o sută cincizeci de cercuri alcătuite din pietre, care se găsesc pe tot cuprinsul insulelor britanice şi a ajuns la concluzia că a existat o unitate standard de lungime folosită din nordul m

Scoţiei până în sudul Angliei, în Ţara Galilor, în Insula Mart şi în cele două insule din Canalul Mânecii. Pe o suprafaţă de mai multe zeci de mii de kilometri pătraţi, conchidea Thom, „muncitorii epocii arhaice ridicau morile de piatră şi de pământ, aşezate la distanţe stabilite cu o impresionantă acurateţe, aflate cu mult mai presus decât nivelul ce li se atribuia de arheologii moderni”[6].

Unitatea era de 2, 72 picioare (adică aproape un metru) şi măsurătorile făcute de Thom au demonstrat că *toate* distanţele dintre construcţii se înscriu în multipli ai acestei unităţi care a fost numită „picior megalitic”; ea era respectată cu atâta stricteţe încât şi Thom şi cei care au repetat şi au verificat măsurătorile sale s-au întrebat dacă nu cumva constructorii de acum 3 – 4.000 de ani aveau un sistem de omologare a instrumentelor de măsurare folosite în asemenea împrejurări. Arheologii europeni au descoperit, după aceea, că şi în unele construcţii megalitice din Bretania şi Normandia, din Spania şi din

6 Alexander Thom, ,,A Statistical Examination of the Megalithic Sites in Britain” in Journal of the Royal Statistical Society, CXVIH, part. 3 (1955), p. 276.

lumea Mediteranei a funcţionat acelaşi „picior megalitic". Ceea ce a lărgit brusc întregul orizont al cercetărilor, impunând realitatea unei civilizaţii unitare – cel puţin din acest punct de vedere – de la Marea Irlandei până în Baleare şi în Sardinia.

Dar adevărata senzaţie s-a produs când; Trento a comunicat rezultatele cercetărilor sale de la North Salem; imensa piatră de acolo fusese studiată de multă vreme şi, cu excepţia celor de la MARC, nimeni nu se aştepta să fie anulată concluzia cercetătorilor mai de demult potrivit cărora construcţia se ivise din capriciile naturii. Dar Trento a observat că pietrele pe care se sprijină bolovanul de o sută de tone formează un triunghi isoscel, ceea ce atribuia naturii o adevărată patimă pentru geometrie. Pentru ca, în cele din urmă, arheologul de MARC să comunice amănuntul care avea să provoace deruta cea mai mare în rândurile celor ce preferau să ştie că problema stâncii de la North Salem e definitiv încheiată şi dosarul ei e clasat: Trento a anunţat că a măsurat baza triunghiului şi că aceasta e de *exact* două picioare megalitice, adică două unităţi cunoscute până atunci numai în Europa[7].

Atunci specialiştii şi-au adus aminte că, nu cu mulţi ani înainte, un cercetător de la Societatea de Epigrafie, John Williams, descoperise la o distanţă de numai o milă de la North Salem câteva lespezi pe suprafaţa cărora putuse desluşi, acolo unde alţii nu văzuseră decât zgârieturi cu totul întâmplătoare (bineînţeles, din vremea glaciaţiunii!) o inscripţie în scriere celtică *ogam*. Atunci, comunicarea lui Williams fusese primită cu zâmbete ironice; dar acum, când o construcţie aflată atât de aproape de pietrele cercetate de el dovedea intervenţia unei unităţi de măsură recunoscute în vestigiile din Europa – despre care, cel puţin în parte, se ştie că provin de la celţi –, era foarte

7 Vezi Salvatore Michael Trento, op. cit., p. XV.

greu să mai fie ironizată identificarea stabilită de epigrafistul din Arlington. Şi cercurile ştiinţifice au constatat că nu pot pune chiar totul pe seama coincidenţelor, mai ales după ce fotografiile aeriene făcute de specialiştii de la MARC au pus în evidenţă mai multe formaţiuni circulare, cu diametrul de peste o sută de metri, care mărturiseau folosirea aceluiaşi „picior megalitic”.

Apoi, dovezile s-au înmulţit. La Poughkeepsie, un stâlp înalt de piatră, cioplit cu muchii ce-i dau o formă paralelipipedică foarte clară, e uşor înclinat spre sud-vest; la mică distanţă, în această direcţie, se află un loc unde – aici toată lumea e de acord – se săvârşeau ceremonialurile celor aşezaţi aici cu milenii în urmă. Şi, alături, o lespede pe faţa căreia s-au descoperit mai multe scrijelituri, rânduite în şiruri aproape paralele. Aici, fireşte, divergenţele au fost violente – de o parte, partizanii ipotezei „cauzelor naturale”, de cealaltă, susţinătorii unei versiuni a lucrării conştiente a cuiva care a înscris aici un mesaj oarecare. Ce conţine textul? Cine ar fi putut să fie autorul lui? Răspunsul nu poate fi dat deocamdată, de vreme ce nu s-a schiţat nicio interpretare a eventualei inscripţii.

Dar faptele, pentru cei de la MARC, rămân fapte: construcţia de la North Salem evocă foarte clar dolmenei[8] din Bretania, cea de la Poughkeepsie – menhirele[9].

Pe o înălţime ce veghează deasupra unui defileu al fluviului Delaware, se găseşte o ciudată formaţiune, cunoscută de multă vreme. Echipele de la MARC au

---

8 Construcţie constând din doi sau mai mulţi'stâlpi care sprijină o piatră mare» aşezată orizontal (în bretonă, doi — masă, meri = piatră).

9 Vezi Stephen C. Jett, Diffusion vs. Independent Development: The Basis of Controversy, in Men Across the Sea : Problems of Pre-Columbian Contacts, editat de Carroll L. Riley, Austin, University of Texas Press, 1986, pp. 86—142.

cercetat-o deopotrivă la sol şi din aer, cu ajutorul unor fotografii luate din avion. Un fapt ne înregistrat până atunci şi pus în lumină doar de cercetările aeriene a fost comunicat atunci: bolovanii triunghiulari suiţi, în tehnica ştiută a dolmenelor, pe stâlpi de piatră, erau astfel orientaţi încât prelungirile lor se rânduiau în şiruri paralele. Distanţa dintre aceste şiruri e constantă: de patru „picioare megalitice”.

Pe valcă lui Delaware, la confluenţa cu Susquehanna, a fost descoperit un adevărat depozit subteran cu numeroase lespezi aşezate în ordine (aşteptând, s-a presupus, să fie trimise celor care le comandaseră). Întâmplarea, coincidenţa erau excluse: *absolut toate* pietrele purtau scrijelituri pe o singură faţă, astfel aşezate încât, limpede, nu aveau cum să fie rodul hazardului. Nu puteau aparţine nici indienilor, pentru că nu s-a cunoscut niciodată o asemenea practică la naţiunile indiene care s-au aflat vreodată în această regiune (ca să nu mai vortiim şi despre aproximaţiile ce intervin de fiecare dată în discuţiile purtate în jurul eventualelor scrieri indiene).

Problema a început, încă din anii ’70, să fie formulată altfel decât înainte: nu *cine* şi *când şi* ajuns pe ţărmurile apusene ale Atlanticului, ci *cât de dese* au fost aceste călătorii şi *cât de adâncă influenţa lor* asupra locuitorilor de aici! Antropologii au discutat aceste lucruri, aţâţ de departe încă de a fi fost desluşite, în termeni şi mai radicali: se pot dezvolta, oare, în mod autonom, grupurile umane de-a lungul timpului sau au nevoie de un stimulent pe care să-l primească din contactele cu tipuri mai avansate de societate? Dezvoltarea paralelă a culturilor din zone izolate ale lumii e o parte instrinsecă a istoriei omenirii sau e doar un fenomen întâmplător? 12

Evident, piatra nu a simbolizat numai în cultura celtică sau feniciană (cel mai des identificate sau

presupuse a explica prezenţa unor vestigii precolumbiene ce nu par a fi opera indienilor) forţă şi fertilitate, calităţi absolut necesare supravieţuirii unor grupuri care nu ştiau să-şi procure mijloacele de subzistenţă altfel decât din cules, din vânătoare sau din sărăcăcioasa lor agricultură. Stâlpii monolitici sunt menţionaţi în aproape toate comentariile privitoare la vechile civilizaţii (în Vechiul Testament, de exemplu) şi semnificaţia lor rituală – ca şi cea memorială – e neîndoielnică; împrejurarea că ei sunt ridicaţi în apropierea unor izvoare sau a unor râuri sugerează că locul era ales înadins, apa fiind, se ştie, indispensabilă în ceremoniile consacrării unor construcţii şi în abluţiuni.

În culturile arhaice mediteraneene, altarele pe care se aprindea focul erau clădite pe vârfurile golaşe ale munţilor sau ale colinelor, nu numai pentru că erau, astfel, deschise spre cosmos şi situate mai aproape de lumea zeilor, ci şi pentru că aşa ofereau mai multă siguranţă împotriva primejdiilor unor incendii devastatoare, cu atât mai temute cu cât se aflau, prin firea lucrurilor, lângă aşezările oamenilor. În chip curios, multe construcţii de acest fel din statul New York au fost descoperite de colonişti (care le-au spus „altare indiene”) tot pe vârfuri de munte. Simplă coincidenţă? Şi, dacă ele sunt cu adevărat „indiene”, constructorii lor au găsit singuri soluţiile sau le-au preluat de la alţii? Cine erau aceşti *alţii*? *11*

Cunoaşterea semnificaţiilor pe care le-a avut piatra în alte culturi nu justifică, bineînţeles, ipoteza că ar exista o legătură între acestea şi ruinele din America. Aceasta a fost capcana în care au căzut, la început, mulţi cercetători. Societăţile umane se adaptează la mediul natural în chipuri care, la suprafaţă, pot să pară asemănătoare; o examinare mai atentă dovedeşte că aceste asemănări nu sunt reale. Specialiştii fac necesara deosebire dintre

aspectele sau funcţiile *omoloage*, adică provin dintr-o sursă comună, şi cele *analoage*, create în mod independent. Legăturile dintre trăsăturile diverselor culturi nu pot fi stabilite decât dacă, aşa cum a demonstrat un celebru arheolog britanic, se dovedeşte că ele au aceeaşi funcţionalitate şi se stabileşte o relaţie cronologică şi geografică între ele[10].

Puţini sunt oamenii de ştiinţă americani înclinaţi să accepte ideea unor călătorii transatlantice anterioare celei a călugărilor-navigatori irlandezi care, în secolul al VI-lea, conduşi de Brendan, ajunseseră (o atestă manuscrise care, în Evul Mediu, au circulat foarte mult) pe misterioase ţărmuri apusene (cu toate că şi această povestire e. Înregistrată cu anume scepticism) şi a vikingului Leif. Arheologii, mai ales cei din cercurile universitare, interpretează vestigiile construcţiilor de piatră ca fiind *analoage* celor din alte culturi; ei se întreabă de ce, dacă ar fi *omoloage*, excavările nu au scos la lumină şi alte mărturii ale existenţei unor populaţii aflate pe o treaptă atât de înaltă a civilizaţiei încât puteau înălţa asemenea monumente, a căror complexitate e întru totul comparabilă aceleia a construcţiilor din Lumea Veche.

Să recunoaştem că întrebarea e deosebit de importantă, mai cu seamă că, prin tradiţie, arheologia americană considera că studiile ei sunt justificate de cercetarea sistemică a unor resturi de felul fragmentelor de vase, al uneltelor sau al resturilor de hrană. Poate, s-a spus, că răspunsul trebuie căutat în condiţiile neprielnice din Est: clima foarte umedă, aciditatea solului, mlaştinile întinse, inundaţiile şi torentele care, în fiecare primăvară, pot distruge toate aceste urme. Ascunse în desişurile marilor păduri, temeliile unor case clădite de coloniştii

10 Vezi Glyn Edmund Daniel, Megaliths in History, Londra, Thames and Hudson, 1972.

europeni acum două sau trei secole arată ca şi cum s-ar fi aflat acolo de două sau trei milenii... Toate acestea sunt adevărate. De ce, totuşi, s-au găsit urme ale indienilor trăitori pe aceste pământuri cu mii de ani în urmă şi, cu excepţia construcţiilor megalitice de la suprafaţă, niciuna care să poată aparţine unei alte civilizaţii?

Explicaţia stă, poate, în faptul că, în apropierea ţărmurilor de est ale Americii s-au întreprins, totuşi, puţine săpături arheologice. Ele au început să capete o orientare ştiinţifică mai riguroasă abia prin anii ’50 ai secolului nostru. Prea rar s-a răscolit pământul şi nu totdeauna în acele locuri de unde s-ar fi putut procura dovezi lămuritoare cu privire la înţelesul misterioaselor ruine de piatră. Uneori, când un obiect cu înfăţişare neobişnuită e descoperit într-un mormânt „indian”, e catalogat fie ca un „corp străin, introdus *post mor tem*”, fie ca „obiect de provenienţă necunoscută”. Inevitabil, i se aplică o denumire americană; cu alte cuvinte, când un arheolog etichetează ceva ca pe o „boatstone” („piatră-în-formă-de-barcă”), denumire foarte vagă, nedesemnând şi fu. neţia ei, atât el, cât şi arheologii care vor veni după el vor *vedea* şi vor înţelege obiectul ca pe un „boatstone” şi nimic mai mult. Percepţia lor a fost catalogată şi şi-a găsit locul într-un fişier de date. Mai mult decât atât, „arheologul american nu e obişnuit să identifice (şi, de aceea, s-ar putea nici să nu recunoască) obiecte de provenienţă vest-europeană, dacă dă cumva peste ele în cursul săpăturilor”[11]. Şi, aşa cum se pare, „specialistul în construcţii megalitice din Europa rareori se duce în America să le privească pe cele de acolo, pentru că are senzaţia că îşi pune în pericol reputaţia de savant serios”[12].

11 Campbell Grant, Rock Art of the American Indian, New York, Thomas Y. Cromwell Co., 1967, p. 20.

12 Idem, p. 21.

O altă problemă, deloc uşoară, a arheologului e să ştie unde anume trebuie să sape ca să găsească urme ale oamenilor primitivi. „Văile râurilor, câmpiile nelucrate, malurile lacurilor, terenurile stâncoase şi peşterile vor trebui să fie toate cercetate pentru descoperirea unor semne elocvente. Indienii americani sau druizii britanici s-au aşezat acolo unde puteau afla mai uşor hrană, apă şi adăpost. Cercetătorul modern trebuie să ştie să se proiecteze în lumea celor vechi, să aibă destulă imaginaţie pentru a căuta în acele zone unde ar fi putut să fie un loc prielnic de aşezare în urmă cu mii de ani. Mai mult, de îndată ce a devenit evident pentru cei de la MARC că lucrăm cu vestigiile unor oameni care ştiau foarte bine mişcările soarelui şi lunii, a fost mai uşor să descoperim mai multe structuri de piatră. S-au definit modele previzibile ce ne-au îngăduit să localizăm situri cu alinieri similare ale pietrelor”[13].

Altfel spus, nimic mai simplu: caută şi vei găsi. Dar fără investigaţie directă, nimeni, fie el specialist sau diletant, nu are dreptul să feluze ideea traversării Atlanticului de către navigatori de dinaintea lui Columb. Şi când Columb ajungea în Caraibe, trecuseră mai bine de o sută de secole de la ultima glaciaţiune. Ce s-a întâmplat în acest imens interval? Au răfnas cele două Americi necunoscute restului lumii vreme de zece mii de ani? Să fie ţărmurile unde se spune că au acostat corăbiile lui Brendan şi ale lui Leif greşit identificate de istoricii de mai târziu? Să nu-i fi văzut, înaintea lor, nimeni pe cei cărora, printr-o uimitoare greşeală, un călător cultivat din marea epocă a Renaşterii le-a spus „indieni”?

Când „pionierii” europeni din secolul al XVII-lea, înzestraţi cu un extraordinar spirit practic, hotărâţi să se înavuţească aici cu orice preţ, au pătruns în ţinuturile

13 Salvatore Michael Trento, op. cit., p. XVIII.

sălbatice, doborând copaci imenşi şi desţelenind pământuri, au zărit uneori bordeie de piatră pe jumătate acoperite cu pământ, bolovani uriaşi stând în echilibru pe câteva colţuri de stâncă, gigantice movile. Nu au zăbovit prea mult în preajma lor, fiindcă munca istovitoare pentru agoniseala zilnică, într-o ţară ostilă, nu le lăsa timp. Cărturarii de seamă ai vremii, totuşi, văzând lipsa de ordine a ceea ce li se păreau a fi „obiceiurile barbare ale băştinaşilor cu piele roşie", au avansat, cei dintâi, supoziţia că alţii trebuie să fi fost cei care au ridicat bizarele clădiri de piatră. „Sălbaticii" nu erau în stare, gândeau ei (părere ce va dispărea foarte târziu, după tragice întâmplări, din mintea coloniştilor europeni), de asemenea fapte.

La începutul secolului trecut, după ce izbutiseră să înlăture teribilele greutăţi ale aşezării lor în aceste locuri, învăţaţii au pornit de-a lungul şi de-a latul continentului în căutarea unor semne care să le îngăduie înţelegerea trecutului unor locuri unde ei aveau de gând să-şi clădească propria istorie. Vânători, negustori de blănuri, plugari, călători prin întinderile aproape nelocuite vorbeau despre ruine ale unor ciudate construcţii de pământ sau de piatră; naturaliştii şi geologii, porniţi pe urmele unor asemenea zvonuri, le confirmau. Întemeiaţi pe aceste fapte, mulţi acceptau părerea – fără să caute dovezi – că o civilizaţie, dispărută în epoca modernă, a înflorit de mult în America. Tot felul de cărţi, de prelegeri ţinute nu numai în amfiteatrele universitare, ci şi în faţa unui public de nespecialişti, au aprins imaginaţia americaniilor decenii de-a rândul. Titlul unui *best-seller* din 1853, o carte scrisă de un neguţător de blănuri ce ajunsese până la apus de Mississippi, William Pidgeon, e elocvent pentru atitudinea americanilor din acea vreme: *Tradiţiile naţiunii Dec-Coo-Dah şi cercetări ale timpurilor vechi*; *cuprinzând*

numeroase explorări, atente studii şi excavări ale minunatelor şi misterioaselor rămăşiţe ale constructorilor movilelor de pământ, din America; *tradiţiile ultimului profet al naţiunii Elk privitoare la obârşia şi rosturile lor*; *şi dovezile existenţei unei populaţii mai numeroase decât băştinaşii de astăzi*.

Pe la sfârşitul secolului trecut, ca reacţie la fanteziile literaturii populare în care personaje foarte diferite, de la Noe şi arca lui, până la Cezar şi legiunile sale, străbăteau încoace şi încold America, Institutul Smithsonian a inaugurat primele explorări sistematice ale ciudatelor movile. Profesorul Cyrus Thomas a primit 5.000 de dolari (sumă importantă pentru acea vreme) şi trei ajutoare „pentru a redacta un raport definitiv, cel mai cuprinzător din câte au fost scrise până la această dată”. Şi, pe când Thomas îşi petrecea o bună parte din timp la Washington, trasând planurile atacului, asistenţii săi împungeau, săpau şi dărâmau cu febrilitate peste 2000 de movile în 22 de state ale Uniunii, din Dakota de Nord şi Minnesota până în Florida şi Louisiana şi din New York şi Pertnsylvania până în Missouri şi Illinois.

Ei nu căutau ceva anume; îi interesa, pur şi simplu, să alcătuiască o listă a obiectelor care li se păreau a fi cele mai importante din câte ieşeau la iveală în săpăturile lor şi să o trimită la Washington. Thomas avea deplină încredere în rapoartele ajutoarelor lui şi putea să ajungă, astfel, la concluzia că „nimic din tot ce s-a găsit în aceşti tumuli nu justifică opinia că ei aparţin, în mod uniform, unei îndepărtate antichităţi” şi pă „legăturile evidente dintre indieni şi constructori-de-tumuli sunt atât de numeroase şi de bine stabilite, încât îi îndreptăţesc pe arheologi să admită că erau unii şi aceiaşi oameni”[14].

14 Cf. John Wesley Powell^ The Twelfth Annual Report of the Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution, Washington,

În 1894, Institutul Smithsonian şi-a publicat *Cel de-al 12-lea raport anual* în care, pe baza concluziilor lui Thomas, era negată fără nicio rezervă existenţa vreunui indiciu în stare să conducă la prezenţa unei populaţii non-indiene pe pământ american înainte de călătoria lui Columb. Raportul avea să devină cadrul doctrinei oficiale a arheologiei americane; s-a stabilit, astfel o paradigmă rigidă a unui. Întreg câmp de investigare. Odată cu publicarea lui, interesul arheologilor pentru cercetări de acest gen a crescut considerabil, de vreme ce s-a demonstrat că se pot încasa fonduri fără să fie nevoie ca, după aceea, să pleci din Washington şi să înduri lipsa de confort a şantierului de săpături. De fapt, fără să trebuiască să renunţi eventual la propriile idei sau să ţi le confrunţi cu realitatea pusă la îndemână de cercetări.

Conducerea Institutului însăşi acţiona cu vigoare, îndepărtând fără menajamente pe cei care îşi declarau unele rezerve faţă de punctul ei de vedere. La rândul lor, universităţilechiar şi cele care aveau departamente excelente de arheologie – au procedat cu prudenţă: deşi, la începţutul secolului, aveau mari posibilităţi să examineze locurile ce ar fi putut să ascundă un relmarcabil material de studiu, au evitat zonele de la est de Mississippi (pe unde trecuseră colaboratorii lui Thomas) şi s-au îndreptat spre ţinuturi mult mai exotice, cum ar fi Egiptul sau Orientul Mijlociu. Drept rezultat, doar o secţiune neînsemnată de pe Coasta de Est a fost studiată. Dispoziţii semnate de guvernatori ai statelor americane (multe dintre ele încă în vigoare) au interzis excavarea tumulilor. Astfel încât, într-o anume măsură, *tumulul însuşi* era – şi mai e încă – privit ca un obiect arheologic în sine, cercetările fiind drastic limitate la descrierea aspectului şi la măsurarea dimensiunilor lui.

D.C., Government Printing Office, 1894, pp. XLVI, XLVII.

La începutul deceniului al 4-lea, s-a înregistrat o adevărată ofensivă a teoriilor de tot felul, uneorj de-a dreptul elucubrante, care trădau lipsa de informaţie, urmare a tacticii de până atunci a instituţiilor ştiinţifice. Aproape toate popoarele civilizate ale lumii antice intrau pe listele de oaspeţi ai indienilor propuse de autorii cărţilor publicate în anii ’30: evreii, fenicienii, cartaginezii, grecii, sciţii, chinezii, celţii, velşii. Unele dintre aceste teorii instituiau posibile puncte de pornire pentru o investigaţie ştiinţifică, dar cele mai multe creau mari dificultăţi. Mai ales din pricina modului în care erau prezentate argumentele. Adesea, autorii teoriilor acceptau, fără să le verifice, presupuneri îndoielnice ale arheologilor din secolul trecut şi îşi clădeau astfel propria viziune. În eforturile, de altminteri de bună credinţă, ele a-şi demonstra valabilitatea punctului de vedere, ei păreau că iau parte la un joc, proiectându-şi ideile în vechile legende şi în obiectele descoperite, de ei sau de alţii, în săpături. Efectul cel mai nefericit a fost că o mare parte a publicului a fost gata să ia drept adevărate aceste imagini, e adevărat strălucitoare, care voiau, să prefacă mitul în fapte reale.

Aproape tot ce se referea la istoria neindiană a vechii Americi era învăluită, potrivit părerii lui Trento, „de o atmosferă de carnaval”[15]. Judecată, desigur, prea severă, dar adevărul e că, în anii ’40 şi 50 puţini au fost specialiştii de mare reputaţie care s-au încumetat să păşească pe aceste nisipuri mişcătoare; iniţiativele au rămas de partea unor amatori înzestraţi cu multă imaginaţie, dar lipsiţi de dorinţa de a-şi adânci cunoştinţele de istorie veche printr-o anevoioasă cercetare* a izvoarelor. Rezerva cercurilor universitare nu a dispărut cu totul nici astăzi; dar, în acelaşi timp, studenţii multor catedre de istorie au avut avantajul ca, mai ales începând din anii ’60, să primească o

15 Op. cit.. p. XXI.

tot mai solidă educaţie de specialitate în domeniul arheologiei şi al istoriei Americii de dinainte de Columb. E drept, însă, că, de cele mai multe ori, datele care li se comunică sunt subordonate unei concepţii ce separă trecutul Lumii Noi de acela al restului omenirii. „În emisfera vestică, tot ce se găseşte într-un şantier arheologic preistoric trebuie să fie, aprioric, creaţia unor indigeni inteligenţi; se uită, însă, adesea că aceasta e numai o simplă ipoteză”[16].

În anii ’60, convingerea că nici indienii nu sunt singurii autori ai tumulilor şi ai monumentelor megalitice, nici Columb nu e primul navigator venit de dincolo de Atlantic capătă un contur tot mai precis în publicaţiile americane, inclusiv în cele universitare. Dar demonstraţia e mai curând speculativă, pornind de la argumentele logicii şi nu de la faptele puse în lumină de săpăturile arheologilor. Multe publicaţii, chiar şi dintre cele al căror prestigiu ştiinţific era de mult constituit, s-au angajat într-o adevărată întrecere care consta în sporirea numărului de abonamente prin acordarea unui spaţiu cât mai larg temelor exotice. Nu au lipsit, de pildă, relatări despre vizite făcute de cosmonauţi cu veşminte strălucitoare, coborând din căleşti acţionate de aripi de înger, aidoma celor din picturile Renaşterii; despre monştri acvatici dotaţi cu inteligenţa umană, ieşind din spuma mării şi începând de îndată să clădească movile şi să mişte din loc pietrele grele de zeci de tone, folosindu-şi numai imensele braţe de caracatiţă; sau, aparent mâi serios, despre membri ai unor secte secrete, alungaţi din Europa creştinată şi căutându-şi refugiul pe ţărmurile viitoarei Americi. Asemenea poveşti, semnate uneori de persoane care aveau prestigiul unui doctorat în istorie, au provocat legitima rezervă a majorităţii specialiştilor şi i-au

16 Glyn Edmund Daniel, op. cit., p. 101.

determinat să nu mai intervină într-o dispută care luase asemenea înfăţişări groteşti, Ceea ce, la rândul său, a făcut şi mai dificilă specializarea studenţilor în această disciplină, fapt constatat cu îngrijorare de centrele independente de studii care au întâmpinatmari greutăţi în recrutarea cercetătorilor. Pe de altă parte, chiar şi activitatea instituţiilor tradiţionale, cu toate limitele reproşate de noua generaţie de istorici care le învinuiau de conservatorism şi birocraţie, ar fi putut să conducă la rezultate mai utile, dacă nu ar fi fost grav afectată de economiile bugetare tot mai drastice impuse programelor culturale de ultimele câteva administraţii prezidenţiale. Trento povesteşte, de pildă, că, din partea conducerii Institutului Smithsonian, căreia îi adresase rugămintea de a i se pune la îndemână materialele cercetărilor întreprinse pe Coasta de Est pentru elucidarea „misterelor pietrelor", a primit neaşteptatul răspuns că „niciun membru al personalului secţiei de arheologie nu e suficient de familiarizat cu istoria structurilor megalitice din zona Mediteranei sau cu diversele vestigii în piatră din Statele Unite pentru a da sfaturi utile cercetătorilor" 20.

30 Cf. Salvatore Michael Trento, op. cit., p. XXII.

Unii comentatori au fost foarte severi cu „inconştienta neglijare şi totala indiferenţă care lasă vestigiile de piatră ale istoriei Americii pradă ravagiilor timpului, fanteziei unor aventurieri lipsiţi de cunoştinţe şi de scrupule, progresului pragmatic şi cinic"[17]. De aceea, marele interes ştiinţific manifestat începând din anii '70 faţă de aceste subiecte – până atunci prii vite ca pure frivolităţi – a răspuns unei necesităţi reale manifestate de-a lungul deceniilor anterioare de specialiştii nemulţumiţi de concluziile unor savanţi prea siguri pe sine. Cercetarea,

17 Richard W. Hull, People of the Valleys, Warwick, N.Y., Historical Society, 1975, p. 16.

reevaluarea străvechilor monumente şi a inscripţiilor au devenit o preocupare uimitor de răspândită. Cercetătorii au început să ia în seamă enigmele pe lângă care generaţiile mai vechi trecuseră cu indiferenţă. Poate că nu a fost lipsită de consecinţe nici influenţa pe care, în anii ’60 şi 70, a avut-o mentalitatea grupurilor *hippie*, dornice să afirme valoarea tradiţiilor americane, proclamând solidaritatea cu năpăstuita populaţie băştinaşă şi încrederea sinceră în civilizaţia ei, ignorată sau negată de-a lungul vremii.

Şi dacă studiile sistematice vor demonstra (important e, însă, ca ele *să demonstreze*) că monumentele de piatră nu sunt opera unor oameni preistorici veniţi de peste ocean – ceea ce e foarte posibil –, tot vor rămâne două întrebări care îşi vor aştepta răspunsul: *Cine* le-a construit? Şi *de ce*? Multe din aceste ruine se află pe culmea unor dealuri acoperite de păduri sau în munţii cu poteci îngheţate o mare parte a anului. Cei care le-au aşezat acolo au pierit de mult şi nimeni nu* ştie cum arătau. Au rămas în urmă semnele singuratice ale trecerii lor misterioase prin aceste locuri. Câteodată, un tăietor de lemne sau un excursionist de duminică ajunge în preajma lor dar, chiar jiacă se întâmplă să le vadă, se miră, cel mult, de ciudăţenia bolovanului gigantic stând în echilibru pe câteva bucăţi de piatră sau a lespezilor ce ies din pământ. Şi pleacă mai departe, grăbit să ajungă la ţinta drumului lui. Rareori – se plâng arheologii – călătorii se gândesc să semnaleze specialiştilor, (cărora, foarte posibil, aceste ruine le sunt necunoscute), ce au văzut pe cărările singuratice, aproape neumblate.

Cu toate acestea, arheologii se socotesc fericiţi că mai pot fi găsite asemenea urme, încă neştiute, ale locuitorilor Americii de dinainte de Columb. Şi că nu toate au căzut pradă zelului unor colonişti care au vrut să-şi

netezească ogorul său, ceva mai târziu, al inginerilor care ţineau ca drumurile croite de ei să fie cât mai economic construite, aşa încât dădeau deoparte orice piedică ce stătea împotriva traseului celui mai scurt. Şi nu au fost rare cazurile – povestite de unii cronicari din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, ba chiar şi de unii din raţionalistul secol trecut – când, cu binecuvântarea parohului din satul cel mai apropiat care exorciza monumentele, socotite că sunt fapte ale diavolului, ele erau dărâmate pentru a alunga duhul cel rău cuibărit în ele.

Astăzi, arheologii americani sunt convinşi că aceste „pietre ale diavolului" conţin răspunsurile la întrebări care, până nu de mult, păreau zadarnice: De câte ori a fost explorată America (de corăbieri care, probabil, sau şi aşezat aici pentru un timp) înainte de sosirea caravelelor lui Columb? Cine au fost aceşti navigatori? Când au ajuns aici? Cum?

INDIENI, FENICIENI SAU CELŢI?

„Foarte multă vreme – observa autorul unei cărţi de explicare a principalelor probleme ale arheologiei – savanţii din acest domeniu au înţeles migraţiile ca pe nişte invazii *terestre*. Cu toate că nu se negau" mişcările omului primitiv la foarte mari distanţe, nu i s-a recunoscut ştiinţa de a naviga pe mările, cunoscute şi necunoscute, ale lumii vechi" L La schimbarea acestei perspective a contribuit, fără îndoială, demonstraţia pe care norvegianul Thor Heyerdahl a făcut-o când, pe o fragilă plută de lemn de balsa, a străbătut miile de leghe ce despart ţărmul Americii de Sud de arhipelagurile Pacificului, dovedind astfel că, pe nave aparent rudimentare, dar foarte ingenioase, oamenii preistorici ar fi ajuns la depărtări pe care omul modern nu şi le-ar putea imagina.

Nu peste mulţi ani avea să se mai adauge un argument care îi va interesa mai ales pe arheologii

americani. În Mediterana apuseană s-au întreprins cercetări ce puneau în evidenţă elemente – pentru unii, senzaţionale – ale construcţiilor megalitice de acolo. William Waldren. director al muzeului arheologic din Majorca, în Baleare, a găsit dovezi ale existenţei, cu 6.000 de ani în urmă, ale omului în aceste părţi ale lumii[18]. Arheologii americani au fost frapaţi, în primul rând, de marea asemănare dintre megaliţii din Baleare, ale căror fotografii detaliate fuseseră publicate de Waldren. şi cei pe care îi ştiau ei pe Coasta de Est a Statelor Unite. Şi constatau uimiţi, cu acest prilej, că un vid imens se întinde în cunoştinţele oamenilor de ştiinţă privitoare la drumurile pe mare din epoca arhaică. De pidă, se observă că oamenii acelor timpuri au ajuns şi în Malta în jurul anului 4.000 î.e.n. Dar până acum nu s-au găsit niciun fel de urme ale navelor ce au atins aceste ţărmuri şi nu se poate lăsa decât pe seama supoziţiilor stabilirea direcţiei din care veneau ele: lemnul nu a rezistat nici aici mileniilor. La fel, de-a lungul coastelor vestice ale Europei, sunt cunoscute de mult construcţii megalitice a căror vârstă a fost stabilită la 5.000 de ani. Ele veghează, tăcute şi stranii, mai ales în apropierea ţărmului, ceea ce ar putea îndreptăţi ipoteza că au fost înălţate de populaţii care cunoşteau arta navigaţiei şi sosiră din alte părţi ale lumii vechi; dar, nici de această dată, nu s-a descoperit niciun semn rămas de la navele lor.

Cu toate acestea, există un popor al acelei îndepărtate epoci despre care arheologia ştie câteva lucruri mai mult sau mai puţin precise: *fenicienii*, cei cărora li s-a spus de mult „stăpânii mărilor” din Antichitate. Veneau, se ştie, din acele părţi ale Mediteranei ce vor fi numite mai târziu *Levant*. Mai exact, de acolo de

181 Vezi Wiliam H. Waldren, ,,Myotragus Balearicus”, in Deya Archaelogical Museum, nr. 5 (1967); citat in Salvatore Michael Trento, op. citpp. I — I

unde se află astăzi Libanul. O răspântie unde se întâlneau influenţele civilizaţiilor mesopotamină şi egipteană; dar numai în primul mileniu de dinaintea erei noastre, după prăbuşirea puternicelor imperii micenian şi hitit, s-a făcut dovada extraordinarelor însuşiri de neguţători pe mare ale fenicienilor. Ei transportau vopsea de purpură din Insulele Canare, aur din Africa, cositor din Britania. Dar de aici până la a conchide că „ştiinţa lor de a* construi corăbii şi de a naviga cu ele i-a putut face să cucerească şi să conducă un imperiu ce se va fi întins peste Atlantic până în America”[19] e, totuşi, să recunoaştem, o mare distanţă: deducţiile de acest fel nu constituie un argument.

Mai convingătoare sunt, fireşte, eventualele mărturii – chiar şi indirecte – din Antichitate. Ironia e că de la fenicieni, inventatori ai scrierii alfabetice ale cărei consecinţe au fost atât de importante pentru civilizaţia omenirii, nu au rămas decât inscripţii de mică întindere, cum ar fi scurte dedicaţii, numele zeităţii sărbătorite, scopul sacrificiului. De la Plutarh, de la contemporanul său Pomponius Mela şi de la alţi învăţaţi ai lumii vechi, ne-a rămas imaginea unui popor inventiv, îndrăzneţ, de navigatori şi comercianţi foarte pricepuţi (Pomponius Mela adaugă şi „buni administratori ai imperiului lor”) dar viclean şi lipsit de prejudecăţile cinstei. În general, o imagine puţin simpatică, poate – spunea cineva – şi din pricina invidiei cu care grecii şi romanii priveau marile succese ale acestui popor al mării4.

Fenicienii au început să facă negoţ pe mare încă din secolul al XII-lea î.e.n. În jurul lui 900 î.e.n. ei stabiliseră multe colonii prospere în Mediterana, din Malta până în Peninsula Iberică. De la un timp, însă, s: a dovedit că imperiul era prea întins pentru a putea fi condus din capitală, de la Tyr, port al Mediteranei de răsărit: în 814

19 Salvatore Michael Trento, op. citp. 2.

î.e.n. s-a clădit, pe coasta nord-africană, cetatea Carthaginei, de unde ei puteau veghea asupra coloniilor lor vestice. Teritoriile feniciene din est au decăzut în secolul al VH-fea, ca urmare a grelelof lovituri pe care le-au dat asirienii. În teritoriile rămase fără apărare, au intrat grecii care şi-au stabilit aici propriile contoare comerciale. Dar Carthagina a rămas o cetate puternică, a cărei influenţă a continuat să se facă adânc simţită în zona apuseană a Mediteranei; de fapt, puterea carthagineză rivaliza aici cu cea grecească: uneori, această rivalitate lua forme violente şi luptele, pentru stăpânirea productivelor mine de cupru şi de argint din Iberia au fost deosebit de sângeroase. Carthagina a obţinut controlul complet asupra Mediteranei de apus şi a distrus toate întăriturile greceşti din Iberia., Vreme de câteva secole, până la dezastruoasele războaie punice, carthaginezii nu au lăsat pe alţii să treacă din Mediterana în Ocean, tăindu-le astfel calea de acces spre sursele de aur, de fildeş, de cositor şi de sclavi şi instituind un profitabil monopol asupra unor mărfuri foarte căutate şi scumpe.

Cartaginezii păstrau cu străşnicie secretul locurilor de unde şi le procurau. Strabo povesteşte despre un corăbier care, băgând de seamă că e urmărit de o navă romană ai cărei marinari fuseseră trimişi să descopere aceste locuri, s-a îndreptat soţe nişte ape puţin adânci, amândouă corăbiile sfărâmându-se de stânci. Maimarii cetăţii carthagineze l-au despăgubit, plătindu-i valoarea întregii încărcături pierdute în naufragiu: el apărase un secret important, nelăsându-i pe adversari să-l afle.

O cercetătoare a eventualelor legături maritime dintre cele două ţărmuri ale Atlanticului cita mărturii ale celor vechi care dovedeau cât de sofisticată era construcţia unei nave feniciene, cât de bine era ea apărată de un armament ingenios şi puternic. „Trebuie să constatăm că o

asemenea corabie, atât de desăvârşită, presupune multe secole de experienţă a constructorilor şi navigatorilor fenicieni”[2021].

Câteva consemnări ale primelor explorări feniciene au supravieţuit miraculos, chiar şi după nimicirea Carthaginei de către romani, când, nu încape îndoială, multe asemenea documente (mai ales privitoare la relaţiile comerciale ale cetăţii) au pierit. De pildă, cei vechi vorbeau despre flota feniciană trimisă de faraonul Necho al II-lea (deci, în jurul anului 600 î.e.n.) să ocolească Africa pe mare. După trei ani, fenicienii s-au întors la gurile Nilului: porniseră prin Marea Roşie (pe atunci i se spunea Marea Eritreii), plutiseră de-a lungul coastei de est, ocoliseră ceea ce avea să se cheme Capul Bunei Speranţe şi se urcaseră pe lângă ţărmurile de vest ale ţainicelor „pământuri libiene”. Potrivit calculelor comentatorilor moderni, la expediţie trebuie să fi luat parte cel puţin 50 de soldaţi şi de vâslaşi, ceea ce crea probleme foarte complicate pentru navele care, de bună seamă, aveau prea puţin spaţiu de înmagazinare.

Astfel încât erau obligaţi să acosteze „când venea toamna”, să semene şi să aştepte până când se cocea grâul: aceasta era „unica soluţie a dificultăţilor logistice” ale flotei6.

Herodot, printre alţii, se îndoia de adevărul acestei relatări şi socotea că toată povestirea e rodul închipuirii: dovadă, spunea el, că nimic nu e adevărat, iată că se zicea despre corăbieri că, într-o dimineaţă, au văzut soarele răsărind de unde îl văzuseră apunând în ajun. Dimpotrivă, avea să observe, peste multe secole, Alexander von Humboldt: observaţia era foarte plauzibilă de vreme ce, cu

20 Henriette Mertz, The Wine Dark Sea, Chicago, ediţie în regie proprie. U64,

21y . 00

siguranţă, aceasta se întâmplase după ce corăbiile fenicienilor dăduseră ocol Capului Bunei Speranţe şi începuseră să plutească spre nord, răsturnând poziţia relativă a punctelor cardinale.

Se înţelege că fenicienii erau cei mai pricepuţi, dar nu singurii navigatori ai lumii vechi. Foarte ciudat, marii învăţaţi ai acelor vremuri, care s-au îndoit de adevărul isprăvilor fenicienilor, erau convinşi că alţi navigatori, mai de demult, pe plute sau, în cel mai bun caz, bărci mici şi grosolan lucrate, au ajuns departe, pe mări, acolo de unde nu se mai zărea ţărmul. Şi că, mpinşi de vânturi şi de curenţi, au trecut de Coloanele lui Hercule şi au atins coastele Scoţiei, ale Spaniei de nord-vest şi ale Franţei, numele pe care îl dăm astăzi acelor ţinuturi. În zorile civilizaţiei europene, poeţii şi preoţii au fost seduşi de gândul unor asemenea tărâmuri îndepărtate, pe care noianurile apelor le despărţeau de pământurile locuite; ei au clădit, dincolo de lumea cunoscută, imaginea unor locuri unde îşi aflau adăpostul etern sufletele drept-credincioşilor, vegheaţi de însuşi zeul suprem. Trebuie să fi fost o mângâiere pentru familiile corăbierilor plecaţi pe mări şi niciodată întorşi acasă că sufletele dispăruţilor şi-au aflat lăcaş în aceste Insule ale Celor Fericiţi.

În secolul al VIII-lea î.e.n., Hesiod avea să fie cel dintâi (cel puţin din câte ne sunt astăzi cunoscute) care slăvea în poezie Insulele Fericiţilor: vorbind despre „cel de-al patrulea neam" plămădit de Zeus, „neamul de oameni eroi, mlădiţă zeiască", spune că toţi cei care, coborând din această stirpe, „în depărtări cunoscând sfârşitul şi negura morţii", au fost aşezaţi de zeu „lângă a pământului margini": „ei vieţuiesc fără grijă în insula celor ferice/Lângă Oceanul adânc cu valuri învolburate". [22]Aceste in*sulae Fortunataie,* cărora li se mai spune

22H Horatius, Epoda XVI (trad. de D. C. Ollanescu-Traian Costa), în

Hesperidele, Câmpiile Élysée şi în multe alte chipuri, sunt pomenite în legende aproape ale tuturor popoarelor din vechime; în perioada clasicismului Antichităţii şi în Evul Mediu, credinţa în existenţa reală a acestui tărâm nu a slăbit niciun moment. Horaţiu, de pildă, deznădăjduit de sângeroasele înfruntări ale războiului civil, îşi îndemna prietenii să plece într-acolo, unde domnesc pacea şi îmbelşugarea, unde via, smochinii şi măslinii rodesc de la sine, fără să fie îngrijiţi de cineva, iar mierea picură de pe crengile stejarilor, izvoarele murmură pe coastele munţilor, unde „Argonauţii... nu vin, spre înşelăciune, / şi-ai Medeei desfrânate paşi acolo nu se-ntind / din Sidon corăbierii n-au putut acolo-mpinge, / nici ai lui Ulis tovarăşi bântuiţi vasele lor, / molima rău făcătoare turmele nu le atinge, / vitele nu nimiceşte niciun soare arzător, / Jupiter pe seama celor drepţi acest lăcaş păstrase, / atunci când veacul de aur în aramă-l întina” 8.

Pentru Horaţiu, însă, nici fenicienii, plecaţi din Sidon, nu ajunseseră până în acele depărtări; iar Antichitatea le acorda altora creditul total al unor expediţii ce ajunseseră până la marginea pământului. Pliniu cel bătrân vorbea despre un corăbier, Pytheas, care trăia, pe vremea lui Alexandru cel Mare, într-o colonie grecească din sudul Franţei de astăzi. Într-o navă cu pânze şi cu vâsle, el ar fi ajuns în Atlantic, urcând până în nişte locuri unde i s-a spus că noaptea acoperă, de-a lungul întregii ierni, întinderile aproape pustii. Pytheas a dat acestui pământ numele de *Thule*, nume care avea să devină de o importanţă simbolică: ţinutul cel mai îndepărtat atins de o fiinţă omenească – *Ultima Thule*. Fiul lui Columb, de pildă, se mândrea că tatăl său împlinise prorocirea din *Medeea* lui Seneca, unde se spunea că un nou argonaut va]

Opera Omniaf ediţie îngrijită de Mihai Nichita, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, voi. I, p. 331.

descoperi un pământ nou, iar Thule nu va mai fi *Ultima*.

Dar unde se afla Thule? În Insulele Feroe, în Islanda, pe coasta Norvegiei, aproape de Cercul Polar? Greu de spus, mai ales că niciun alt navigator din vechime nu a pornit pe urmele lui Pytheas să privească şi el aceleaşi întinderi pustii. Dar, mai târziu, *Ultima Thule* a însemnat o chemare bărbătească la isprăvi cutezătoare. Uimitor e că marea literatură a Antichităţii i-a înfăţişat pe greci (de altminteri, ca şi pe romani) într-un chip foarte diferit de acela în care ne apare Pytheas; călători prudenţi şi abili de-a lungul ţărmurilor, ei se încumetau rareori să se îndepărteze spre larg. Când, împinşi de vânturi potrivnice, li se întâmpla să ajungă acolo de unde se zăreau numai întinderile ameninţătoare ale apei, încercau, asemenea lui Ulise, chinurile înfruntării cu o lume vicleană şi veşnic mişcătoare. Nici romanii, a căror uriaşă putere militară se sprijinea pe o tactică desăvârşită a oştirilor terestre, nu se încumetau să pornească în primejdioasa expediţii pe mare, unde alţii – în primul rând, carthaginezii – erau, fără îndoială, mai puternici decât ei.

Călătoriile carthaginezilor Himilco şi Hanno au fost consemnate de doi istorici romani de seamă – Avienus, în jurul lui 350 î.e.n., şi mai târziu Pliniu cel Bătrân – amândoi referindu-se, de altfel, cu admiraţie la marea pricepere a acestor navigatori. Potrivit unor asemenea izvoare (şi a altora), Carthagina îl trimisese pe Himilco în căutarea unor noi surse de cositor, pentru că minele din Iberia fuseseră repede secătuite. Nu s-a păstrat o relatare completă a expediţiei sale în Atlanticul de Nord, fragmente ale ei putând fi, însă, regăsite, disparate, în diverse scrieri ale Antichităţii. E aproape sigur, de pildă, că el a fost cel care a inaugurat itinerarul, navigatorilor din

Mediterana până în Cornwall (în sud-vestul Britaniei), de unde, vreme îndelungată, se va aduce

cositor.

Hanno, rege al Carthaginei, a fost mai grijuliu în privinţa consemnării călătoriei sale; dar, aşa cum se întâmplă adesea, numai pasajele cele mai senzaţionale aveau să atragă atenţia posterităţii. Unii învăţaţi au lansat teoria potrivit căreia carthaginezii au adăugat povestirii lui Hanno amănunte cu totul înspăimântătoare, pentru ca niciun alt corăbier, pornit din altă parte a Lumii Vechi, să nu cuteze să plece pe urmele acestui îndrăzneţ neguţător şi războinic. Se pare că, totuşi, nu e lipsită de o bază reală povestirea despre hotărârea cetăţii de a-şi trimite regele într-o expediţie pe mare, cu scopul întemeierii unei colonii pe coasta de apus a Africii. Mai puţin sigure sunt, 'nsă, cifrele despre care vorbeşte vechea legendă: 30.000 de bărbaţi şi de femei. De câte nave era nevoie pentru a transporta o asemenea mulţime de colonişti? în cât timp s-ar fi construit ele?

Dar unele – nu puţine – detalii comunicate, de cronicarul expediţiei sunt, mai mult ca sigur, adevărate şi pledează pentru posibilitatea unei relatări veridice. Observaţii privind geografia şi fauna au fost identificate fără ezitare în realitatea continentului african: comentariile despre anumiţi vulcani, despre gorile şi cimpanezi, pe care carthaginezii nu aveau cum să îi vadă în preajma cetăţii lor, au fost pentru mulţi o dovadă că această călătorie a avut loc cu adevărat. Navigaţia în ocean, de-a lungul coastei, spun specialiştii, nu e deloc o problemă uşoară pe care ar putea-o rezolva oricine. Valurile stârnite de vânturile dinspre uscat, mareele înalte, forţa brizanţilor, a curenţilor necunoscuţi, stâncile şi bancurile de nisip ascunse sub apă făceau ca o asemenea întreprindere să fie extrem de primejdioasă. De aceea, navigatorii încercaţi, aşa cum erau cartaginezii, căutau să evite, de bună seamă, astfel de încercări riscante; ei

învăţaseră, ni se spune, ca, odată ce treceau de Coloanele lui Hercule (cărora fenicienii le spuneau „Coloanele lui Melkart”, după numele unui zeu din Tyr), să descrie largi arcuri spre vest, în apele Atlanticului; pentru a se întoarce la ţărm, nu aveau altceva de făcut decât să orienteze nava drept spre răsărit[23]. De aici încolo, însă, supoziţiile încep să ia locul certitudinilor: „e foarte posibil ca aceste arcuri, din ce în ce mai largi, să fi dus la o traversare accidentală a Atlanticului”[24]. Desigur, nu e cu totul imposibil; dar transportarea a treizeci de mii de oameni într-o călătorie (fie ea şi accidentală) peste Atlantic e, să recunoaştem, o întreprindere mai grea decât primejdioasa navigaţie de-a lungul coastelor. Şi apoi: de vreme ce ajungeau la ţărmul unui continent, de ce mai era nevoie să pornească înapoi, cu toţi cei 30.000 de colonişti în căutarea cu tot dinadinsul a coastelor Africii? Pentru că, să nu uităm, amănuntele desluşite în descrierea acestei expediţii aparţin continentului african şi nimeni, nici chiar cei mai entuziaşti partizani ai unei ipoteze conform căreia carthaginezii lui Hanno au traversat Oceanul, nu au putut identifica elemente de peisaj sau de faună americană. Şi, oricât de timide ar fi încă excavaţiile arheologilor din preajma megaliţilor şi tumulilor din America, e greu de crezut că urmele unei mulţimi de 30.000 de oameni, bărbaţi şi femei, ar fi rămas întru totul ascunse. La urma urmelor, nu sunt cam largi aceste arce, de câteva mii de kilometri, descrise de nişte navigatori care voiau să ocolească primejdiile plutirii în apropiere de ţărmurile Africii?

Rămâne, totuşi, un document pe care nimeni nu îl poate ignora: mulţimea construcţiilor megalitice americane, atât de asemănătoare celor din Europa, şi, dacă ţinem seama că navele carthagineze plutiseră atâtea

23 Vezi Lionel Casson, op. cit., p. 47.

24 Salvatore Michael Trento, op. cit., p. 6.

secole de-a lungul coastelor apusene ale Lumii Vechi, pe care veghează nenumărate monumente de acest tip, ipotezele de felul celor ce întrevăd în Hanno (sau în vreun alt corăbier carthaginez experimentat) un posibil navigator peste Atlantic nu mai par chiar atât de copilăreşti ca la prima vedere. Cu toate acestea, nu e foarte uşor să se explice de ce carthaginezii, dacă vor fi ajuns pe pământul de la apus de Atlantic, au înălţat construcţii de felul celor pe care le văzuseră, probabil, pe ţărmurile estice ale Oceanului şi în Mediterana de vest, construcţii foarte anevoioase, cerând o îndelungată experienţă. Şi de ce nicăieri în altă parte, pe teritoriile colonizate de ei, nu s-au găsit monumente asemănătoare care să le fi fost atribuite vreodată? Ceea ce impune adăugarea încă a unui popor pe lista celor ce s-ar fi avântat peste apele necunoscutului Ocean, împlântându-şi pe solul viitoarei Americi semnele specifice ale propriei culturi.

Astfel încât, de un timp încoace, arheologii au început să vorbească tot mai des despre celţi, cei pe care un celebru istoric al Antichităţii occidentale i-a numit „poporul ce venea din întuneric” 11. În pofida vastelor lor migraţii spre Peninsula Balcanică şi Italia, a numeroaselor aşezări din Iberia, Galia, Britania şi Irlanda, nu s-au putut reconstitui elemente semnificative privitoare la istoria lor veche, anterioară secolului al IV-lea î.e.n. Istoricii din Antichitate au conseţnnat informaţii referitoare la triburile din Galia şi din Insulele Britanice; comunităţile celtice din Galicia, de pildă, regiunea din nord-vestul Peninsulei Iberice, au rămas, de fapt, necunoscute scriitorilor din epoca veche şi faptele lor nu au fost descoperite decât după câteva mii de ani.

Aceste pământuri iberice sunt acoperite de o pădure deasă ce coboară până spre ţărmurile de apus ale peninsulei, despărţind-o de câmpiile uscate ale Portugaliei

şi Spaniei. Că drumurile pe apă legau regiunea de arhipelagul britanic şi, pe la sud, de Mediterana, e un fapt atestat deopotrivă de cercetările arheologilor şi de cele ale biologilor care au relevat înrudirile genetice dintre populaţiile din toate aceste părţi ale Europei. Relativ recent, adică de pe la mijlocul secolului nostru, au fost puse în evidenţă fapte ce sugerează că puterea maritimă a celţilor era, în secolul I e.n., mult mai mare decât se credea odinioară. S-au epteavat fortificaţii pe coasta de nord-vest a Angliei, în apropiere de Lancaster, dovedind că un sistem defensiv foarte minuţios pus la punct era necesar pentru apărarea aces-[25]

tor ţinuturi împotriva unor atacuri de pe pământ şi de pe mare. În Cumberland, documentele dovedesc că legiunile romane se aflau într-una din puţinele regiuni din Britania unde erau bine primiţi de localnicii cu care aveau relaţii foarte paşnice; aşa încât mulţimea întăriturilor ridicate de-a lungul ţărmului demonstrează că, de dincolo de Marea Irlandei, din marea insulă locuită de celţi, romanii erau tot timpul pândiţi de ameninţarea unor incursiuni militare puternice. „De aici s-ar putea deduce că, dacă geniul militar al Romei a simţit necesară construirea unor oprelişti atât de complicate împotriva tacticii navale a celţilor, atunci, cu siguranţă, pe timp de pace, neguţătorii şi exploratorii celţi trebuie să fi străbătut lumea veche încoace şi încolo”[26]. Concluzia e, fără îndoială, logică; rămâne, însă, să se dovedească, într-un fel sau altul, că, în vreme ce „străbăteau lumea încoace şi încolo” vor fi ajuns până pe coastele de vest ale Atlanticului, ceea ce, negreşit, era mai greu decât traversarea Mării Irlandei – cu toată că, pentru acea vreme, nicio asemenea ispravă nu poate fi privită decât cu

25 Gerhard Herm, The Celts, New York, St. Martin, 1976, p. 52.
26 Idem, p. 36.

o binecuvenită admiraţie, pentru că ea confirmă o temeinică ştiinţă a navigaţiei.

Oricum, dacă acest popor „venit din întuneric” a trecut cu adevărat Atlanticul, s-ar putea explica existenţa unor inscripţii în piatră ce par a fi lucrarea unor oameni familiarizaţi cu scrierea arhaică celtică, inscripţii aflate într-un număr destul de mare pe pământul Americii.

Arheologii americani care acceptau ideea unei traversări a Atlanticului în epoca antică (şi nu o respingeau *de plano*, nu refuzau să se ocupe cu „asemenea fantezii frivole”, şi nu încheiau, fără drept de apel, ca alţii: „nimeni, niciodată nu a trecut din Europa în America înaintea lui Columb”[27]) au preferat să caute dovezile în textele greceşti şi romane mai degrabă decât în pădurile şi pe povârnişurile greu accesibile din Noua Anglie. Ei se întorceau fără odihnă la Platon şi la Aristotel, bucurându-se ori de câte ori, credeau că, după ce disecaseră pasaje citite până atunci cu neobosită luare-aminte, au aflat aici probe sigure ale contactelor transatlantice. Sute de cărţi publicate de un secol încoace şi-au îndreptat atenţia, într-hn fel sau altul, spre aceste izvoare. Şi, cu toate că o asemenea abordare nu poate fi întru totul concludentă, ea e, aşa cum s-a dovedit, utilă în lumina noului (şi entuziastului) interes faţă de interpretarea inscripţiilor (sau a celor ce se cred a fi inscripţii) descoperite în Lumea Nouă.

Dacă istoricii din Antichitate au scris relatări amănunţite ale călătoriilor care vor fi ajuns pe ţărmurile occidentale ale Atlanticului, nu ştim şi probabil că nu vom şti niciodată. În incendiul care a mistuit, în 396, Biblioteca din Alexandria, au ars, fără îndoială, multe documente care ar fi lărgit cunoaşterea lumii antice: se spune că în

27 Justin Winsor, Narrative and Criticai History of America. 4 volume, publicate între 1884—1889; citat în Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 9.

bibliotecă erau, când i s-a dat foc, peste 700.000 de manuscrise greceşti, latineşti, egiptene şi indiene.

Aplecaţi deasupra fragmentelor rămase din această catastrofă, şi a unor texte de înalt renume – Herodot, Platon, Aristotel, Seneca, Plutarh – care au avut o mare circulaţie de-a lungul secolelor, unii arheologi socoteau că şi-au împlinit îndatoririle de îndată ce alcătuiau lungi liste de referinţe, mai mult sau mai puţin clare, la pământurile de la apus de Ocean, referinţe pe care ei credeau că le-au descoperit în minuţioasele lor lecturi. Astfel de liste au fost publicate chiar şi după ce arheologia americană adoptase metode mai moderne, cum ar fi datarea cu Carbon 14 sau observaţiile şi fotografierea din avion, ceea ce demonstrează că vechile texte nu au încetat niciodată să reprezinte o sursă iftiportantăxie informaţii pentru specialişti.

În anii ’60 şi 70 ai secolului nostru, cercetătorii mai participau la animate polemici prilejuite de interpretările diferite ale unor texte antice. De pildă, despre ce putea vorbi Theopompus, la începutul secolului al IV-lea î.e.n., când descria o insulă mare de la apus de Coloanele lui Hercule, locuită de oameni cu înfăţişare ciudată, foarte diferită de aceea a grecilor? Putea fi înţeles un anume fragment din Strabo ca o aluzie la o călătorie reală a fenicienilor în jurul pământului? Existau temeiuri suficiente pentru a accepta descrierea făcută de Diodorus Siculus, un grec trăind fa Roma în secolul I î.e.n., unui pământ aflat la multe zile de călătorie peste Atlantic, a unei ţări cu multe râuri navigabile, cu case mari, cu păduri întinse şi cu roade bogate? Dar ce se putea spune despre părerea lui cum că fenicienii descoperiră demult aceste ţinuturi, dar că, potrivit obiceiului lor, nu divulgaseră descoperirea? Cât de serioasă era o relatare ca aceea a lui Mela, în 44 e.n., că mai mulţi „sălbatici”, purtaţi de o

furtună, au fost aruncaţi pe ţărmurile Germaniei? I se putea acorda creditul autenticităţii unui fragment dfe largă circulaţie din Pausanias (circa 150 e.n.) în care se spunea că „la apus de Atlantic se află un grup de insule ai căror locuitori au pielea roşie şi al căror păr seamănă cu părul de cal”? E adevărat ce povestea, la sfârşitul secolului al II-lea, Aelianus, anume că fenicienii din Cádiz vorbeau ca despre un lucru binecunoscut că o „insulă” uriaşă se găseşte departe, în Atlantic? Sau, ceva mai târziu (pe la 440 e.n.), când Proclos pretindea că se ştie despre nişte pământuri îndepărtate unde egiptenii au înălţat monumente de piatră şi că inscripţiile săpate pe suprafaţa lor înfăţişează istoria oamenilor de acolo? Oricum, nici după atente confruntări istoriografice şi filologice „nu s-au înregistrat destule progrese pentru a se putea separa informaţia credibilă de fantezie sau de mistificare.

Se înţelege de la sine că nu se poate limita desluşirea acestei mari taine, a trecerii Atlanticului dinspre Europa (sau, cum s-a văzut la Mela, şi invers), la reperele puse la îndemână de cercetările din Noua Anglie, sau, eventual, de pe o arie mai largă, dar care nu depăşeşte teritoriifl Statei or*U ni te şi al Canadei. Cheia întregii probleme – cred unii – se află în America „Centrală”[28]. Poate că aşa şi este. Numai că această cheie e ascunsă în adâncurile junglei sau sub ruinele lăsate în urmă de conchistadorii de diverse naţii. Un cronicar spaniol din secolul al XVI-lea, Bernal Diâz, înfăţişează o scenă foarte grăitoare pentru tactica pământului pârjolit aplicată de cuceritorii mistuiţi de febra aurului, convinşi că îl pot găsi acolo unde a fost ascuns de localnici: „Totul în jur – scrie Diâz – zace sfărâmat la pământ: nimic nu a mai rămas în picioare”[29]. De altminteri,

28 Mark Feldman, op. cit., p. 111.

29 Cf. Geoffrey Ashe, The Quest for America, New York, Praeger, 1971, p. 161.

aceeaşi soartă au avut-o şi aşezările „indienilor” din America de Nord, asupra cărora se răsfrângea fascinanta legendă a oraşelor clădite din aur şi argint şi pavate cu pietre preţioase, atât de populare în Spania secolului al XVI-lea; la 1520, întregul ţărm răsăritean, din Labrador până în Florida, se afla în stăpânirea acestor exaltaţi căutători de aur şi arheologii descoperă necontenit semne ale trecerii oştenilor Maiestăţilor lor Catolice pe aceste pământuri[30]. Cortez a provocat distrugeri uriaşe civilizaţiei aztece din Mexic şi cuvintele rostite de el când a debarcat în Lumea Nouă sunt elocvente pentru mentalitatea unei întregi categorii de europeni care soseau aici în prelungul amurg al Renaşterii: „Nu am trecut Oceanul ca să muncesc pământul ca un ţăran, ci să găsesc aur”. Ceva mai spre sud, Hernando de Soto străbătea ţinuturile dintre Florida şi coastele Golfului Mexic, lăsând în urmă mii de morţi, „indieni” de la care nu putuse afla ascunzătoarele aurului căutat de el. Şi încă şi mai departe spre sud, Francisco Pizârro îi ucidea pe conducătorii incaşi şi, apoi, distrugea cu furie unul dintre cele mai înfloritoare imperii cunoscute de istoria umanităţii.

În aceste împrejurări, cât de practic mai poate fi îndemnul de a căuta „cheia” unei probleme atât de complicate printre resturile unor civilizaţii al căror sistem de notare i-a dus la deznădejde pe toţi cei care au încercat vxeodată să-l descifreze?

S-au găsit, totuşi, e adevărat, câteva figurine ciudate de ceramică, supravieţuitoare ale barbarelor distrugeri cărora europenii au supus aceste ţinuturi. Statuetele din Mexic înfăţişează personaje cu trăsături ce definesc, potrivit unor antropologi care le-au cercetat, tipuri cu totul

---

30 Vezi, pentru o descriere mai amănunţită a marilor distrugeri provocate de spanioli în America df Nord, Salvatore Michael* Trento, ap. cit., p. 23.

diferite de cele ale local nicilor – negroid „nordic, mediteranean, asiatic. [31]Dar avem dreptul să ne încredem fără niciun fel de prudenţă în tehnica portretistică a meşterilor azteci de acum o jumătate de mileniu sau, cu siguranţă, de încă şi mai multă vreme? Nu sunt, oare, aceste figurine rezultatul unei întâmplări sau, pur şi simplu, ale stângăciei unor artişti care nu au ştiut, poate, să respecte severele canoane ale reprezentării chipului uman, aşa cum fuseseră ele statornicite cu multă vreme înainte? Mai semnificative ar putea fi ciudatele statui de pe înaltele podişuri, practic inaccesibile, din Perú, despre care cercetătorii reputaţi afirmă că ar conţine argumentele unor influenţe ce nu aveau cum să fie preluate decât prin contactul cu populaţii care au traversat Oceanul. Rămâne, însă, de precizat un lucru: ca*re O*c*ean?* Ţinând seama de situarea geografică a acestei regiuni, nu cumva e vorba de Pacific, a cărui traversare, aşa cum a dovedit-o Thor Heyerdahi, a fost, totuşi, posibilă?

O personalitate importantă a istoriografiei americane, amiralul Samuel Eliot Morison, se declara obosit de atâtea poveşti despre corăbieri din Med terana împinşi de curenţi sau de vânturi benefice departe de rutele cunoscute în epoca antică, până în Lumea Nouă, „unde nu le rămânea altceva de făcut decât să-şi suflece mânecile şi să înceapă să semene aici seminţele civilizaţiei”[32]. În aceeaşi măsură se cuvine privite cu suspiciune maldărele de cărţi care lansează ideea contactelor transatlantice, sprijinindu-se exclusiv pe legendă şi pe argumentele comparaţiilor dintre lucrările de artă.

Cu multă prudenţă se cuvine să ne apropiem, atrăgea

---

31 Vezi L.A. Vigneras, „The Cape Breton Landfall”, în Hispanic American Historical Review, XXXVI (1956), pp. 505—6.

32 Op. cit., p. 176.

atenţia Trento[33], şi de poveştile despre „zeii albi” şi „sfinţii corăbieri”, existente atât în Europa, cât şi în America. Tradiţia *Marelui zeu alb* în vechea Americă a fost consemnată întâia oară de conchistadorii spanioli: el venise cândva printre strămoşii locuitorilor Lumii Noi, îi cârmuise o vreme şi, apoi, plecase, făgăduindu-le să se mai întoarcă. Legenda se păstrase generaţii de-a rândul, din Alaska până în Chile, dar fusese semnalată, deopotrivă, şi la polinezieni, din Hawaii până în /. Noua Zeelandă. Cu toate că i se dădea, fireşte, alt nume de la o insulă la alta, de la o zonă etnografică la alta, şi că unele detalii ale legendei difereau de asemenea, liniile generale ale naraţiunii despre Marele zeu rămâneau aceleaşi. Marele Zeu Alb al Americilor şi al Pacificului de Sud era descris ca un bărbat înalt, bărbos, cu ochi albaştri, purtând veşminte largi care fluturau pe lângă trup. Venea de pe mare şi s-a întors pe mare.

Imensa arie geografică a răspândirii legendei a provocat, aşa cum era de aşteptat, mari controverse printre etnografi şi antropologi, cu importante consecinţe şi pentru teoriile arheologilor. Unii specialişti socoteau că ea e doar rezultatul difuziunii unui mit iniţial, transmis de la o comunitate indiană la alta, de-a lungul mai multor generaţii. În acest caz, intervenea o întrebare logică: ar fi putut această legendă să aibă cea mai largă răspândire din întregul repertoriu mitologic al popoarelor Americilor, dacă nu ar fi conţinut un grăunte de adevăr? E, desigur, cu putinţă ca ea să reflecte un moment al memoriei ancestrale despre un navigator aruncat pe ţărm, undeva, în aceste ţinuturi unde nu mai fusese văzut un bărbat blond, bărbos şi cu ochi albaştri. Dar se punea atunci o a doua întrebare, la fel de logică: de vreme ce receptivitatea diverselor regiuni e explicată şi prin acţiunea unei amintiri

33 Op. cit., p. 2*1.

venind din marile depărtări ale timpului, înseamnă că imaginea. Marelui Zeu Alb se formase cândva în vechile tradiţii *ale tuturor* grupurilor tribale care au participat la crearea mitului său, pentru că altfel nu ar fi avut cum să fie adusă la suprafaţă. Deci bărbatul blond şi cu ochi albaştri venise de pe mare în *toate* aceste loc prin unde se constituise legenda Marelui Zeu Alb?

Pe de altă parte, e greu să se accepte legenda ca unic temei al unei teorii. De fapt, dacă nu ni se oferă altceva decât o poveste, e adevărat, foarte frumoasă – dar, care, la nivelul generalizării, al punctelor comune ale *tuturor* variantelor ei, rămâne schematică – „suntem înclinaţi să o respingem ca pe o fantezie colectivă" 20 (aşa cum, de altfel, au procedat, în ultimul secol, specialiştii Institutului Smithsonian). Ea nu capătă substanţă decât dacă se găsesc destule probe materiale ale prezenţei *reale* ale eroului mitic pe teritoriul Americilor. Concluziile arheologilor concordă în această privinţă, ca şi în alta, de factură practică: e limpede, cercetările trebuie să se îndrepte spre acele regiuni care nu au trecut prin tragicele încercări ale jafurilor puse la cale şi duse cu zel până la capăt de armatele spaniole. Canada şi Statele Unite se prezintă, astfel, ca o zonă mult mai susceptibilă a oferi documentele necesare arheologiei contemporane.

Astfel încât, prin forţa împrejurărilor, Nord-estul Statelor Unite devine domeniul predilect al cercetărilor întreprinse de cei care nu refuză din capul locului orice posibilitate a raporturilor transatlantice anterioare Renaşterii sau, cel mai devreme, anului 1.000, anul expediţiei lui Leif pentru care, e drept, există suficiente informaţii plauzibile. Dar în Nord-est, argumentează partizanii unei verificări a legendei, se găsesc urmele unei populaţii cultivate – locuinţe cu acoperişul boltit, din lespezi mari, stâlpi înalţi de piatră, împlântaţi în mijlocul

unor câmpuri de unde se pot privi, fără oprelişti, constelaţiile şi mişcarea soarelui la orizont, de la un echinox la altul, culoare (pe jumătate ascunse de invazia vegetaţiei) a căror orientare mărturiseşte o cunoaştere amănunţită a astronomiei. E foarte adevărat că, „atunci când se găseşte un complex de trăsături culturale asemănătoare, în strânsă legătură între ele, posibilitatea ca fiecare în parte să reprezinte un fenomen separat şi izolat devine din ce în ce mai puţin probabilă” 21. Se impune, cu toate acestea, o precizare care, după cât se pare, nu a fost încă făcută: e sigur că aceste semne ale unei incontestabile civilizaţii aparţin unor oameni veniţi de peste ocean şi ale căror urme de viaţă cotidiană s-au pierdut cu totul? Nu e po

20 Lionel Casson, *op*. cită. 206.

21 *idem*, p. 199.

sibil ca indienii, autori, fără niciun dubiu, al unor construcţii foarte complexe, în alte ţinuturi ale Americii de Nord, să fi înălţat aceste monumente din apropierea Coastei de Nord-est şi a Atlanticului de Mijloc, fără să fi avut nevoie să preia influenţe aduse de dincolo de Ocean? Poate că nu *existenţa* ca atare a monumentelor, ci *atribuirea* lor, stabilirea unor dovezi îndeajuns de sigure pentru a o atesta constituie principala problemă a arheologiei şi a disciplinelor asociate ei. Şi cercetările din ultimele decenii par a da un contur mai ferm teoriei potrivit căreia tălători de peste mare au ajuns, în împrejurări încă neexplicate, pe ţărmul Noii Anglii sau, poate, ceva mai la sud. Deocamdată, înclină să recunoască majoritatea arheologilor, probele sigure lipsesc, dar asta – continuă ei – nu justifică defel scepticismul tradiţionaliştilor.

Săpăturile arheologice de pe coasta a sudică Spaniei au scos la lumină numeroase pietre care marchează

trecerea – probabil îndelungată – a fenicienilor: cele mai vechi sunt din secolul al V-lea î.e.n., o perioadă când navele cetăţilor din Mediterana, cu excepţia celor carthagineze, nu treceau decât cu totul accidental la apus de Coloanele lui Hercule. Datarea pietrelor feniciene din Spania e importantă pentru cercetătorii americani, fiindcă „inscripţiile de pe lespezile descoperite de-a lungul drumurilor ce însoţesc cursul marilor râuri americane aparţin unei scrieri punice, asemănătoare stilistic cu aceea de pe lespezile feniciene”[34]. Concluzia ce urmează acestei constatări este, însă, prea abruptă, orice s-ar spune: „Pietrele americane vorbesc despre faimosul navigator din secolul al V-lea, Hanno, prinţ al Carthaginei”[35].

Dovada esenţială a trecerii unor oaspeţi din Lumea Veche prin ţinuturile de lângă ţărmul de Nord-est al Statelor Unite e reprezentată, deci, de inscripţiile ce au fost identificate de unii epigrafişti ca aparţinând carthaginezilor din secolul al

V-lea. Contraargumentul cel mai frecvent introdus în discuţie de adversarii acestei teorii e tocmai numărul mult prea mare al acestor texte săpate în pietrele Americii şi, mai ales, amploarea lor, când bine se ştie că, în Lumea Veche, inscripţiile aparţinând cu certitudine fenicienilor sunt extrem de scurte[36].

Mai relevante s-ar putea să fie vasele de ceramică descoperite în Noua Anglie şi care, se spune, sunt identice acelora găsite în Peninsula Iberică, la Evora[37]. Arheologii

---

34 James P. Whittall, II, „The Inscribed Stone From Comassakumkanit (Bourne Stone)’*, in Occasional Publications of the Epigraphic Society, II, nr. 44 (mai 1975), p. 1.

358 3 Idem, p. 2.

36 Vezi Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 12.

37 Vezi Donald B. Harden, The Phoenicians, Baltimore, Pengwin Books, 1971, pp. 98—102.

portughezi din secolul trecut clasificaseră piesele de ceramică descoperite de ei ca aparţinând perioadei romane. Dar, la scurt timp după ce vasele de ceramică atât de asemănătoare celor din Portugalia fuseseră găsite în mare, chiar lângă ţărm, în Maine, la graniţa Statelor Unite cu Canada, o altă piesă, descoperită dd data aceasta la North Salem, în New Hampshire, a venit să tulbure liniştea laboratoarelor universitare de arheologie: un fragment de ceramică în care analiza chimică a stabilit o compoziţie minerală ce-i indica provenienţa din zona Mediteranei sau a Orientului Mijlociu. Dacă nu e o farsă, aşa cum s-au văzut multe în istoria arheologiei, dacă nu e vorba de cineva pus pe şotii care a aşezat în drumul cercetătorilor un ciob dintr-un vas cumpărat în Spania sau în Liban, atunci descoperirea e cu adevărat extrem de importantă, lăsând în umbră ipotezele privind arcele descrise de corăbiile lui Hanno (şi ale celor 30.000 de soţi ai săi de drum) în Atlanticul de Nord pentru a-şi uşura călătoria spre coastele Africii.

Dacă e adevărat că au fost corăbieri care au trecut Oceanul, venind din Lumea Veche, atunci e absolut necesar să aflăm ce anume i-a putut îndemna să pornească într-o călătorie atât de primejdioasă. Bineînţeles, întâmplarea nu poate fi scoasă cu totul din discuţie, dar nici invocarea ei de prea multe ori nu propune o explicaţie. Să fie, oare, de ajuns că, în vremea de mare înflorire a cetăţilor feniciene, navigatorii care se avântau pe drumuri necunoscute şi „se întorceau fie cu mărfuri de valoare, fie cu vestea că au aflat pieţe noi” erau răsplătiţi cu generozitate? Şi că, „dacă era vorba de un profit, niciun obstacol nu era prea greu pentru un neguţător fenician”[38]? Toate acestea sunt adevărate, dovezile nu pot fi puse la îndoială. Dar, cu toate acestea, datorită căror tradiţii,

38 Idem, p. 106.

îndrăzneţii neguţători, odată ajunşi pe îndepărtatele ţărmuri, înălţau nu numai pietre pe care, după obiceiurile feniciene, săpau o inscripţie, ci şi monumente asemenea celor văzute de ei pe pământurile celţilor?

În momentul de culme al expansiunii feniciene, pe la anul 1.000 î.e.n., bronzul – aliaj de aramă şi cositor – era încă metalul cel mai important pentru popoarele civilizate. Deşi fierul îi luă repede locul în producerea armelor, bronzul era încă folosit foarte mult în ornamentica şi în practicile ceremoniale ale culturilor europene. S-a ajuns la concluzia că principalele surse de cositor se aflau pe ţărmurile Atlanticului: în peninsula Cornwall, în zona gurilor Loarei şi în nord-vestul Penisulei Iberice.

Multă vreme, arheologii au presupus că singurul drum pe care îl străbătea cositorul din Britania şi Iberia de nord-vest până în Mediterana era de-a curmezişul Europei Occidentale. Ei propuneau imaginea unor mineri care încărcau cu minereu corăbiile pe coasta de sud-vest a Britaniei şi a unor marinari care, pe ţărmul Micii Britanii, le descărcau şi, ambalând încărcătura, o puneau pe spinarea catârilor şi porneau caravana spre sud. Nici astăzi, constata Trento, nu s-a renunţat cu totul la acest scenariu[39], e adevărat foarte greoi, pe care îl mai întâlnim, nu o dată, în manualele şcolare. Mai mult, partizanii unei asemenea rezolvări economice resping fără drept de apel şi consideră simple fantezii informaţiile privitoare la lungile expediţii maritime ale fenicienilor, povestirea lui Strabo despre corăbierul care a preferat să eşueze, atrăgându-l în naufragiu şi pe concurentul său roman, sau relatările lui Avienus despre isprăvile lui Himilco şi Hanno.

Arama se aducea şi ea de departe. Creta pare să fi fost una din primele surse şi Iberia curând după ea. Dar multe mine din zona Mediteranei – cele din Creta, Cipru,

39 Op. cit., p. 27.

Sinai, de pe valea râului Tinto, în Iberia, de pildă – produceau un minereu cu concentraţie mică şi într-o cantitate insuficientă nevoilor de pe piaţa feniciană. Cei care au studiat această problemă au constatat că sunt foarte puţine locuri de unde se putea procura minereu bogat în aramă şi care să fie uşor accesibile. *Accesibilitatea* e, însă, judecată din perspectiva mijloacelor aflate la îndemâna omului modern. Pentru că a include pe lista „locurilor accesibile" Tennessee, Colorado, Arizona, situate, cum se ştie, departe de coastele oceanului, înseamnă a crea încă o problemă grea: cum au ajuns corăbierii de pe ţărmul unde se presupune că ar fi putut acosta, la distanţe imense, uneori de mii de kilometri, peste deserturi şi munţi înalţi şi abrupţi în care, mult mai târziu, în secolul al XIX-lea, expediţii, fireşte, incomparabil mai bine utilate, s-au pierdut? De unde aveau fenicienii experienţa unor astfel de drumuri prin continente atât de puţin primitoare? Când au dat ocol Africii, trimişi de Faraon, se opreau să semene grâu, să-l aştepte să crească, să-l culeagă şi porneau mai departe. Dar aici? Aveau răgazul să aştepte? în călătoria lor pe mare, păstrau proviziile în pântecele corăbiilor; dar în drumul de peste pământurile pustii? Puteau supravieţui hrănindu-se numai cu ceea ce găseau în cale?

Se vede, însă, că ştim încă mult prea puţine despre aceşti inventivi neguţători şi călători ai Lumii Vechi. Pe Lacul Superior din Vestul Mijlociu al Statelor Unite, în Isle Royale, se află un număr uimitor de mare de mine de cupru: erau cunoscute din secolul al XVI-lea, când au fost descoperite de misionarii iezuiţi francezi, veniţi în aceste depărtări neprietenoase să salveze sufletele indienilor păgâni. Dar localnicii, aparţinând unuia dintre cele mai civilizate grupuri tribale, Sioux, nu cunoşteau deloc originea acestor mine şi, în legendele lor, se spunea că

strămoşii indienilor (veniţi, deci, aici pe la începutul erei noastre, aşa cum au stabilit, cu multă siguranţă, specialiştii) le ştiau aici „de când lumea” 28.

În 1849, geologul Charles T. Jackson, în raportul său anual către guvernul Statelor Unite, prezenta cea dintâi descriere sistematică a minelor din zona Wisconsin-Michigan. Despre una dintre ele, adâncă deaproximativ lOmetri, el scria: „imediat sub deschiderea cavităţii circulare, într-o grămadă mare de frunze, de lemne, îngropat pe jumătate în pământ, se vedea un bolovan imens de aramă care trebuie să fi cântărit aproape şase tone. S-a dovedit că era aşezat pe o platforină de buşteni, groşi de 6 – 10 inci (15 – 25 cm., n.n.) pe ale căror capete se desluşea clar semnul loviturilor unui topor mic sau ale altei unelte ascuţite, cu o lamă lată de cca. 2 1/2 inci (ceva mai mult de 6 cm., n.n.). De îndată ce au fost dezgropate şi expuse aerului, lemnele s-au transformat într-o pulbere de culoare brună. Am ridicat masa de cupru şi voi lua măsuri să fie trimisă la Washington” 29. În şanţul săpat de Jackson s-au mai găsit un ciocan mare, de piatră, cam de 15 kilograme, şi un altul de aramă, greu de 12 kilograme. „Mai multe trunchiuri de copaci cu câte 395 cercuri marcând creşterea anuală zăceau în această grămadă şi alţi arbori, evident mai bătrâni decât aceştia, se zăreau prăbuşiţi şi putreziţi de-a curmezişul gurilor de puţ” 30. Jackson îşi continua amănunţita descriere a rudimentarelor mine, semnalând un coridor de trecere, săpat în faţa unui perete vertical de stâncă; un coridor lung cam de 8 metri, înalt de 5 şi ajungând până la o adâncime de aproximativ 4 metri. El preciza că unele blocuri de piatră pe care minerii epocii arhaice le îndepărtaseră din şanţul săpat de ei cântăreau cel puţin 3 tone şi nu putuseră să fie mişcate din loc decât cu ajutorul unor pârghii puternice. De îndată ce pământul şi resturile

2S Vezi Lincoln Brant, *The Sioux*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1986, pp. 82 – 85.

29 Cl. Barry Fell, op. cit., p. 136.

30 Cf. *idem*. p. 137.

putrede ale lemnelor au fost date deoparte, Jackson a descoperit „rămăşiţele unui scoc sau ale unui fel de butoi de cedru, pus acolo pentru a scoate apa din mină. În fundul excavaţiei s-a găsit o bucată plată de cedru alb pe care se distingeau urmele unui topor. Cazmale şi ciocane de cedru, lingouri şi aşchii mari de cupru, resturi de mangal şi de cenuşă au fost descoperite sub rădăcinile pădurii care crescuse de mai multe ori deasupra vechilor gropi”[40].

Oamenii de ştiinţă din secolul al XIX-lea, dintr-o epocă în care se ştia atât de puţin despre vechile popoare din America, au fost derutaţi de tehnica demonstrată de cei ce săpaseră aceste mine cu atâta timp în urmă. Aceştia stăpâneau, cu siguranţă, acelaşi meşteşug, foloseau aceleaşi metode de excavare, aceleaşi unelte, cunoşteau aceleaşi lucruri despre meseria lor şi le lipseau aceleaşi cunoştinţe necesare, lăsau în urmă aceleaşi semne ale muncii lor şi ele erau acoperite, de-a lungul multelor secole, de aceeaşi creştere necontenită a aceloraşi soiuri de copaci. Dar, în secolul trecut, cercetătorii vechilor mine nu se încumetau să dea un răspuns în stare să ducă la identificarea oamenilor primitivi cărora să li se atribuie complicatele lucrări din Michigan şi Wisconsin. De fapt, după aproape un secol şi jumătate de investigaţii, puţurile de mină, tunelurile adânci şi marile depozite subterane de minereu rămân una dintre cele mai enigmatice probleme ale arheologiei americanp.

O explicaţie acceptată numai de câţiva partizani ai teoriei contactelor transoceanice a fost propusă, la

40 Cf. idem, pp. 137—8.

mijlocul aniloi & TO, de Henriette Mertz[41]: ea susţinea ideea „unei activităţi îndelungi şi intense pe pământul nord-american a unei populaţii mediteraneene”. Printre multe alte detalii aduse de ea în discuţie a fost. şi acela al producţiei miniere de aici, un element atât de evident încât, cum mărturisea un alt arheolog, „e de-a dreptul penibil că nimeni nu l-a observat până acum” 33. Potrivit autoarei acestei cărţi, toţi inginerii metalurgişti consultaţi de ea au ajuns la aceeaşi aproximare a cuplului excavat în Peninsula Michigan şi în Isle Royale: 500.000 de tone. „Incredibila cantitate. de cupru nu a fost luată în seamă de arheologii americani: totalul despre care vorbesc descoperirile de aici, din Statele Unite, se ridică la un pumn de mărgele şi la câteva pocaluri de aramă. Cinci sute de mii de tone de cupru aproape pur nu se dezintegrează în aer, nu pot fi spulberate dintr-o suflare, ele trebuie să fie undeva şi, până acum nu au fost găsite nicăieri în Statele Unite” 34.

Măsurătorile cu carbon 14 ale unor probe de materie organică luate din puţurile de mină din Isle Royale conduc la datarea lor în jurul anului 1.000 î.e.n., exact perioada de cea mai mare înflorire a puterii navale feniciene, în Epoca Bronzului. Henriette Mertz susţine că arama din Michigan a fost transportată (probabil cu corăbii feniciene), printr-un extraordinar efort, chiar şi pentru această forţă maritimă, dusă în Europa şi vândută diverselor cetăţi civilizate din regiunea Mediteranei.

„În acea vreme, Egiptul avea nevoie de incalculabile cantităţi de cupru pentru uneltele necesare construcţiei piramidelor şi templelor. Grecii, de asemenea, cereau enorme cantităţi pentru îmbrăcarea în aramă a interioarelor unor structuri de dimensiunea Trezoreriei de

41 Henriette Mertz, Attlantis : Dwelling Place of ihe Gods, Chicago, ediţie în re~ gie proprie, 1976.

la Mycenae, înaltă de aproape 20 de metri, şi a edificiului de la Orchomenos, iar drumurile ce duceau spre aceste magnifice clădiri erau pavate cu strălucitoarea aramă, aşa cum a stabilit Schliemann” 35, Oricât de spectaculoasă e, la prima vedere, această ipoteză, „frumuseţea ei stă în verosimilul deducţiilor” 36. Dar, pentru a obţine o

Henry H. Stanley”, Henriette Mertz, At*lantis”,* în NE*ARA Jo*u*rnal,* XI, nr. 3 (Iarna 1977), p. 42*

31 Henriette Mertz, *Atlantis*... p. 65.

35 *Idem*, p. 70.

36 Salvatore Michael Trento, op. cit., p. 30.

confirmare mai clară, va fi nevoie să se compare analizele unor eşantioane de cupru din obiectele păstrate în Muzeul din Cairo sau în Creta cu cel scos din aparent rudimentarele mine din Michigan. Abia atunci, desigur, se va putea apăra propunerea – deocamdată, să fim de acord, fantastică – avansată de Henriette Mertz. Fantastică, dar ispititoare.

Deşi mai puţin celebre decât cele din Michigan, multe puţuri de mină s-au găsit în văile marilor fluvii şi ale afluenţilor lor din Nord-estul Statelor Unite. Sunt, pare-se, destule motive pentru a bănui că aceste modeste gropi sunt, de fapt, tuneluri săpate pentru stabilirea locurilor celor mai prielnice de unde urma să se scoată minereul de cupru, de fier sau de plumb. În apropierea lor, arheologii au descoperit amulete şi nenumărate pietre cu inscripţii. Unele dintre acestea par a îndreptăţi comparaţia cu sistemul de scriere folosit în Peninsula Iberică în urmă cu trei milenii, altele cu o scriere celtică. Nu lipsesc, fireşte, cazurile în care cercetătorii atribuie scurtele texte unor culturi diferite şi, bineînţeles, le descifrează într-un mod diferit.

*

* * *

Se poate înţelege iritarea unora dintre cercurile universitare americane în faţa adevăratei năvale de publicaţii care anunţau noi descifrări ale inscripţiilor de pe misterioasele pietre risipite pe Coasta de Est şi în câmpiile Vestului Mijlociu, aproape toate atribuite fenicienilor de tinerii şi entuziaştii epigrafişti. „În curând, observa cineva cu maliţie, vor fi mai multe inscripţii punice în America decât în Africa de Nord şi Iberia". E cu atât mai greu să se stabilească adevărul cu cât niciuna din tabere nu e dispusă să facă vreo concesie, Unii aducând fără istov la lumină texte carthagineze sau celtice, alţii respingându-le pe toate şi punându-le pe seama capriciilor naturii. Unul dintre cei mai de seamă specialişti în scrierile vechi, profesorul Maurice Pope de la Oxford, atrăgea atenţia asupra puterii, totuşi, limitate a epigrafiei: „Descifrarea deschide o poartă, interpretarea trece dincolo de ea"[42].

Câteodată, arheologii americani par a da mai multă importanţă celei de-a doua etape, interpretării, considerând că prima e aproape de la sine înţeleasă. De aceea, însă, atenţia lor se îndreaptă cu precădere spre posibilele legături cu semnele civilizaţiei iberice, pentru că au stabilit de mult că acolo se află dezlegarea enigmelor.

Şi adevărul e că Peninsula Iberică din Neolitic şi din Epoca Bronzului înfăţişează unul dintre cele mai vii tablouri ale străvechii culturi din Europa şi din regiunea Mediteranei. Şi e tot atât de adevărat că, aşa cum spunea Trento, „destinul ţinuturilor din Mediterana apuseană a fost hotărât în mod esenţial de cei veniţi de pe mare"[43]. Acum 5.000 de ani, grupuri aflate pe treapta neolitică a civilizaţiei navigau de-a lungul coastelor Atlanticului; despre ele se afirmă că au înălţat masivele monumente de

42 Maurice Pope, The Story of Archaeological Decipherment, New York, Scribner 1975, p. 7.

43 Op. cit., p 61.

piatră din Anglia, Franţa şi Spania de astăzi. Pe solul iberic au venit mai multe valuri de populaţii migratoare. Celţii au fost cei care au contribuit într-o măsură decisivă la constituirea unei culturi, un amestec curios, vizibil mai ales în arta metalului şi a pietrei, căruia i se spune „cultură celtoiberică”. S-au întemeiat puternice contoare comerciale, de pildă regatul lui Tartessos în sud-vestul peninsulei, ce întreţineau vii legături cu neguţătorii fenicieni, au-ul şi cuprul fiind principalele lor mărfuri. Cam în aceeaşi vreme, au ajuns în Iberia, în fertilele câmpii andaluze, mai multe grupuri venite din Libia, din, nordul Africii; lor li se datorează începuturile unei agriculturi intensive în Spania de sud.

Astfel încât, spre sfârşitul Epocii Bronzului, o mare diversitate de populaţii, venite din Mediterana sau de la nord de Pirinei, s-au amestecat cu iberienii: celţii, libienii şi, în cele din urmă, carthaginezii. Epigrafistul Barry Fell consideră că sistemele de scriere pe care aceste grupuri Je-au adus cu ele au suferit modificări importante când au venit în contact cu limba vorbită de iberieni.

Specialiştii în problemele vechii civilizaţii mediteraneene au fost multă vreme nedumeriţi de scrierea iberică. Deşi a fost descifrată cu mai bine de şaizeci de ani în urmă, ea nu a îngăduit nimănui să citească un text coerent şi inteligibil până în 1975, când Barry Fell a anunţat că a putut citi un asemenea text (foarte ciudat, acesta era o inscripţie nu din Spania, ci din America, de pe valea Fluviului Susquehanna, în vestul statului New York), scris, susţinea el, în limba bască[44]. Fell a examinat un mare număr de inscripţii vechi aflate în muzeele spaniole şi, după aceea, a declarat că poate face diferenţa între cele aparţinând băştinaşilor iberieni şi cele scrise de libienii aşezaţi aici. Mai mult decât atât, a stabilit că acest din

44 Vezi ibid.

urmă sistem de scriere era folosit de acei libieni care vorbeau un dialect carthaginez. S-a presupus că „punica iberiană” (cum a numit-o Barry Fell) li se datora unor scribi care utilizau scrierea *bască* (său *iberică*), în timp ce alţii se dovedeau a fi mai familiarizaţi cu alfabetul grec arhaic, înrudit, cum bine se ştie, cu cel fenician.

Şi Fell nu s-a oprit aici. El a formulat o ipoteză potrivit căreia multe inscripţii celto-iberice, care îi dezorientaseră vreme de secole pe învăţaţii spanioli, erau, de fapt, versiuni iberice ale limbii ce avea să fie cunoscută sub numele de celtă goidelică, adică idiomul vorbit în Irlanda şi în ţinuturile înalte ale Scoţiei (şi diferit de cel al celţilor din Bretania, Anglia şi Ţara Galilor de dinainte de invazia anglo-saxonă). Una dintre consecinţele semnificative ale articolului cărţii lui Barry Fell a fost formularea unei teorii ce susţine că alfabetul celtic, cunoscut sub numele de *Ogam*, s-a născut în Iberia în jurul anului 800 î.e.n. şi că de aici s-a răspândit spre nord, până în Irlanda, această scriere ar fi fost inventată în Irlanda, în cel de-al IV-lea secol al erei noastre şi că ea avea o funcţie mnemotehnică sau că era folosită pentru scurte inscripţii pe pietrele de mormânt.

Cu o singură excepţie, literele alfabetului Ogam erau notate cu linii drepte al căror înţeles se definea în funcţie de poziţia lor faţă de o linie continuă, orizontală sau verticală, cam în felul în care notele muzicale stabilesc înălţimea sunetului prin aşezarea lor pe portativ, cu deosebirea că în scrierea Ogam se folosea o singură linie, şi nu cinci ca în partiturile muzicale. Barry Fell susţinea că diferenţele dintre alfabetul celtic din Iberia şi cel din Insulele Britanice sunt foarte puţin importante şi că primul apare în inscripţiile de pe pietre în aceeaşi manieră stilistică în care se va prezenta şi scrierea irlandeză din secolul al v-lea.

Nu se poate să nu observăm că, de fapt, comunicarea lui Fell era prea senzaţională pentru ca să fie acceptată cu deplină încredere de cercurile universitare. În fond, el declara că „a dezghiocat codul” inscripţiilor iberice din nordul Portugaliei şi al Spaniei *pe baza inscripţiilor iberice găsite în America*; apoi că, în vechea Iberie limba punică era scrisă cu litere iberice, *aidoma celor folosite în inscripţiile descoperite în America*; şi că o formă, până acum neidentificată, de scriere, numită „Ogam celto-iberic”, a fost pusă în lumină *simultan în Mediterana apuseană şi în America de Nord*. Se cuvine să cădem de acord că erau prea multe noutăţi extraordinare comunicate dintr-odată şi că toate erau legate, într-un fel sau altul, de misterioasele pietre americane.

Aceste pietre au o istorie lungă şi cam neclară, falsurile, interpretările forţate, înlăturarea eventualelor argumente potrivnice (se ascundeau, de pildă, pur şi simplu, inscripţiile ce ar fi putut contraveni unei teorii anume), ignorarea deliberată a faptelor complicând enorm întreaga problemă. Din perioada colonială până astăzi, sute de tablete (suspect de multe, consideră unii arheologi) au fost aduse la cunoştinţa specialiştilor; dar, pentru un motiv sau altul (condiţiile în care au fost găsite sau imposibilitatea realizării unui control eficient după ce fuseseră descoperite), ele nu au stârnit decât rareori o reacţie pozitivă a cercetătorilor. Era aproape imposibil să fie clintite din loc în loc concepţiile tradiţionaliste conform cărora nu existau decât două posibilităţi ca o inscripţie europeană să se afle pe o piatră din America: fie că era un fals, fie că inscripţia era autentică, dar fusese adusă de peste Atlantic şi aşezată aici în vremurile moderne. Se socotea că nicio judecată logică nu putea admite o a treia alternativă: ca ea să fie deopotrivă autentică şi lucrată de o populaţie care să fi trecut prin America în timpurile vechi.

Că, în trecut, falsurile nu au fost puţine e un fapt pe care nu îl contestă nimeni. În unele cazuri, falsificatorii nu urmăreau decât profituri pecuniare: ei vindeau tot felul de antichităţi proaspeţilor colecţionari şi muzeelor recent înfiinţate, al căror personal era cu totul inocent şi accepta cu entuziasm şi cu recunoştinţă orice ofertă de acest fel. La drept vorbind, asemenea lucruri se întâmplaseră pretutindeni unde înflorise comerţul cu antichităţi şi, în general, cu opere de artă; se povesteşte chiar despre un muzeu din Philadelphia care, pe la începutul secolului nostru, anunţa că a achiziţionat o piesă senzaţională: un vas de metal cu o inscripţie ebraică – pe atunci, circula cu insistenţă, chiar şi printre unii specialişti, o legendă căreia i se dădea crezare, despre un al 13-lea trib ce plecase din Iudeea şi rătăcise prin lume, pierzându-i-se orice urmă: de ce nu ar fi ajuns ei în America (ba unii considerau că acesta era strămoşul „indienilor” de aici)? Până când o privire mai atentă a descoperit în interiorul vasului o inscripţie cu mult mai recentă – aceea a unei companii de vagoane-restaurant, din vesela căreia un ajutor de bucătar furase piesa, o vându-se credulilor muzeografi din Philadelphia după ce săpase în ea o inscripţie copiată după o pagină dintr-o carte ebraică şi, cu banii încasaţi, dispăruse la fel ca tribul căruia i se atribuise vasul. (Deznădejdea muzeografilor fusese şi mai mare când, la o analiză – de altfel inutilă – se constatase că inscripţia fusese gravată cu un acid pe care era puţin probabil ca artiştii arhaici să-l fi cunoscut).

Alteori, piesele antice erau falsificate din simpla dorinţă de a face o farsă (mai mulţi tineri ingineri care lucrau la o şo sea, de pildă au cioplit în secret o statuie gigantică, încercând, s-o facă să pară că e creaţia unor sculptori primitivi, au îngropat-o într-o noapte şi „au descoperit-o” a doua zi, când s-a săpat în locul cu pricina,

având grijă. să anunţe redacţiile ziarelor celor mai importante şi distrându-se grozav de vâlva produsă de „Uriaşul din Tennessee” şi de intervenţiile savante ale unor specialişti care propuneau date diverse ale creării piesei). Au fost şi unele farse, mai puţin vesele, puse la cale de unii arheologi pentru compromiterea colegilor lor, a căror carieră ştiinţifică s-a năruit când a fost dată în vileag mistificarea şi s-a aflat că aceştia luaseră totul în serios şi că nu băgaseră de seamă falsul, uneori grosolan. O publicitate zgomotoasă, susţinută de ziarişti dornici de scandal, a contribuit la comprompP terea ideii. Majoritatea inscripţiilor falsificate sunt de o calitate ireproşabilă şi tocmai de aceea devin suspecte. Dar, aşa cum nota un celebru specialist în culturile semitice, Cyrus Gordon, într-o carte deosebit de serioasă tocmai prin scepticismul cu care e examinat fiecare caz în parte, „a te îndoi aprioric de autenticitatea *tuturor* inscripţiilor scoase la lumină în cele două Americi înseamnă să faci necesară demonstrarea unei conspiraţii care a operat cel puţin din 1872 până în 1971 (data redactării cărţii, n.n.): o reţea de falsificatori şi de ghiduşi trebuie să fi lucrat-o – şi asta e nevoie neapărat să se dovedească – în Brazilia, Minnesota, Mâine şi Europa”[45].

Se poate pune întrebarea: s-a găsit vreodată o inscripţie arhaică în locul unde a fost aşezată de autorii ei, într-un asamblaj cu valoare arheologică, încă existent la data descoperirii inscripţiei? O tabletă de piatră purtând o inscripţie a fost dezgropată dintr-un tumul funerar de la Batireek, în statul Tennessee, în regiunea de sud a Vestului Mijlociu; după această inscripţie, unul dintre fondatorii arheologiei americane moderne, Cyrus Thomas – cel care o descoperise – a realizat o gravură, publicată apoi în volumul din 1894 al *Celui de-al*

45 Cyrus H. Gordon, Riddles in History, New York, Crown, 1974, p. 155.

12-lea raport, anual către secretarul Institutului Smithsonian Aspectul general al tumulului cercetat de Thomas sugera convingător că nu mai fusese nicio intervenţie ulterioară înmormântării. Cei care deschiseră mormântul, uimiţi de mulţimea şi varietatea obiectelor rânduite acolo, l-au sigilat şi au invitat pe Thomas, cea mai de seamă autoritate în materie de pe atunci. Sigiliile nu au fost desfăcute decât după sosirea reputatului savant. Dar simbolurile săpate în piatră au fost foarte repede definite ca fiind, „fără niciun fel de îndoială, litere ale alfabetului *cherokee*, Cherokee e numele unei confederaţii de naţiuni ale indienilor americani, ajunsă la un înalt stadiu de civilizaţie (printre altele, constituţia Statelor Unite s-a inspirat, în multe articole ale ei, din legea acestor indieni) şi cărora una din căpeteniile ei, Sequoia, le crease o scriere adaptată la fonetica limbii lor. Scrierea, dătând din 1821, consta din 85 de caractere ce rezultau din transformarea literelor romane, combinate cu unele numerale arabe şi cu câteva caractere noi, inventate de această luminată căpetenie.

Chestiunea a părut definitiv închisă până în 1964 când, la 70 de ani de la apariţia *Raportului*, Henriette Mertz a arătat că augustul Institut Smithsonian a publicat gravura lui Cyrus Thomas… cu susul în jos. Când ilustraţia a fost întoarsă, caracterele scrierii semitice au ieşit clar la iveală. Fără voie, Thomas făcuse una dintre cele mai teribile glume arheologice.

La câtăva vreme după aceea, Cyrus Gordon a cercetat piatra de la Bat Creek şi a ajuns la concluzia că inscripţia aparţinea unui stil caracteristic scrierii ebraice folosite în Orientul Mijlociu în jurul anului 100 e.n.41. Reacţia majorităţii cercurilor academice a fost, ca de obicei, aceea a unei respingeri totale a acestei „naivităţi”. Gordon nu a dezarmat şi a rămas consecvent fidel unor

principii expuse de el cu câţiva ani înainte, într-o carte care, de asemenea, avusese parte de o primire deloc binevoitoare. „Inscripţia de la Bat Creek – scrisese el în 1971 – nu e un suvenir importat din Lumea Veche după

1492 pentru a satisface dragostea vreunei căpetenii cherokee pentru arheologia Mediteranei de Răsărit – o dragoste atât de profundă, încât a luat cu sine piatra cu inscripţie, pentru eternitate, în viaţa viitoare. Inscripţia nu a fost nici măcar descifrată până în secolul al XIX-lea. Încercarea de a explica descoperirea de la Bat Creek oricum altfel decât ca pe un contact american cu Palestina în jurul secolului al II-lea al erei noastre nu poate duce decât la obscurantism... Semnificaţia excavărilor de la Bat Creek e că ele atestă, cu argumente epigrafice şi arheologice, o migraţie care s-a produs la începutul erei creştine din Iudeea, ajungând până pe continentul nostru”.[46]

La Grave Creek, în Virginia de Vest, se descoperise, în 1838, o altă tabletă cu inscripţie, şi de data aceasta într-un tumul (înalt de 20 de metri). Henry Schoolcraft, unul dintre cei mai important istorici americani de pe atunci, avea s-o menţioneze în masiva lui lucrare consacrată indienilor din Statele Unite: „Această curioasă relicvă... dovedeşte pătrunderea europenilor, pe acest continenţ”. Co[47]pii ale inscripţiei au fost trimise mai multor savanţi europeni: majoritatea au respins-o ca pe o absurditate. Un profesor din Copenhaga, Rafn, a declarat, totuşi, fără nicio şovăire, că semnele erau cele ale unei scrieri celto-iberice. Foarte interesant, pentru că, în 1976, Barry Fell (care nu

46 Cyrus H. Gordon, Before Columbus : Links between the Old World and Anctent America, New York, Crown, 1971, pi 187.

474 2 Henry Rowe School cm Vt, History of the Indian Tribes of the United States, ■Seattls, University of Washington Press, 1973 (prima ediţie, 1857), p. 610.

cunoştea părerea exprimată de profesorul danez cu o sută patruzeci de ani în urmă) a cercetat inscripţia şi a identificat-o ca pe o formă a scrierii folosite de celţii din Spania acum mai bine de 3.000 de ani.

Deopotrivă în Lumea Nouă şi în cea Veche sunt nenumărate semne înscrise pe piatră care rostesc o poveste, neînţeleasă încă, despre oamenii de acum câteva milenii. Şi sunt unii specialişti care cred că, dacă sunt cercetate cum se cuvine, ele pot lumina unele trasee ale răspândirii culturii din Epoca de Piatră până la Columb.

Cine le-a scris? Şi, în fond, ce spun ele?

La fel de aprinse au fost discuţiile provocate de o altă categorie de vestigii: aşa-numitele „încăperi cu tavanul boltit”, răspândite mai ales în Noua Anglie şi în ţinuturile Atlanticului de Mijloc. Ele sunt un fel de bordeie (primii colonişti olandezi le-au spus „case indiene”) acoperite cu lespezi de piatră peste care se aşeza un strat gros de pământ. Seamănă foarte mult cu gheţăriile săpate cândva de cârciumarii şi de birtaşii de pe la marginile oraşelor noastre; cele din America sunt, însă, mult mai mari, iar pietrele din care au fost clădite sunt cu adevărat uriaşe. La ce vor fi folosit? Când au fost construite?

Către sfârşitul secolului trecut, locuitorii Noii Anglii erau siguri că ele reprezentau rodul inventivităţii şi al îndemânării strămoşilor lor, veniţi pe aceste pământuri cu două secole în urmă. Generaţii întregi de copii anglo-saxoni din America au învăţat la şcoală că acestea erau un fel de pivniţe în care erau păstrate legumele şi brânzeturile. Unele spirite romantice, mai cu seamă în preajma Războiului de secesiune, au propus o altă explicaţie: adăposturi temporare ale sclavilor fugiţi. Numai că, pe de o parte, numărul lor foarte mare (ceea ce nu corespundea nici pe departe amplorii fenomenului amintit, al fugarilor din statele slavagiste din Sud, care nu au

depăşit, de-a lungul câtorva decenii, cifra de 2 – 3.000) şi, pe de alta, complicata construcţie, imensele pietre, gropile adânci, care presupuneau debpotrivă concentrarea unei însemnate forţe de muncă şi un timp îndelungat pentru realizarea lor au făcut ca această ipoteză să nu fi fost luată în serios.

Bizar, e, însă, că a trecut mult timp până când arheologii, însoţiţi, fireşte, de ingineri, geologi, antropologi, s-au hotărât să întreprindă cercetări sistematice. Ei au stabilit atunci existenţa mai multor tipuri de construcţie şi, în acelaşi timp, la o privire mai atentă, au fost surprinşi de asemănarea dintre ele şi unele clădiri din Mediterana de Est, înregistrate şi datate de mult ca aparţinând celui de-al lv-lea mileniu î.e.n.; altora, ele le-au evocat înfăţişarea micilor biserici creştine din secolul al VII-lea care se mai pot vedea încă în Irlanda. Comparaţie primită cu necesară rezervă, fiindcă asemenea construcţii de piatră cu tavanul boltit s-au ivit în multe locuri ale lumii, nu numai în Antichitate, ci şi mai târziu. Simpla analogie vizuală nu era suficientă, ci, dimpotrivă, făcea mai dificilă cercetarea şi interpretarea acestor vestigii.

Un singur lucru era, totuşi, sigur: ele nu puteau fi puse pe seama coloniştilor anglo-saxoni a căror experienţă în privinţa construcţiilor de piatră era mult prea restrânsă ca să îngăduie ridicarea unor clădiri atât de complicate şi, totuşi, atât de numeroase. Din nefericire, informaţiile din perioada colonială lipsesc aproape cu totul. Aşa încât echipe de arheologi tineri al căror principiu de bază, călăuzitor în cercetările întreprinse era „totul trebuie luat de la început, ca şi cum nu am presupune nimic despre originea acestor construcţii” au pornit la o vastă operaţie de măsurare, de stabilire a distanţelor dintre ele pentru a se determina dacă locul unde se află a putut influenţa

planul construcţiei. La care se adaugă cercetări referitoare la orientarea lor geografică şi, în primul rând, se înţelege, a intrării. S-a dovedit mai târziu că tocmai acest din urmă detaliu era de mare însemnătate pentru eventuala explicare a funcţiei uimitoarelor bordeie.

Cercetările în biblioteci şi în arhive nu au adus la lumină niciun fel de date lămuritoare. Foarte puţine documente menţionau în treacăt construcţiile; ciudat, de vreme ce, răspândite de la New York până în Canada, ele ar fi trebuit să constituie o practică foarte obişnuită. Faptul că, în două sau trei sute de ani de istorie a Americii, într-o vreme de dezvoltare necontenită a temeiurilor materiale ale vieţii din Lumea Nouă, nu există nicio consemnare, fie ea scrisă sau orală, a acestei tehnici e de natură să uimească şi să deruteze. Dacă aceste structuri datează din secolul al XVII-lea, al XVIII-lea sau – cum s-a presupus în mai multe rântluri – al XIX-lea, cum se explică amnezia culturală colectivă?

Pe de altă parte, dacă e adevărat că nu coloniştii au ridicat „încăperile cu tavan de lespezi” şi că ei aii profitat numai de existenţa lor în aceste locuri, de ce nu se pot găsi mai multe referinţe la o asemenea împrejurare? Să fi socotit primii colonişti că acesta e un lucru care li se cuvine, iar pentru urmaşii lor construcţiile să fi fost obiecte care se aflau de totdeauna acolo? Erau clădiri modeste, nu aveau, desigur, dreptul la o descriere amănunţită cum sunt cele ale şoproanelor sau grajdurilor, despre care însemnările coloniştilor vorbesc adesea cu neascunsă mândrie.

Cei dintâi locuitori ai Noii Anglii erau siliţi să se adapteze unor condiţii extrem de aspre. Trebuiau să-şi clădească repede adăposturi ca să se apere de vremea cu totul neprielnică şi de ostilitatea indienilor. Înainte de a culege vreo recoltă de pe aceste pământuri, aveau de

doborât copacii groşi ai vastelor păduri, să scoată rădăcinile, să netezească tot câmpul şi să-l are. Hrana se obţinea cumplit de greu şi nu lăsa timp altor îndeletniciri. De aceea, primele clădiri rurale din America reflectă cu precizie tradiţiile aduse de acasă; cu o condiţie: ca aceşti primi colonişti să fi ştiut şi meşteşugul ridicării unei locuinţe. În prima jumătate a secolului trecut, Thoreau vorbea despre cei dintâi colonişti olandezi de pe coasta Atlanticului care săpau gropi, în povârnişul dealurilor, acoperindu-le cu crengi şi cu pământ şi se cuibăreau acolo, lângă un foc lipsit de vlagă. Cum ar fi putut aceşti bieţi oameni, vrednici de respect pentru înverşunarea cu care au rezistat teribilelor încercări din aceste ţinuturi, să deprindă ştiinţa clădirii unor bordeie acoperite cu lespezi uriaşe de piatră, cum nu mai văzuseră până atunci?

În 1650, secretarul provinciei olandeze de pe locul unde avea să se întemeieze mai târziu colonia engleză New York îi sfătuia pe cei care voiau să-şi ia aici pământ, dar nu aveau mijloace să-şi construiască o casă, că trebuie să înceapă prin săparea unei gropi pătrate cu latura cam de 2 – 2 1/2 metri, să o căptuşească cu lemn sau cu scoarţă de copac, să aşeze scânduri groase pe jos şi deasupra capului. După aceea, totul trebuia acoperit cu ramuri şi cu ferigă. „Cei dintâi sosiţi aici de peste ocean şi care sunt astăzi oameni cu stare şi de mare însemnătate aşa şi-au clădit primele adăposturi pentru a nu pierde timp cu ridicarea caselor şi să ducă mai apoi lipsă de hrană şi să nu-i facă pe cei săraci să-şi piardă curajul”[48]. Niciun cuvânt despre „casele cu tavan boltit”, cu toate că olandezii cunoşteau mai bine decât englezii meşteşugul construcţiei în piatră. Dar e limpede – documentul de la 1650 o spune – nu aveau răgazul să-şi clădească asemenea adăposturi.

Puţinele informaţii obţinute de arheologii care au

48 Cf. Salvatore Michael Trento, op. cit., pp. 49—50.

răscolit arhivele Noii Anglii atestă fără niciun fel de dubiu existenţa unui mare număr de clădiri de acest fel de-a lungul ţărmului şi în interior, până spre culmile munţilor Catskills. O asemenea relatare le-a atras cu precădere atenţia: pe proprietatea unui fermier din regiunea unde avea să se ridice orăşelul Cushing, în Maine, se afla „un beci vechi” lung de 15 metri şi adânc de 3, a cărui intrare era îndreptată spre râul Charles ce curgea în apropiere. Şi „un pasaj subteran” conducea spre un adăpost mai mic, aflat la câţiva paşi, Ceea ce i-a frapat pe arheologi, în afara relatării privind construcţia cu acoperiş boltit, a fost remarca autorului comentariului de demult, potrivit căruia pasajul cu pricina „e mult mai vrednic de interes decât se acordă de obicei *acestui fel de ruine*”[49]. Ceea ce presupunea că „ruinele” erau cunoscute şi implica, negreşit, că ele făceau parte din peisajul obişnuit al primilor colonişti.

O participantă la campania organizată de MARC a descoperit, la un moment dat, într-un raft uitat de bibliotecă dintr-un orăşel al Noii Anglii, o broşură publicată în 1895 şi intitulată *o piatră cu inscripţie*. Autoarea, o doamnă Cornelia Norton Horsford, povesteşte că în vara lui 1894 i-a invitat pe doi dintre cei mai vestiţi antropologi ai vremii, americanul Franz Boas şi canadianul David Boyle, să vină la Norfolk, în Massachusetts, unde locuia ea, şi să-i vadă impresionanta colecţie de date culese din cercetarea „caselor cu acoperiş de piatră” din acea zonă. După ce au citit cu atenţie fişele doamnei Horsford, cei doi învăţaţi au declarat că „aceste clădiri nu sunt nici opera eschimoşilor, nici a indienilor”. La scurt timp după aceea, au îndemnat doi specialişti ai Biroului de Etnologie de la Institutul Smithsonian să cerceteze şi ei colecţia de date. După cinci săptămâni în care nu au

49 Cf. iaetn, p 5!.

examinat numai descrierile făcute de doamna Horsford, ci mai multe structuri de acest fel aflate în apropiere de Norfolk, concluzia a fost că, „exceptând unul sau două cazuri, aceste construcţii diferă, mai mult sau mai puţin, dar totdeauna în mod distinct" de tot ceea ce văzuseră ei până atunci şi că „ele nu pot fi clasificate în nicio categorie a construcţiilor aparţinând vreunei populaţii" cunoscute de ei46.

Relatarea e importantă pentru două motive. În primul rând, metoda de cercetare a lui Boas era aceea de a lăsa faptele să vorbească; el aduna o cantitate foarte mare de informaţii privitoare la subiectul care îl interesa, înainte de a-şi îngădui să tragă o concluzie. Dacă aceste „lucrări făcute de mâna omului" ar fi avut o origine colonială, cu siguranţă că el şi-ar fi dat îndată seama, pentru că de mulţi ani cerceta această perioadă; în al doilea rând, e greu de crezut că McGee şi Fawke, cei doi specialişti veniţi după el la Norfolk, nu ar fi cunoscut *Raportul* publicat în 1894 de Institutul Smithsonian, instituţii la care cei doi lucrau. Specialiştii de pe întreg cuprinsul Statelor Unite aşteptaseră cu îndreptăţită curiozitate apariţia lucrării lui Cyrus Thomas consacrată preistoriei indienilor, lucrare ce întârziase îndelung. Declaraţia celor doi savanţi – şi, mai ales, a lui McGee, pe atunci şef al Biroului de Etnologie al respectatului institut de la Washington – conform căreia „structurile de piatră din Massachusetts nu sunt opera indienilor americani" dovedeşte că punctul de vedere al lui Thomas („toate urmele unei vechi civilizaţii ce nu pot fi atribuite coloniştilor aparţin indienilor") nu era împărtăşit de toată lumea de la Smithsonian.

De altfel, studiile mai noi aveau să contrazică drastic concluzia lui Thomas. Încă de la primii exploratori ai acestorl,} Vezi *idem*, pp. 51 – 5 2.

ţinuturi, Verrazano şi Henry Hudson, se ştie că

locuinţele indienilor erau de două tipuri: *wigwam* şi *„casa cea lungă”*. Primul era un cort de formă conică, făcut din scoarţă de copac sau din piei de animale (mai ales de bizon) acoperite, de cele mai multe ori, cu pământ; celălalt era o construcţie dreptunghiulară, din aceleaşi materiale ca şi *wigwamul* şi, ca şi acesta, clădită pe scheletul unor trunchiuri tinere de copaci, îndoite şi legate la vârf cu fâşii tari de scoarţă. Spre deosebire de cel dintâi, şcest tip de construcţie putea ajunge până la 30 – 35 metri lungime.

Dar nicio menţiune referitoare la clădiri de piatră ale celor mai vechi locuitori ai Americii.

Să fie atunci, cum s-a spus insistent la un moment dat, spaţii de depozitare ale produselor unor comunităţi de colonişti? Cineva a făcut un calcul, totuşi foarte simplu şi care ar fi fost la îndemâna tuturor celor care au susţinut această ipoteză. În districtul Putnam din sudul statului New York, pe distanţa de milă şi jumătate (aproximativ 2500 de metri) de-a lungul unui drum de ţară, sunt zece asemenea structuri, cu următoarele dimensiuni medii: largă de 3 metri, înaltă de 2 şi lungă de 8 metri şi jumătate, ceea ce dă un „spaţiu de depozitare” de aproximativ 50 m^3. Potrivit cifrelor stabilite de Departamentul Agriculturii al Statelor Unite, un orăşean are nevoie de cca 0, 18 m^3 ca să-şi păstreze hrana necesară pentru un an de zile, iar fermierul, dată fiind cheltuiala mai mare de energie reclamată de munca lui, de aproximativ O, 28 m^3. Dacă se presupune că aceste zece construcţii au fost destinate iniţial conservării proviziilor, se poate calcula numărul de persoane care îşi procurau hrana din depozitele aflate pe drumul din comitatul Putnam: 50 m^3 în fiecare încăpere X 10 = 500 m^3, pe o distanţă de 2 kilometri şi jumătate. Şi cum O, 28 m^3 sunt necesari unei persoane din mediul rural, urmează că aici

trăiau 500: O, 28 = 1789 persoane[50]. Totuşi, cam multă lume trăind din produsele unei singure ferme, cât cuprindea distanţa de 2, 5 kilometri. Mai ales pentru perioada începuturilor vremii coloniale, de când se consideră că ar data aceste „magazii”.

Recensământul din 1845 (deci, la aproximativ 200 de ani de la sosirea primilor colonişti) consemnează 1598 locuitori pentru întregul comitat Putney, unde arheologii au stabilit existenţa a cel puţin 40 de construcţii de felul celor descrise mai sus. Deci, hrană pentru mai bine de 70.000 de persoane. Cine le folosea?

Răspunsul – fireşte, neacceptat de arheologia tradiţională – pare a fi dat de doi tineri participanţi la campaniile lui Trento. Un inginer, specializat în probleme aerospaţiale, Byron Dix, şi o cercetătoare a vechilor documente referitoare la istoria Noii Anglii, Elizabeth Sincerbeaux, au întreprins, vreme de doi ani, un studiu amănunţit al unor „case cu tavan boltit” din statul Vermont. Aici, Dix a montat un telescop şi a început să calculeze poziţiile soarelui la răsărit şi la apus, pentru fiecare zi a anului; nu i-a fost greu să observe că axa „magaziei” de acolo era riguros orientată pe direcţia nord-sud, iar coridorul care o lega de o mică înălţime de deasupra unui râu făcea un unghi de *231U* grade cu clădirea. Astfel încât cineva care s-ar fi aflat înăuntru, ar fi văzut soarele ridicându-se la capătul coridorului în ziua cea mai scurtă a anului, solstiţiul de iarnă.

Investigaţiile au fost extinse şi în alte zone ale statului Vermont, apoi în sudul statului New York şi în Connecticut. Aproape treizeci de clădiri asemănătoare erau aliniate pe direcţia nord-sud; în imediata apropiere a multora dintre ele erau împlântate în pământ pietre înalte,

50 Vezi James P. Whittall, II, ,,The Putnam County « Root Cellars»”, in Early Sites Research Society Bulletin, V, nr. 1 (febr. 1977), pp. 9—11.

asemănătoare unor stâlpi. Din interiorul construcţiilor, privind spre orizont, se vedea ridicându-se soarele exact în vârful acestor stâlpi, la unul dip echinocţii sau din solstiţii. Mai mult, calculele lui Dix au demonstrat că lungimea încăperii şi lărgimea intrării erau stabilite în unele cazuri în funcţie de numărul nopţilor în care lumina lunii cădea în interior, străbătând întregul coridor. Po sibilitatea ca acesta să fi fost numai un joc al hazardului era, aşa cum pe drept considera tânărul inginer, minimă.

În 1976, pe când Dix şi Sincerbeaux îşi definitivau raportul (despre care nu vorbiseră până atunci cu nimeni), Barry Fell i-a vizitat în Vermont, Lângă una din structurile unde cei doi cercetători observaseră orientarea coridorului spre locul de unde răsărea soarele la 21 decembrie, Fell s-a oprit lângă o piatră imensă pe care erau scrijelite câteva semne, neobservate până atunci de tinerii cercetători. „Asta e Ogam celtic!” a exclamat profesorul de la Harvard. Şi a făcut o traducere preliminară, uluitoare: „un stâlp de observaţie pentru iarnă”. Pe o altă piatră, a desfăşuit numele lui Bel, care era zeul soarelui la celţi; or, tocmai acolo Dix stabilise orientarea coridorului spre punctul de unde răsare soarele la solstiţiul de vară. Şi tot de la Barry Fell, Dix şi Sincerbeaux au aflat că, pe coastele Atlanticului, din Ţara Galilor până în Spania şi în Mediterana, în Baleare, aceste „case ale soarelui”, arătând foarte asemănător cu „casele de piatră” din Noua Anglie, erau cunoscute de mult arheologilor.

Să stea, oare, explicaţia enigmaticelor „magazii de legume” în această coincidenţă?

CĂLUGĂRII CORĂBIERI

Irlanda, era, la începuturile Evului Mediu, un teritoriu misterios despre care europenii de pe Continent ştiau numai legende ciudate, cu înţeles nelămurit, cântate apoi de poeţii din Anglia, din Ţara Galilor sau din Bretania

şi ascultate, în veacurile următoare, în întreaga Europă. Erau mai ales poveşti despre lungi călătorii pe mare, asemănătoare celor venite de la celălalt capăt al lumii cunoscute pe atunci, din Orientul celor *1001 de nopţi*, al marinarului Sindbad, Din Irlanda, să nu uităm, plecase spre întâlnirea cu tragicul ei destin Isolda – cea-cupărul-de-aur, iar iubirea ei ce avea s-o ducă la moarte, începuse, între ape şi cer, pe corabia ce-o aducea spre nuntirea nefericită cu regele Marc.

Fondul arhaic al culturii irlandeze un dispăruse cu totul nici după creştinarea locuitorilor „Insulei Verzi", eveniment care s-a petrecut aici mai devreme decât în majoritatea celorlalte ţări din Occidentul Europei. Sfântul Patrick şi discipolii lui i-au convertit pe irlandezi la Biserica lui Iisus încă din secolul al IV-lea. Una dintre caracteristicile esenţiale ale creştinismului irlandez era marea stricteţe cu care se respectau preceptele evanghelice, mai ales cele care se refereau la respingerea, dârză a oricărei ispite. Viaţa monahală a înflorit încă de la jumătatea primului mileniu, când pe pământul insulei se întemeiaseră peste o sută de mănăstiri. Dar, pentru cei mai scrupuloşi călugări, nici aici împotrivirea faţă de ispitele trupului nu căpăta destul sprijin: zidurile împrejmuitoare ale sihăstriei nu erau niciodată îndeajuns de înalte pentru a-i feri pe sărmanii călugări de privelişti care i-ar fi putut abate de la gândurile lor pioase, îndreptate numai şi numai către Domnul. Nu se furişase Cel Viclean chiar în grădina raiului, atât de aproape de cetele îngereşti şi îi făcuse pe primii oameni să nesocotească porunca divină? Cu atât mai uşor erau supuşi greşelii monahii, aflaţi, atât de departe de rai şi de îngerii lui.

De aceea, singurul refugiu din faţa unor asemenea păcate era „să laşi totul şi să pleci departe, acolo unde vei fi singur, fără primejdiile ce te pândesc în preajma

oamenilor”. Aşa încât, multe documente istorice şi versuri ale cântecelor populare din primele secole ale Evului Mediu vorbesc despre lungile călătorii pe mare în care plecau călugării irlandezi. „Ce bucurie e să pluteşti pe valurile înspumate!” exclama, de pildă, Sfântul Columba, întemeietorul primelor mănăstiri din Irlanda. Şi, când călătoriile trebuiau să ia sfârşit, monahii încercau să prelungească această binecuvântată izolare de restul lumii şi, mai ales, de ispitele păcătoase pe care le purtau cu ele femeile, cele mai primejdioase unelte ale diavolului, aşa cum se arătase încă de la începuturile omenirii, din vremea neascultării de care se făcuse vinovată Eva. Călugării irlandezi se deprinseseră să clădească mici schituri sau, adesea, doar numai o chilie singuratică, pe vârfurile inaccesibile ale stâncilor prăpăstioase, înconjurate de ocean.

Pe coasta de vest a insulei se mai pot vedea şi astăzi urmele a zeci de asemenea clădiri. Schimnicii pescuiau şi puneau capcane pentru păsările de mare, urcau pe stânci să le ia ouăle din cuiburi; dar cei mai mulţi lăsau până la poalele muntelui un coş legat cu o funie, iar drept credincioşii pescari erau bucuroşi să dobândească binecuvântarea unui om sfânt. Unul dintre cele mai strălucite centre ale culturii medievale irlandeze a fost o asemenea mănăstire pierdută printre stânci şi înconjurată. de ape, Iona, întemeiată de Sfântul Columba în anul 563.

Drumurile pe apă i-au dus pe călugării irlandezi la descoperirea unor tărâmuri noi – Islanda şi Insulele Feroe sunt, cu certitudine, descoperite de ei. Poate că au ajuns chiar şi mai departe. În vechea literatură irlandeză, deopotrivă păgână şi creştină, sunt povestite multe *intrama*, cum li se spunea acestor călătorii în largul mării, îmbogăţite cu relatări ale unor miracole nemaiîntâlnite. Dintre toate aceste *intrama*, cea a Sfântului Brendan e cea

mai celebră; în Evul Mediu, popularitatea ei nu a fost egalată decât de aceea a *Cântării lui Roland* şi de legendele Regelui Arthur. Sunt menţionate 120 de manuscrise ale textului *Navigaţio Sandi Brendani Abbatis*, cele mai vechi dintre ele fiind trei care datează de la începutul secolului al XI-lea. Între aceste numeroase versiuni se semnalează, fireşte, unele deosebiri importante, cu urmări importante pentru încercările de a reconstitui itinerarul sfântului corăbier; alte deosebiri, sunt introduse de un text tot de pe la începutul mileniului nostru, *Vita Sandi Brendani*, dar aceasta oferă puţine detalii privitoare la călătorie, insistând asupra biografiei sfântului.

Sfântul Brendan Corăbierul s-a născut în ultimul sfert al secolului al V-lea, la Tralee, un sat de pe coasta apuseană a Irlandei. Încă din timpul vieţii a fost celebrat pentru puritatea vieţii sale de călugăr şi pentru marea energie a celui care a întemeiat patru mari mănăstiri în Irlanda de vest şi a întreprins multe călătorii în Anglia, Scoţia, Ţara Galilor. În unele dintre aceste călătorii – şi, mai ales, în cele în Bretania Mică – a fost însoţit de o altă personalitate vestită, discipolul său MĂCLaw căruia francezii îi vor spune *Mâlo* şi vor boteza cu numele lui unul dintre cele mai importante porturi de pe ţărmul Bretaniei – St. Mâlo.

Când vechile poveşti spun despre Brendan că a pornit într-un lung drum prin Atlantic – în jurul lui 555–, el trecuse de 70 de ani (se născuse pe la 484) şi era abate al mănăstirii Clonfert, ridicată pe un promontoriu de deasupra oceanului. Unii biografi cred că el a pornit spre vest, atras de imensitatea întinderilor de ape; alţii, mai cu seamă în epoca modernă, i-au atribuit planurile mai practice şi nu cred că un prelat consecvent preocupat de organizarea mănăstirească ar fi putut să se aventureze în

expediţii lungi şi anevoioase, dacă nu ar fi avut de gând să afle locuri prielnice ridicării unor noi lăcaşuri1. Legenda spune că această dorinţă de a pleca în căiitarea unor pământuri necunoscute i-a fost insuflată de un prieten bătrân, abatele Barinth, care, venind o dată să-l vadă, i-a povestit cum fiul său, Mernoc, navigând cândva spre apus, a ajuns la o „preafrumoasă insulă”, unde se aflau nenumăraţi călugări, şi, mergând, mai departe, a descoperit *Terra Repromissiortis Sanctorum* – Ţara Făgăduinţei Sfinţilor; îl dusese până acolo şi pe tatăl său şi, după un drum cumplit de greu, îl adusese din nou în Irlanda. Ca dovadă că trecuse prin acel paradis terestru, Barinth i-a îndemnat pe Brendan şi pe călugării lui să-i miroasă straiele care, după patruzeci de zile de călătorie pe apă, mai păstrau încă mireasma florilcă din binecuvântata insulă[51][52].

Brendan, „cu închipuirea aprinsă de aceste sepine divine”, a ales paisprezece călugări şi i-a întrebat dacă ar fi gata să-l însoţească în căutarea pământului fermecat al făgăduinţei. Ei i-au răspuns într-un glas: „Cinstite abate, cum voieşti aşa vom face şi noi; nu am lepădat toată moştenirea şi ne-am pus trupurile în mâinile tale? Suntem pregătiţi să mergem cu tine până la moarte, dacă aşa va voi Dumnezeu”[53].

Brendan şi cei paisprezece călugări au ţinut post vreme de patruzeci de zile; greu de spus dacă aceasta era pregătirea cea mai potrivită pentru ceea ce trebuia să urmeze: construcţia navei. Corabia, aflăm din *Navigaţio*, era „mică şi uşoară”, întărită cu grinzi pe dinafară şi cu

51 Geoffrey Ashe, Land to the West, New York, Pantheon, 1962, p. 76.

52 T. C. Lethbridge, Herdmcn and Hermits, Celtic Seafarers in the Northern Seas, Cambridge, University Press, 1930, pp. 106—109.

53 Navigatio Sancti Brendani Abbatis, ediţie îngrijită de Carl Selmer, University of Notre Dame Press, 1959, pp. 9—11.

scânduri pe dinăuntru, dar... acoperite cu piei de bou tăbăcite cu zeamă de frunză de stejar şi călăfătuite cu osânză de bou”. Descriere foarte exactă a unei *curragh*, barca învelită în piele pe care o văzuse şi Cezar la celţii din Britania. Ea ei xstă şi astăzi la pescarii de pe coasta de vest a Irlandei, dar e învelită în pânza impregnată cu păcură, în locul pieilor de bou de odinioară. Un istoric al navigaţiei, profesor la Harvard şi amiral al flotei americane, Samuel Eliot Morison, ne asigură că irlandezii au construit astfel de nave nu numai pentru pescuit şi transport de-a lungul coastei, ci şi pentru navigaţia în larg, cu unul sau două catarge, pânze mari, cordaje din fâşii de piele de bou şi parâme din măruntaie de cerb sau din rădăcini de viţă[54]. Aceste corăbii nu pot pluti împotriva vântului, asemenea caravelelor portugheze, dar reprezentau cele mai bune rezultate pe care le-ar fi putut obţine constructorii dintr-o ţară unde cheresteaua era foarte puţină, dar cirezile de boi nenumărate. Doar puţin mai mare decât un coş de nuiele din cele în care pescarii îşi cărau peştele, un asemenea *curragh* pluteşte pe-apă ca un dop şi rămâne uscat chiar şi într-o mare agitată ce pune greu la încercare solidele nave de lemn. La încheierea unei călătorii, vâslaşii unui *curragh y* (astăzi nu se mai folosesc velele) îşi răstoarnă bărcuţa cu fundul în sus ca să se scurgă apa dinăuntru, la fel cum fac şi concurenţii la cursele de canotaj, când îşi termină întrecerea.

Totuşi, pentru a transporta un echipaj de optsprezece oameni (încă trei călugări s-au adăugat, în cele din urmă, primilor cincisprezece), constructorii bărcii lui Brendan trebuie să fi aşezat încă o punte, deasupra pânzei şi provei. Iar din *Navigaţio* aflăm că s-a aşezat şi un mic altar, lucru întru totul firesc pentru nişte drept-credincioşi care ştiau bine că vor avea să cheme mila Domnului într-o mare unde

54 Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 16.

primejdia de moarte îi pândea necontenit, ori de câte ori se ridicau vânturile ce ar fi putut să le răstoarne bărcuţa. Şi tot din vechea povestire mai ştim că barca avea un catarg, că Brendan luase mai multe pânze şi cordaje de rezervă, merinde pentru patruzeci de zile şi o mare cantitate de osânză cu care urma să mai ungă pieile din când în când. Se pare că nu era nimic care să semene cu o bucătărie: călugării aveau provizii de hrană rece – brânză, afumături, fructe, la felv cum iau şi acum cu ei marinarii sau pescarii irlandezi în drumurile lor în jurul insulei sau până în Cornwall.

Insulele Shetland sau Orckneys. Constatăm, însă, din *Navigaţio* că Brendan şi tovarăşii lui se opreau pe ţărmurile întâlnite în drum şi aprindeau un foc, împrospătându-şi merindele şi cu ceva vânat. (Uneori, aşa cum aflăm dintr-unul din cele mai îndelung discutate episoade ale poveştii, făceau focul pe spinarea unei balene uriaşe).

Duceau şi apă şi vin pentru împărtăşanie, păstrându-le în burdufuri din piei de capră întoarse cu blana înăuntru: „când te deprinzi – observa ironic un comentator –, nu mai bagi de seamă sau ajungi să-ţi şi placă mirosul puternic de capră pe care îl ia vinul” 5. Nava folosea drept ancoră un bolovan greu dar, ori de câte ori se putea, călugării trăgeau barca pe ţărm, dădeau jos catargul, întorceau bărcuţa cu fundul în sus şi o ungeau din nou cu osânză sau cu răşină de pin.

Ambarcaţiuni mai mici şi mai puţin sigure şi agile au traversat Atlanticul în zilele noastre. Sfântul şfechipajul său erau prea înţelepţi pentru a se bizui pe pioşenia lor şi pe mila Atotputernicului care să îndrepte greşelile unor marinari nepricepuţi. Cu toţii cunoşteau bine, încă din copilărie, aceste *curraghs*, ştiau şi cum să le construiască, şi cum să navigheze cu ele pe orice fel de vreme. O mână

de fân le ajungea să-şi facă un pat: ascetismul lor nu avea nevoie de mai mult confort.

Când a fost gata de plecare, abatele Brendan a poruncit celor şaptesprezece călugări să se urce în barcă şi, ridicând pânza, s-a lăsat purtat de un vânt uşor care îl ducea „spre partea potrivnică solstiţiului de vară”, adică spre nord. După paisprezece zile, vântul s-a oprit şi călugării au început să vâslească cu lungile lor lopeţi. În cea de-a 40-a zi, când proviziile li se isprăviseră, au văzut o insulă stâncoasă de pe ale cărei ţărmuri stâncoase cascadele se prăvăleau în mare; dar nu au putut găsi niciun loc prielnic ancorării. Călugării erau flămânzi şi deznădăjduiţi, însă Brendan i-a îmbărbătat, spunându-le că, înainte de a trece trei zile, Tatăl cel ceresc le va arăta unde vor putea să acosteze. Şi, bineînţeles, El aşa a şi făcut. După

— T.C. Lethbridge, op. cit., p. 79.

— Ce au urcat pe ţărm şi au avut grijă să aşeze barca într-un loc sigur ei s-au hotărât să exploreze insula. Deodată, s-a ivit un câine care, în loc să mârâie şi să latre, a început să se gudure pe lângă Brendan, de parcă acesta ar fi fost de totdeauna stăpânul lui. „Ce sol de bine ne-a trimis Dumnezeu!”, le-a spus abatele călugărilor săi; „să-l urmăm”! Câinele, sărind şi bucurându-se, i-a dus într-un oraş unde clădirea cea mai de seamă era o mănăstire. Ei au intrat şi s-au găsit într-o sală uriaşă ale cărei ziduri erau gătite cu podoabe de argint de tot felul. În mijloc, pentru oaspeţi, era aşternută o masă îmbelşugată, cu pâine şi cu peşte. Şi oaspeţii, sfârşiţi de foame, s-au repezit la bucate şi s-au ospătat până şi-au redobândit puterile… Apoi s-au îndreptat citoţii spre chiliile care îi aşteptau.

Peste noapte, unul dintre cei trei călugări care veniseră mai târziu pe corabie, s-a strecurat din chilia, s-a întors în încăperea unde cihaseră, a furat un lanţ frumos

din argint de pe zid şi l-a ascuns sub sutană. Brendan l-a văzut, dar l-a iertat când hoţul şi-a mărturisit fapta. În clipa aceea, diavolul, sub chipul unui pitic negru, a sărit de sub sutana călugărului, blestemându-l pe abate pentru că îi răpise un păcătos care i-ar fi împodobit alaiul din iad; apoi a pierit în noapte. Păcătosul a fost găsit mort, de dimineaţă. În chilia lui.

A doua zi, când cei şaptesprezece călugări rămaşi s-au întors unde îşi lăsaseră corabia, o făptură omenească – prima pe care o vedeau de când ajunseseră pe acea insulă – le-a ieşit în cale. Era un tânăr; el le aducea coşuri njari cu pâine şi un ulcior mare de apă proaspătă. Era, cum s-a dovedit, economul mănăstirii; vreme de şapte ani, cât a ţinut călătoria lui Brendan, el s-a ivit de mai multe ori, să vadă dacă nu cumva se sfârşiseră merindele călătorilor plecaţi pe mare: o putere magică îl purta de fiecare dată de la insula lui până la corabia irlandezilor şi înapoi.

Peste o zi sau două, Brendan şiţai lui au poposit pe o insulă unde au sărbătorit Vinerea Patimilor şi Pastele. Aici erau turme de oi albe, mai mari decât boii, şi ei au ales un miel pe care l-au înjunghiat pentru prânzul pascal. S-a ivit un bărbat în straie a căror strălucire îi orbea pe călugări; el le-a adus provizii pentru opt zile şi le-a arătat drumul spre o insulă despre care le-a spus că e cunoscută de călători sub numele de Raiul Păsărilor… Pe drum, s-au oprit pe o insulă pustie, unde nu creşteau nici copaci, nici iarbă, şi au aprins un foc ca să pregătească de mâncare. Atunci, insula a fugit de sub ei; era o balenă gigantică, numită Jasconius, cum aveau să afle mai târziu6. Jasconius – care vorbea o latină fără cusur – nu s-a mâniat, i-a iertat pe călugări şi i-a invitat să se mai întoarcă în acele locuri, cu condiţia să mănânce doar hrană rece.

De aici, călugării au plutit mai departe, spre Raiul Păsărilor. Pe această insulă, au descoperit un râu care se

vărsa în ocean şi, urcând în susul lui, au ancorat nava într-un loc sigur. Pământul era acoperit de stoluri de păsări, aşa încât abia de se mai puteau vedea copacii. O pasăre mare a venit să se aşeze pe prora bărcii şi, într-o excelentă latinească, i-a lămurit că ea şi toate celelalte zburătoare de acolo sunt îngeri căzuţi din ostile lui Lucifer şi că, socotindu-i mai puţin vinovaţi decât pe ceilalţi (azvârliţi, cum se ştie, în adâncurile gheenei), Dumnezeu le-a arătat marea lui milă şi le-a îngăduit să se aşeze pe această insulă îndepărtată. „Nu suntem pedepsiţi. Aici putem să îl vedem pe Dumnezeu… Zburăm ca nişte duhuri spre toate porţile văzduhului, pământului şi cerului… dar duminica, şi în celelalte sărbători ne căpătăm iarăşi trupurile de păsări aşa cum ne puteţi vedea acum, şi îl slăvim pe Atoatefăcătorul. Tu şi cu fraţii tăi întru Domnul v-aţi aflat pe drum vreme de un an: v-au mai rămas încă şase. Aţi sărbătorit Pastele, aşa să faceţi în fiecare an, şi după ce veţi afla pământul spre care năzuieşte inima voastră, Tărâmul Făgăduinţei Sfinţilor”. Şi spunând astea, pasărea şi-a desfăcut aripile şi s-a alăturat celorw întâmplarea era relatată în multe poveşti populare ale Evului Mediu; e probabil ca autorul lui Navigaţi*a să fi c*unoscut unul dintre multele manuscrise ale traducerii latineşti a grecescului Physiolo*gus care ci*rculau încă din cea de-a doua jumătate a mileniului întâi şi unde e povestită o aventură identică.

Ialte păsări aşezate pretutindeni, pe pământ şi pe crengile copacilor.

Când a sosit ceasul vesperei, „toate păsările din copaci au început să cânte la unison: «Tu, o Doamne, eşti slăvit în Sion şi Ţie îţi jură credinţă Ierusalimul»”. Dădeau fără greş toate răspunsurile misei; au cântat o oră întreagă, acompaniindu-se cu bătăi ritmice de aripi. Când, peste noapte, Brendan şi călugării s-au sculat, la ceasurile hotărâte pentru rugăciuni, să înalţe slavă lui Dumnezeu,

păsările le-au însoţit cântările, lat în zilele a treia, a şasea şi a noua după Paşte, lucrurile s-au petrecut la fel, păsările cunoscând foarte bine psalmii ce se cuveneau intonaţi la acele prilejuri. Şi, când călătorii au plecat din nou pe mare, în ziua înălţării, întregul păsăret a cântat dimpreună cu ei: „Ascultă-ne, o, Doamne, Mântuitorul nostru, nădejdea noastră până la capătul pământului şi în depărtările nevăzute ale mării”.

„Apoi – povesteşte *Navigaţio* – sfântul abate şi călugării lui au plutit încoace şi-ncolo pe întinsul oceanului vreme de trei luni: în tot acest răstimp, nu au văzut nici pământ, nici apă, nici cer”, învăluiţi pesemne într-o ceaţă groasă. Merindele aduse de economul mănăstirii se sfârşeau şi ei nu mâncau decât o dată la două sau la trei zile. În cele din urmă, o insulă s-a ivit din ceaţă; ei au ocolit-o în căutarea unui loc de acostare, dar nu l-au aflat decât cu mare greutate. Era un fel de crăpătură în stâncă, în care barca abia s-a putut strecura. Sleiţi de sete şi de foame, au pornit pe o cărare ce urca pieptiş spre interiorul insulei. Deodată, în drum le-a ieşit un bătrân care, apropiindu-se, s-a prosternat de trei ori dinaintea lui Brendan. După ce s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat în semn de pace, bătrânul i-a condus pe abate şi pe monahi la o mănăstire, spunându-le că ea fusese întemeiată, cu opt ani în urmă, de Ailbe, un călugăr sfânt irlandez. Unsprezece călugări le-au venit în întâmpinare, purtând cruci şi icoane şi cântând un imn de bunvenit.

După pilda din Scriptură a lui Iisus, gazdele au spălat picioarele călătorilor şi i-au ospătat cu pâine albă – un adevărat lux în primele secole ale Evului Mediu – şi cu rădăcini cu un gust minunat. Bătrânul, care era însuşi Sfântul Ailbe, i-a mărturisit lui Brendan că nu a ştiut niciodată cine cocea pâinea, cine şi de unde le-o aducea. „Suntem douăzeci şi patru de fraţi întru Domnul; în fiecare

zi primim douăsprezece pâini pentru hrana noastră şi, de sfintele sărbători, de două ori pe atâta, aşa cum ni s-au adus şi astăzi, în întâmpinarea venirii voastre”. După cină, s-au dus cu toţii la slujba de seară. Biserica era luminată de şapte lămpi de cleştar. Călugării s-au dus apoi, în chiliile lor, iar Brendan şi Ailbe au rămas în biserică. Pe când ei stăteau de vorbă, o săgeată a intrat pe fereastră, a aprins toate lămpile şi a zburat din nou afară. „De unde a venit”? a întrebat Brendan. „Nu ai auzit niciodată de tufişul aprins de pe Muntele Sinai?” a răspuns Ailbe.

A trecut şi Bobotează şi Brendan cu oamenii lui au pornit din nou pe mare; au plutit până în Miercurea Cenuşii – deci ziua de miercuri din săptămâna Patimilor. În ziua aceea, s-au oprit pe ţărmul unei alte insule, unde auvăzut un pârâu ce scânteia printre ierburi, pe un câmp unde creşteau tot felul de plante cu rădăcini bune de mâncat. Nenumărate soiuri de-peşti săgetau prin apa limpede. Şi iarăşi călugării au ridicat pânza şi au pornit spre miazănoapte.

Curând, vântul s-a oprit şi marea s-a închegat. Brendan a poruncit să se strângă pânza şi să se urce vâslele în barcă, încredinţându-şi soarta în mâinile Domnului. Au rămas în această mare închegată (probabil un aisfild) vreme de douăzeci de zile. După aceea, vântul s-a pornit din nou şi ei s-au îndreptat spre apus. Peste trei zile, au văzut o insulă înconjurată de nori, iar Brendan a recunoscut-o ca fiind cea unde îl întâlniseră pe economul mănăstirii. Atunci, călugării înfometaţi, dar fericiţi de vestea dată de abatele lor, s-au aplecat pe vâsle cu atâta râvnă, încât Sfântul a trebuit să-i mustre: „Copii, nu vă osteniţi afară din cale! Nu e oare Atotputernicul însuşi călăuza micii noastre corăbii? Opriţi-vă, pentru că El ne va purta acolo unde va voi”. Aşa cum s-ar fi putut presupune, economul stătea pe ţărm să-i întâmpine. Le-a adus apă

fierbinte să se îmbăieze şi straie noi – primele după mai bine de un an – ca să întâmpine cum se cuvine Săptămâna Mare. aici au rămas până în Vinerea Patimilor, iar gazda lor le-a umplut din nou cuferele de merinde şi burdufurile de apă şi de vin. Pe urmă au plecat în călătoria ce avea să mai ţină încă cinci ani, aşa cum le prorocise pasărea vorbitoare.

În aceşti cinci ani, călătorii au trecut din nou prin insulele pe care le cunoscuseră până atunci; însă le-a fost dat să întâlnească multe alte minuni şi să vadă multe locuri noi. Un monstru uriaş s-a năpustit la ei mugind înspăimântător, gata să-i înghită; dar Brendan a căzut în genunchi, amintindu-i lui Dumnezeu cum l-a scăpat odinioară pe Iona şi atunci, un alt monstru, şi mai mare, a ieşit din adâncuri, l-a izbit pe primul, l-a ucis şi s-a cufundat din nou, fără să pară sensibil la imnurile de recunoştinţă cântate de călugări şi de abatele lor. Pe ţărmul insulei unde aveau să acosteze îndată după aceea, călătorii vor găsi o ciozvârtă din trupul leviathanului sfârtecat de monstrul salvator; «bucata de carne, cărată cu greu în barcă „era atât de mare, încât a asigurat hrana călugărilor în cele trei luni cât a ţinut ceaţa şi prudentul Brendan a hotărât să rămână pe insulă.

Când cerul s-a limpezit, barca a pornit din nou spre larg. O pasăre mare a lăsat să cadă la picioarele lui Brendan o ramură pe care erau câteva fructe care semănau cu merele, semn că pământul se afla aproape. S-a dovedit a fi o insulă acoperită de pomi cu roade şi de viţă de vie cu struguri mari ce răspândeau miresme minunate. Au rămas aici patruzeci de zile, adunând în *curragh* aromatele fructe ale pământului. Plutind mai departe, dincolo de această Insulă a Strugurilor, au fost atacaţi de un grifon gigantic, dar o putere misterioasă l-a lovit în zbor şi leşul lui s-a prăvălit în apă, stârnind mari valuri.

Într-o zi, stareţul navigator şi oamenii lui au zărit un obiect care se ridica din mare şi era atât de înalt, încât călugării au avut nevoie de trei zile ca, vâslind cu toată puterea, să se apropie îndeajuns şi să-l poată privi bine. Avea Culoarea unui văl de argint, dar părea mai tare decât marmura. Pe una din laturile lui foarte netede, se vedea un fel de peşteră, destul de mare ca barca să se poată adăposti acolo, fără să coboare catargul; din fericire, nu au încercat aşa ceva, pentru că misteriosul obiect trebuie să fi fost, aşa cum rezultă din descrierea făcută în *Navigaţio*, un aisberg care începuse să se topească. Vârful lui se prăbuşi pe când irlandezii priveau la el, iar marea din jurul lui era întinsă ca sticla şi albă ca laptele. Brendan socoti că înălţimea acestui munte ciudat era de 1400 de coţi (cam 650 de metri); turnurile şi contraforţii lui îi aminteau de înfăţişarea Noului Ierusalim din Apocalips.

Într-o insulă pustie, care părea a fi fost pârjolită de foc, pentru că nu se vedeau nici arbori, nici iarbă, o făptură urâtă, păroasă, ce nu părea a fi om, coborî în fugă dealul povârnit dinspre ţărm şi azvârli spre barcă un bolovan de lavă aprinsă care căzu în ocean, şuierând şi scoţând aburi groşi. Cuminte, ca totdeauna, Brendan nu se gândi să-l înfrunte pe acest monstru războinic şi dădu poruncă vâslaşilor să se îndepărteze de coasta insulei. Tocmai la timp, pentru că o ceată numeroasă de fiinţe asemenea celei care îi întâmpinase se arătă pe mal, aruncând alţi bolovani de foc care, din fericire, nu-i ajunseră. A, două zi, văzură un vulcan al cărui vârf fumega şi arunca spre cer flăcări înalte; bineînţeles, irlandezii, precauţi, se îndepărtară şi de această dată.

Au plutit şapte zile spre miazăzi şi au văzut o stâncă singuratică în mijlocul oceanului; pe ea stătea un om care le-a spu6 că e Iuda Iscariotul, pedepsit pentru îngrozitul său păcat, în fiecare noapte, diavolii de pe insula cu

vulcanul veneau aici, pe stâncă, şi îl muşcau, sfârtecându-i trupul; după o vreme, îl luau cu ei în iad, unde îi întâlnea pe Irod, Pilat din Pont, Ana şi Caiafa. Brendan l-a rugat pe Dumnezeu să-l ierte, măcar pentru o noapte, pe păcătos şi ruga lui a fost ascultată. Şi bineînţeles că diavolii nu şi-au ascuns mânia, ocărându-l – fireşte, în latina clasică – pe stareţ că le furase petrecerea nocturnă.

Către sfârşitul celui de-al şaptelea an, barca a acostat într-o insulă mică, înaltă, cu formă rotundă, unde trăia o singură făptură – Paul Eremitul. El intrase de când era copil în mănăstirea întemeiată de Sfântul Patrick şi, apoi, venise pe această stâncă unde trăia de şaizeci de ani. În primii treizeci, o jivină mărinimoasă îi adusese de mâncare, dar după aceea rămăsese fără niciun fel de hrană, ci numai cu apa limpede a izvoarelor, care se găseau aici din belşug. Pustnicul era îmbrăcat numai cu pletele lui, lungi şi albe. Brendan l-a poftit să împartă merindele cu călugării lui, să-l lase să-i taie părul şi să-i dea o sutană, dar Paul se simţea nevrednic de atât răsfăţ şi nu a primit, rămânând să trăiască aşa cum trăise şi până atunci.

Încă patruzeci de zile, irlandezii au plutit la voia întâmplării, fără să mai întâlnească pământul şi neavând alte provizii decât apa izvoarelor lui Paul cu care îşi umpluseră burdufurile. Numai Jasconjus, care le-a ieşit în cale atunci când trebuia, le-a înlesnit un prânz cu hrană rece, împrejurare care i-a bucurat peste măsură pe călători, mai ales că balena le adusese înapoi oala de fier în care începuseră, cu ani în urmă, să-şi pregătească bucatele şi se pierduse în adâncuri, atunci când înţelegătoarea balenă fugise rănită de dogoarea focului.

În cele din urmă, se înţelege, au ajuns pe *Terra Repromissionis Sanctorum*, Pământul Făgăduinţei. Merii îşi plecau pretutindeni ramurile pline de fructe pârguite,

dăruindu-le călugărilor hrana cu care au trăit cele patruzeci de zile cât au rămas în insulă, cercetând-o în lung şi-n lat. Şi, în tot acest răstimp, nu s-a lăsat niciodată noaptea. Când au ajuns pe malul unui râu larg pe care nu cutezau să-l treacă, s-a arătat un tânăr, chemându-l pe nume pe fiecare călugăr în parte; i-a sărutat şi a cântat Psalmul 83: „Fericiţi sunt cei ce locuiesc în casa ta; în vecii vecilor te vor lăuda”.

Le-a spus că insula e cu adevărat pământul lăsat de Dumnezeu lor şi urmaşilor lor, să-l ţină în deplină stăpânire până ce prigonirile creştinilor nu vor înceta pe această lume. Călătorii nu au cercetat mai departe această moşie dată de Domnul*, că încărcând barca cu mere şi cu pietre preţioase adunate din insulă au pornit spre casă, pentru că aşa le poruncise tânărul sol al Atotputernicului. În drumul spre Irlanda» au trecut şi pe lângă „Insula Bucuriilor” a lui Mernoc, un soi de anticameră a Insulei Paradisului.

Navigaţio se încheie brusc, cu vestea, rostită într-o singură frază, că toţi călugării au ajuns cu bine la mănăstirea lor în Irlanda şi că Brendan s-a sfârşit în mijlocul ucenicilor lui, „de unde a plecat spre Domnul, *cui est honor et gloria în secula seculorum*”, a cărui slavă şi mărire este în veacul veacurilor. Celălalt text care se referă la minunatele întâmplări ale lui Brendan, *Vita Sancti Brendani*, afirmă că el a murit la 93 de ani; cercetătorii au plasat data morţii lui între 577 şi 583. La scurt timp după aceea, a fost canonizat, în ierarhia sfinţilor irlandezi, el aflându-se imediat după marii fondatori ai vieţii creştine de aici, sfinţii Patrick şi Columba.

4

*

* * *

Aceasta e, pe scurt, povestirea faimoasei călătorii a Sfântului Brendan, aceea care la fermecat, secole de-a

rândul, pe cei din Evul Mediu. Dar despre ce pământuri neştiute până la ea şi pe care aveau să le descopere şi să le dea un nume abia oamenii epocii moderne vorbeşte, oare, *Navigaţio*? Care sunt, de fapt, *descoperirile* făcute de călugării din secolul al VI-lea?

Cei mai mulţi comentatori din ultimele două secole ai textului medieval l-au privit ca pe un basm oarecare, plin de fantazii care nu au nicio legătură cu adevărata geografie a Atlanticului. Dar vreme de multe secole cititorii lui i-au dat deplină crezare, aşa cum au dat legendelor lui Arthur şi ale Cavalerilor Mesei Rotunde. Miracolele întâlnite în drum de călătorii irlandezi nud descumpăneau, pentru că fuseseră învăţaţi să nu se îndoiască de niciun fel de miracol încă de când, în copilărie, se deprinseseră să buchisească Biblia. În 1580, când un geograf din Londra, John Dee, a publicat o hartă în care susţinea drepturile englezeşti asupra Americii de Nord, el vorbea despre călătoria lui Brendan cu aceeaşi siguranţă ca şi despre John şi Sebastian Cabot, navigatori spre Lumea Nouă în secolul al XV-lea, aproape odată cu Columb, dându-le tuturor aceeaşi putere de argument[55]. „Insulele Sfântului Brendan”, uneori păstrându-şi numele din *Navigaâio* (dar, mult mai des, cu denumiri bizare), apăreau pe hărţile europene ale Atlanticului încă din secolul al XIII-lea. În 1484, când Columb a ancorat în Canare, a auzit despre unii călători care văzuseră *Isla de San Borondon, cum* îi spuneau spaniolii Pământului Făgăduinţei dăruit de Dumnezeu sfântului irlandez; şi în cea de-a doua călătorie a sa în Canare, opt ani mai târziu, Columb a auzit aceeaşi povestire minunată şi nu avem motive să presupunem că nu ar fi crezut-o, de vreme ce şi în secolul al XVIII-lea geografii încă se trudeau s-o caute printre insulele Atlanticului.

55 Vezi £amuel Eliot Morison, op. cit., p. 24.

Nu încape îndoială, Brendan a trăit cu adevărat şi, potrivit părerii celor mai de seamă istorici ai navigaţiei în Evul Mediu, poveştile despre el se întemeiază pe o călătorie (sau, poate, mai multe) care a avut loc în realitate. Imaginaţia celtică a adăugat, desigur, multe fapte miraculoase şi tocmai acestea vor fi cele ce vor face din *Navigaâio* una dintre cărţile cele mai dragi cititorilor de acum mai multe sute de ani. Întreaga atmosferă a naraţiunii e caracteristică literaturii din Europa de Nord. Învăţaţii din cea de-a doua jumătate a secorlului nostru au căzut, aproape cu toţii, de acord că Insula Păsărilor ar putea fi identificată cu una din insulele. Arhipelagului Feroe şi cea a Oilor cu Soay din arhipelagul Hebridelor[56], cu toate că oile de aici, atunci când vor fi găsite, peste câteva secole, de normanzi, vor părea mai curând slăbănoage decât să-i amintească pe berbecii gigantici văzuţi de Brendan[57]. Vulcanul ar putea fi la fel de bine Hecla, în Islanda[58][59], Beerenberg pe insula norvegiană Jan Mayen din Atlanticul subarctic11 sau chiar Pico de Teide din Canara[60]. Cascadele se prăvălesc de-a dreptul în ocean şi de pe ţărmurile insulei St. George, din Azore13 şi de pe cele ale Islandei *u*, iar aisbergii pot fi întâlniţi departe, spre sud, până lângă ţărmurile Azorelor, şi spre est, la câteva sute de mile de coastele Europei15.

La trei secole după moartea lui Brendan, vikingii au mai întâlnit călugări irlandezi în Islanda, în arhipelagurile Feroe, Shetland şi Orcade şi au adus de acolo clopote şi unelte irlandeze de grădinărit. Dar majoritatea istoricilor, deopotrivă europeni şi americani, se îndoiesc că bărcuţa

56 Vezi Geoffrey Ashe, op. cit., p. 91.

57 Vezi Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 25.

58 Vezi ibid.

59 Vezi T.C. Lethbridge, op. cit., p. 109. .

60 Vezi Geoffrey Ashe, op. cit., p. 93.

călugărilor din secolul al VI-lea ar fi putut trece Atlanticul, înclinând mai curând să creadă că ea a parcurs (poate de mai multe ori) circuitul Irlanda-Hebride-Shetland-Feroe-Islanda şi sunt gata să accepte şi supoziţia că ei ar fi acostat şi în Azore16. Semnificativ, observă ei, cei care susţin presupunerea că Brendan şi călugării lui ar fi atins ţărmul occidental al Atlanticului sunt mai ales istoricii şi scriitorii irlandezi moderni; şi e adevărat că, nu o dată, chiar cei mai convinşi partizani ai acestei ipoteze rămân descumpăniţi în faţa unor hărţi ce pretind că refac itinerarul de acum paisprezece secole şi îl poartă pe Brendan nu numai pe ţărmurile Terrei Nova, ale indiilor de Vest sau ale Mexicului, ci şi în interiorul continentului, până departe, în susul fluviului Ohio. Iar în 1978, o expediţie bine echipată pleca în Antile, în căutarea ruinelor ascunse ale unor presupuse mănăstiri irlandeze de la sfârşitul mileniului întâi; deodamdată, nu au anunţat că ar fi găsit ceva.

Nu cred că principalul contraargument ar fi fragilitatea unui *curragh* de acum 1200 – 1400 de ani. În şapte luni, între 25 mai şi 23 decembrie 1952, medicul Alain Bombard a traversat Atlanticul cu o barcă pneumatică, la fel de vulnerabilă în faţa curenţilor şi vânturilor oceanuţui ca şi ambarcaţiunea irlandeză. În 1976, Tim Severin împreună cu câţiva prieteni,[61]

s-au îmbarcat pe un *curragh*, botezat *Brendan*, şi au traversat Atlanticul până în Terra Nova. Şi, de atunci, traversările solitare au devenit un fapt relativ obişnuit:

61 Vezi idem, p. 91.

11 Vezi Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 25.

Vtrzi iNd.
Vezi Edwin T. Adney, Howard I. Chapelle, The Bark Canoes and Skin Boats of North America, Washington, Smithsonian Institution, 1966, p. 33.

ziarele nu le mai relatează în pagina întâi ci, cel mult, în interior. Pe de altă parte, amănuntele călătoriei lui Brendan nu pot ajuta la reconstituirea unei geografii credibile. Dar multă vreme ele au fost privite de cărturarii europeni ca surse neîndoielnice de informaţii: în 1455, pe harta italianului Bartolomeo Pareto figurau, în afara unor insule reale – cele din grupurile Madera şi Canare –, cele pomenite în povestea despre expediţia lui Brendan: Corbii de mare, Iepurii, St. George, Porumbeii, Caprele, Lupul... Unele au fost identificate de geografii moderni, câteva tot în cele două arhipelaguri, existenţa lor fiind adesea atestată de călătorii în Atlantic. Celelalte, însă, par pură fantezie. O întrebare, totuşi, nu îşi găseşte, cel puţin deocamdată răspunsul: de ce se acceptă ideea că harta lui Pareto ar reprezenta o transcriere fidelă a textului din Navi*gat io? Şi*, cu atât mai mult, că acesta, la rândul lui, ar fi plasat insulele acolo unde le-ar fi întâlnit Brendan? De ce am avea deplină încredere în geograful de la 1455 şi nu am crede că insulele, aşa cum le-a aşezat el pe hartă, ar fi putut exista în altă parte, mai la nord sau mai la sud, şi că atât mărimea cât şi conturul lor sunt cu totul înşelătoare?

Fără îndoială, *Navigaţio* e un basm şi el nu poate fi crezut cu totul, dar nici respins fără să se ţină seama că, totuşi, unele episoade ale lui au fost confirmate. Cine poate dezlega enigmele acestei poveşti, cu atâta siguranţă încât să separe adevărul de fantezia pură? Oricum, chiar şi cei care refuză să-i acorde credit, recunosc că ea a însemnat, pentru oamenii secolelor mai noi, un adevărat îndemn de a se avânta în necunoscut, cu speranţa de a descoperi insulele lui Brendan* la fel de convinşi ca şi bătrânul abate irlandez că Dumnezeu va veghea asupra lor. „În acest sens – scrie unul dintre comentatorii cei mai sceptici ai isprăvilor corăbierilor de acum aproape un mileniu şi jumătate –, despre *Navigaţio* se poate spune că a şti mulat

explorarea oceanică timp de atâtea secole şi că a fost un precursor al lui Columb”[62].

Ca operă literară, *Navigat io* îşi îndreptăţeşte, la o lectură atentă, locul pe care i-l conferă istoricii culturii medievale, alături de creaţiile cele mai semnificative ale epocii. E un adevărat poem al întinderilor oceanului din adâncul căruia urcă făpturi ciudate, pe ţărmuri se ivesc omuleţi primejdioşi şi pustnici angelici, păsările cântă imnuri latineşti de slavă, balene uriaşe îi mustră blajin – tot în latineşte – pe cei care le-au făcut rău, priveliştile au fie un calm paradiziac, fie un dramatism sumbru, cu munţi plutitori de gheaţă ce se năruie sub privirile, mai curând uimite decât speriate, ale călugărilor şi cu alţi munţi ce aruncă foc până în tăriile cerului. Marea clocotind de mulţimea peştilor, lungi zile în care lumina nu apune, pâcle ameninţătoare, tărâmuri cu livezi şi cu pajişti înmiresmate, insule pe a căror piatră cresc, totuşi, copaci cu coroană deasă, altele ale căror stânci par turnuri de castele, zvârlite într-o înspăimântătoare neorânduială, stând, parcă, să se rostogolească în mare.

Dar totul îşi păstrează, imaculate, puritatea şi candoarea; nicio aluzie la brutalităţi care să tulbure liniştea sufletească a călugărilor călători, nimic lasciv, nicio slăbiciune a trupului sau a cugetului ce nu poate fi tămăduită de înţeleptul stareţ, nicio altă suferinţă în afara setei şi a foamei, şi acestea potolite în chip miraculos de o intervenţie binefăcătoare a unor fiinţe ce nu par a veni din această lume. Cu greu s-ar putea găsi în literatura lumii un erou ale cărui întâmplări să-l ducă spre misterioase depărtări, fără ca înspăimântătoarele privelişti întâlnite în cale să-i schimbe, nici măcar pentru o clipă, firea blândă şi să-l facă să uite de mila cu adevărat creştină – el se roagă până şi pentru iertarea lui Iuda. Răul se iveşte numai sub

62 Samuel El iot Morison, dp. cit., p. 25.

forma monştrilor marini, a piticilor răutăcioşi sau a diavolului care, îndemnând la furt, îl împinge pe cel ce îl ascultă să comită unul dintre cele mai grele păcate din codul moral al Evului Mediu – înşelarea gazdei ospitaliere, deci a binefăcătorului (şi să ne amintim în ce bolgii întunecate şi adânci vor fi pedepsiţi aceşti păcătoşi în *Infernul* dantesc). Dar, de fiecare dată, Dumnezeu îi apără pe călători şi, în cele din urmă, ei ajung pe un Pământ al Făgăduinţei, acolo drept credincioşii canosc un popas plin de bucurie, înainte ca sufletul lor să urce spre ceruri.

Foarte diferiţi de aceşti oameni blajini, cu privirile mereu înălţate spre miracolele Domnului, se vor dovedi a fi cei care vor veni pe urma lor spre depărtările neştiute ale Atlanticului – Vikingii. Istoria vorbeşte despre o sângeroasă înfruntare de pe ţărmurile Islandei în jurul anului 870, cam la trei secole după moartea lui Brendan.

Către sfârşitul secolului al VII-lea şi la începutul celui următor, se ştie, câteva sute de călugări irlandezi, cei mai mulţi din tagma schimnicilor numită *culdee*[63], şi-au părăsit casă, protestând astfel împotriva deciziilor Sinodului de la Whitby (664), unde prelaţii englezi, mai ales benedictinii, i-au obligat pe clericii din cele două insule britanice să primească modificările (introduse de biserica de la Roma) ale calendarului şi ale unor importante detalii ale liturghiei. Plecând de la Whitby, preoţii şi călugării irlandezi i-au îndemnat pe ceilalţi slujitori ai bisericii irlandeze conservatoare să-şi construiască bărci (fireşte, aceleaşi *eurraghs* cu care navigaseră şi înaintaşii lor) şi să plece spre Islanda, pe atunci un teritoriu nelocuit. Un secol

63 Din latinul medieval cultores dei care a dat în irlandeza acelei vremi cele de (se citea kile di), literal ,,tovarăşi ai lui Dumnezeu”.
Această ,,frăţie” (nu a acceptat niciodată denumirea de ,,ordin”) cuprindea călugări şi preoţi din Irlanda, Scoţia şi Ţara Galilor; creată în secolul al VII-lea, a existat până către 1500.

mai târziu, au sosit aici alţi irlandezi, refugiaţi din Insulele Feroe, unde expediţiile pustiitoare ale vikingilor erau din ce în ce mai dese. Aici, pe pământul aspru şi puţin primitor, acoperit de gheţuri în cea mai mare parte a anului, se simţeau, totuşi, liberi şi în siguranţă. Şi-au clădit mici mănăstiri şi schituri oriunde au găsit un loc despre care credeau că le-ar putea asigura, cât de cât, cele trebuincioase traiului.

Dicuil, un cărturar celt de la curtea lui Carol cel Mare, scria într-o carte din 825, *De Mensura Orbis Terrae*, că un preot care se întorsese din Islanda i-a înfăţişat „priveliştile minunate ale zilelor nesfârşite de vară”, când era atâta lumină, încât se puteau vedea, la ceasul când, la el acasă, în Irlanda, e bezna adâncă a miezului de noapte, „cum pe firele de iarbă urcă încet gâzele”, încât nimeni nu mai ştia când începe şi când se încheie o zi.

Vreme de mai bine de un secol, aceşti colonişti irlandezi din Islanda se socoteau apăraţi deopotrivă de tirania Romei, de primejdiile vikingilor şi de ispitele trupului. Pe la mijlocul secolului al IX-lea, alte grupuri de celţi au poposit în „insula de gheaţă”, astfel încât acum trăiau aici, probabil, mai mult de o mie de locuitori. Într-o zi a verii lui 870, însă, câteva corăbii s-au ivit la orizont; erau vikingii. Şi ceea ce i-a speriat cel mai tare pe irlandezi a fost că au băgat de seamă cum noii veniţi „aduceau în navele lor femei şi vite”[64], semn că au de gând să rămână aici pentru totdeauna. Şi nu erau puţini cei care, plecaţi din copilărie de acasă, abia îşi mai aminteau cum arată o femeie; astfel încât, în faţa acestei năvâle a ispitei şi a păcatului, nu le rămânea decât să fugă din insulă, ca să-şi păstreze neprihănirea creştină. Şi, în câţiva ani, aceşti *papae* sau *papar*, cum le spuneau oamenii din nord călugărilor irlandezi, părăsiseră Islanda, lăsând-o în

64 Idem, p. 28.

stăpânirea scandinavilor.

Încotro au plecat întâii locuitori ai Islandei? Unii dintre ei, fără îndoială, s-au întors în ţara lor. Mulţi au pierit, cu siguranţă, în mare. Dar niciun cercetător nu neagă posibilitatea ca unii să fi plutit spre vest, spre Groenlanda, şi, de aici, într-un fel sau altul, să fi ajuns până pe coastele de est ale Canadei sau ale Statelor Unite de astăzi. Nici Morison, unul dintre cei mai hotărâţi adversari ai diverselor supoziţii privind prezenţa unor europeni pe ţărmurile Americii, înainte de anul 1.000, nu respinge această ipoteză[65].

Mărturiile cele mai vrednice de luat în seamă sunt conţinute în eposurile scandinava. Saga *Landnamabok* povesteşte despre un islandez, pe nume Ari, care „a plecat pe ocean spre *Ţara Hvitramanna* căreia unii îi spun Marea Irlandă şi se află departe spre apus, lângă Vinland cea rodnică”. Azvârlit pe ţărm de o furtună, Ari a fost creştinat (se înţelege, de irlandezi) şi a rămas acolo, bucurându-se de un adânc respect din partea băştinaşilor[66]. *Saga Eyrbyggia* adaugă mai multe detalii. Un oarecare Bjørn, „bărbat voinic şi frumos”, era iubit. de o femeie tânără, Thurid, care i-a născut un băiat. Din motive nu prea limpede explicate în poem, fratele lui Bjørn îl urmărea pe acesta cu gândul să-l udidă; Bjørn s-a urcat într-un *curragh* şi a plecat spre apus, pierzându-se în depărtări. Peste câţiva ani, prin 1025 – 1030, un anume Gudleif Gunnlangson, navigând de la Dublin spre Islanda, a fost abătut din drum de vânturi potrivnice şi a acostat într-un sat de pe un ţărm necunoscut. I-au venit înainte mulţi locuitori ai acelei insule, vorbind o limbă despre care Gudleif a crezut că e irlandeză; i-au legat pe toţi cei veniţi

65 Vezi op. cit., p. 27.

66 Vezi The Oxford Book of Scandinavian Poetry, edit, de E.W. Crosse, VV.A. Craigne, 1985 (prima ediţie, 1925), pp. 32—33.

de pe mare şi au început să chibzuiască dacă e mai bine să-i păstreze ca sclavi sau să-i omoare. Atunci s-a ivit un bătrân înalt, cu plete albe, coborând călare spre ţărm; ceilalţi localnici s-au plecat în faţa lui, ca în faţa adevăratei lor căpetenii. Bătrânul i-a vorbit lui Gudleif într-un dialect scandinav, l-a întrebat despre unii oameni din ţinutul lui din Islanda şi, apoi, l-a sfătuit să-şi ia oamenii şi să plece îndată, fiindcă altfel băştinaşii îi vor ucide pe toţi. Nu şi-a spus numele, dar Gudleif şi-a dat seama că era Bjørn. El i-a dat lui Gudleif un inel de aur pe care l-a rugat să i-l ducă în ţară, iubitei sale de odinioară, şi o sabie pentru fiul său[67].

În sfârşit, într-un pasaj din vestita Saga a lui *Eric cel Roşu* se povesteşte că prinşii din insula amintită mai sus vor mărturisi că au văzut mai mulţi oameni înveşmântaţi în alb ce purtau un fel de prăjini lungi de care erau legate bucăţi de pânză şi strigau cu glas mare; şi că scandinavii care i-au auzit au zis unul către celălalt: „Parcă ar fi un alai de călugări irlandezi” 24.

Nu se poate trece, însă, cu vederea că toate aceste poveşti scandinave plasează întâmplările despre care vorbesc la începutul secolului al XI-lea; or, se ştie că toţi călugării irlandezi părăsiseră Islanda încă din secolul al IX-lea. Dacă ar fi cumva adevărat că scandinavii lut Gudleif au întâlnit nişte asemenea călugări în Islanda, ar însemna că aceştia ar fi trebuit să aibă vârsta patriarhilor din Vechiul Testament. Sau poate că, între timp, ei renunţaseră la castitate şi că, însoţindu-se cu fete de pe acolo, au păstrat comunitatea catolică de pe insulă de-a lungul a două secole. Da, această ipoteză din urmă nu e cu totul neavenită. Dar mai rămâne încă o întrebare: dacă ţărmul unde au acostat scandinavii (şi despre care nu se spune că ar fi islandez, ci „necunoscut”), după ce au fost purtaţi de vânt pe întinsul oceanului, ar fi una dintre insulele unde,

67 Vezi detn, pp. 40—43.

după invazia vikingă, s-au refugiat bătrânii *papae* de odinioară? Dacă, la rândul său, Gudleif ar fi parcurs, un drum care l-a dus, fără să ştie, până în apropierea coastelor Americii, obligându-i, astfel, pe istorici să se gândească dacă numele lui nu ar trebui adăugat pe lista ipoteticilor navigatori care au traversat Atlanticul? Morison avansează şi o altă presupunere care, de fapt, o întăreşte pe cea de mai sus: e foarte posibil ca Gudleif să fi greşit atunci când i s-a părut că băştinaşii vorbeau între ei islandeza (deşi, să nu uităm, el se întorcea dintr-o călătorie în Irlanda şi limba ar fi trebuit să-i sune familiar, dacă nu cumva indianul de pe „ţărmul necunoscut" nu va fi fost rezultatul unei normale transformări după două secole de izolare); s-ar putea, presupune istoricul american, ca scandinavul să fi

34 Vezi *idem*, pp. 60 – 62.

auzit, de fapt, vorbindu-se o limbă amerindiană 25. Ipoteză curajoasă; mai e, însă, un detaliu ce nu încurajează ipoteza lui Morison: de unde adusese bătrânul Bjørn calul? Când se ştie că indienii nu văzuseră cai până la sosirea primilor europeni şi că aspectul acestor monştri i-a înspăimântat atunci atât de tare, încât au fugit, lăsându-se ucişi fără să se poată apăra. Doar dacă povestitorul medieval nu va fi născocit acest detaliu pentru a face mai impunătoare statura bătrânului26…

Dar, până acum, nimeni nu a transmis vreo ştire care să poată fi luată în serios şi să aducăla cunoştinţă descoperirea urmelor schimnicilor irlandezi în America. S-a uitat şi de vâlva pe care, pe la sfârşitul anilor ’30, a făcut-o un prosperagent de asigurare şi entuziast arheolog amator, William B. Goodwin din Hartford (Connecticut) autor al unor articole ce anunţau descoperirea „unui sat de piatră irlandez" la North Salem, în statul New Hampshire din Nord-estul Statelor Unite. Invitat la faţa locului, un

celebru specialist irlandez, Hugh Hencken, a investigat cu toată atenţia „satul” lui Goodwin, mai multe grămezi de pietre cu forme, e adevărat, ciudate, şi conchidea sec: „nicăieri în Irlanda nu există ceva cu care ceea ce am cercetat la North Salem să poată fi cât de cât comparat**27.

Goodwin nu s-a descurajat. Şi-a continuat campania publicitară, chiar şi după ce în arhivele primăriei de la North Salem s-au găsit documentele privind trimiterea în ospiciu a unui ca

2 r* Vezi op. cit., p. 2S.

O foarte bună repovestirea scrierii privind călătoriile lui Brendan şi ale călugărilor săi, în I im Severin. *Expediţia Brendan*, în româneşte de Adina M. Arsenescu, Bucureşti, Editura Universal Dalsi, 1993, pp. 326 – 359. Organizând, pe urmele călugăruluinavigator şi cu o ambarcaţiune identică aceleia descrise în *Navigaţia*, o îndrăzneaţă expediţie, l an Severin a reuşit să sugereze că întreprinderea marinarilor de acum un mileniu şi jumătate ar fi putut să nu tic simplă fantezie poetică şi că Brendan a ajuns destul de departe pe apele Atlanticului.

27 Hugh Hencken... The North Salem „Irish Stone Village”, în Ne*w E*n*gland Q*u*aterly,* XII (1939), nr. 6, p. 442.

fiecare Partee, un fermier din secolul al XIX-lea, care, printre altele, îşi petrecuse ani în şir cioplină şi potrivind în grămezi bolovani pe unul dintre drumurile ce duceau din sat spre pădurea din jur. Unii l-au şi supralicitat pe Goodwin, interpretând aşa-zisa „Piatră de altar” de la Salem ca pe o „piatră sacrificială” a fenicienilor, pentru că, în jurul ei, se mai vedeau urmele unui şănţuleţ pe care, se presupunea, se scurgea sângele jertfei. Răspunsul lui Hencken a fost, şi de data aceasta, necruţător: piatra era una dintre ingenioasele instalaţii, răspândite pretutindeni în Noua Anglie, folosite pentru spălarea leşiei din cenuşile

lemnelor arse.

Mai târziu, savantul englez Geoffrey Ashe a trecut Atlanticul, pentru că publicitatea pe care Goodwin nu ostenea s-o facă îi stârnise, bineînţeles, curiozitatea. S-a dus la North Salem, a stat acolo câteva săptămâni, a cercetat pietrele, le-a fotografiat din toate unghiurile (multe dintre ele vor fi publicate în cartea lui din 1962, *Pământ la vest*). Dar concluziile lui au trădat mai curând o mare plictiseală: săpăturile întreprinse în cei aproape 25 de ani câţi trecuseră de la plecarea lui Hencken nu aduseseră la lumină niciun semn al existenţei unor oameni, fie ei irlandezi sau alţii, care să fi trăit aici înaintea venirii vikingilor, la începutul secolului al XI-lea. Locul, căruia i se spune astăzi „Mystery Village”, satul misterios, a devenit între timp un fel de muzeu în aer liber, dar mai degrabă un muzeu de ciudăţenii decât de arheologie. După moartea lui William B. Goodwin nimeni nu a mai încercat să convingă publicul că piatra de aici ar fi fost aşezată de nişte papae irlandezi, mai ales că era greu de susţinut că nişte călugări creştini ar fi ridicat asemenea altare de jertfă.

Cel mai mare obstacol în acceptarea unor argumente întemeiate pe semnele descoperite în pământul Americii nu e, în cele din urmă, că nu se pot stabili uşor asemănări cu vestigiile vechilor civilizaţii de la răsărit de Atlantic. Ci acela că, deşi ar fi posibil ca navigatorii de demult să fi trecut oceanuf şi să fi înălţat monumente pe pământul îndepărtat de la soare-apune, niciunul dintre eintr s-a mai întors, aşa cum va face Columb, să povestească limpede ce a găsit acolo. Şi asta nu într-un basm încântător, de felul celui ce învăluie într-o ceaţă, luminoasă călătoria abatelui Brendan şi a călugărilor lui.

CĂLĂTORIILE SCANDINAVILOR

De prin secolul al JX-lea până la începutul celui de-al XIII-lea, marea putere maritimă a Europei se numea

Scandinavia. Bărcile care porneau de pe ţărmul Franţei, al Angliei, al ţărilor din sudul continentului nu cutezau decât rareori să se avânte în larg, departe de priveliştea reconfortantă a pământului; dar din Norvegia, din Suedia sau din Danemarca plecau solide corăbii, pe care priceputii meşteri de aici le imitaseră la început după cele ale vechilor irlandezi şi aveau să le transforme, peste puţină vrene, în cele mai sigure nave din câte au cunoscut vremurile Evului de Mijloc. Corăbiile acestea (*knarr*, aşa cum le spuneau cei ce le construiseră) acostau în insulele Feroe încă din secolul al VIII-lea, în Islanda în jurul lui 870 şi în Groenlanda pe la 985. Înainte de anul 800, o mare parte a Irlandei fusese cucerită de scandinavi, în secolul al X-lea invadau Normandia, peste o sută de ani Sicilia, întemeind dinastii regale în amândouă aceste regiuni ale Europei. Şi, în 1066, Guilhelm de Normandia cucerea Anglia. Se părea că nicio putere nu se mai putea împotrivi acestor războinici foarte bine înarmaţi care îşi îngrozeau duşmanul cu înfăţişarea lor ameninţătoare şi cu îndemânarea neasemuită a mânuirii armelor lor grele. Cât despre lupta pe mare, nimeni nu îndrăznea să le stea în cale, aşa încât desele lor incursiuni din Groenlanda până în ţinuturile Volgei şi din Mediterana până în America se succedau fără ca vreunul din suveranii Europei să poată face altceva decât să le plătească tributul cerut de ei.

Până în America. Da, şi încă de această dată documentele istorice sunt sigure şi nu mai îngăduie nimănui să se îndoiască de adevărul poveştilor despre nemaipomenitele călătorii de peste Ocean. Călătorii în care scandinavii străbăteau vastul ifti spaţiu fără să fi cunoscut busola, folosită de navigatorii europeni doar de pe la sfârşitul secolului al XII-lea. Cum au izbutit şi de ce isprăvile lor nu au fost puse niciodată la îndoială? Mai ales că scandinavii au fost *cei dintâi* care sau şi întors de peste

Atlantic şi nu au pierit în pământurile necunoscute, lăsând pe seama arheologilor din vremurile mai noi descoperirea şi interpretarea urmelor lăsate de acei corăbieri de odinioară, transformaţi de-a lungul timpului în eroi de basme.

Despre scandinavii secolelor al X-lea şi al XI-lea se ştie că au trăit cu adevărat şi, mai mult, li se cunoaşte, destul de amănunţit, tehnica navigaţiei: „oamenii nordului” traversau Oceanul aşa cum se trec de când lumea râurile puţin adânci – din piatră-n piatră. Era ceea ce se va chema mai târziu „navigaţia de-a lungul paralelei”; după ce au debarcat, pe rând, în Arhipelagul Feroe, în Islanda, au ajuns până în extremitatea sudică a Groenlandei. De fiecare dată, stabileau latitudinea locului, măsurând unghiul pe care Steaua Polară îl făcea cp orizontul; pentru această măsurătoare, nu aveau nevoie decât de o vergea pe care, crestând nişte semne, o împărţeau în mai multe segmente. „Pregătindu-se să treacă Atlanticul, au pornit de-a lungul coastei Norvegiei, până au atins presupusa latitudine a destinaţiei lor, după aceea au ieşit în larg şi au plutit noaptea cu privirile spre Steaua Polară şi la Carul Mare şi ziua controlând necontenit azimutul; pe vreme noroasă au trebuit să se lase «la voia întâmplării şi a lui Dumnezeu»”1.

Oricât ar fi de multe mărturiile istorice şi de riguros verificate rezultatele cercetărilor arheologice, imaginaţia nu a obosit niciodată să li se suprapună şi, uneori, să le transforme în adevărate poveşti asemănătoare celor care, străbătând Evul Mediu, au ajuns până la noi. Acum, însă, nu erau poeţii, ci oamenii de ştiinţă cei care s-au desfătat născocind poveşti minunate; unii au susţinut că scandinavii cunoşteau busola cu mult înainte de a se fi încumetat să plece în marea aventură a traversării Atlanticului, iar un arheolog danez a publicat o

1 Gwyn Jones, *The Norse Atlantic Saga*, Oxford, Clarendon Press, 1964, p. 38.

poveste despre aşa-numitele „pietre magice ale soarelui”, comunicând într-o revistă de specialitate că a descoperit minereuri ale căror molecule erau aliniate în şiruri paralele, ca într-un filtru Polaroid: era de ajuns ca vikingii să privească spre cer printr-o piatră ca aceasta, pentru a vedea soarele chiar şi în zilele acoperite de nori foarte groşi! 2.

Se ştie mult mai sigur – deşi, evident, informaţia e mult mai puţin spectaculoasă – că navigatorii scandinavi foloseau un disc de lemn pe care erau trasate cercuri concentrice, iar în mijloc era înfipt un cui ce putea fi aplecat în funcţie de declinaţia soarelui: şi „oamenii nordului” aveau table de declinaţie3. Aşezată pe apă, într-un vas, ca să i se asigure orizontalitatea, „scândura cu umbră”, cum i s-a spus acestui instrument simplu şi ingenios, putea să dea, la miezul zilei, la ceasul când soarele era la zenit, latitudinea (fireşte, cu o anume aproximaţie) şi să indice cât de departe s-a abătut corabia din drum. Nu trebuie exagerată nici îndemânarea, corăbierilor, nici eficacitatea instrumentelor lor, totuşi rudimentare: se întâmpla câteodată ca scandinavii să nu nimerească ţărmurile Islandei sau ale Groenlandei sau, la întoarcere, să acosteze în Irlanda sau în Scoţia, în loc să ajungă în Norvegia4.

Marinarii epocii moderne – observa un istoric al navigaţiei transatlantice – nici măcar nu au cum să-şi imagineze că o navă ar putea să-şi găsească drumul în imensitatea oceanului fără să folosească acest instrumentă. Dar cercetările antropologice au dovedit că polinezienii, într-un ocean mai întins decât Atlanticul, s-au orientat la fel cum făcuseră vikingii de la miazănoapte,

trecând din insulă întinsulă, străbătând distanţe imense de-a lungul Microneziei, fireşte, fără

„Vezi J. Simpson, *Everyday Life in the Viking Age*, Londra. Ralsford Books! 9 ob, p.: a.

3 Vezi Samucl Eliot Morison, *cp. cât.*, p. 34.

4 Vezi Gwyn Jones, *op. cir.*, p. 29.

5 Vezi *idem*, p.

busolă 6. Iar Morison dă, la rândul său, un alt exemplu convingător: cel al pescarilor din nordul coastei de est a Americii care trec şi astăzi din Terra Nova în Labrador, peste largul golf Sfântul Laurenţiu, iar cei de pe ţărmul statului Mâine ajung departe în larg, orientându-se după direcţia hulei care e întotdeauna sud-nord; „dar dacă nu e hulă?”, l-a întrebat Morison pe unul din ei: „Hulă e întotdeauna, chiar şi în zilele cele mai liniştite, i s-a răspuns, numai că trebuie să ştii cum să priveşti ca s-o vezi” 7.

În 1968, s-a descoperit într-un fiord din Danemarca un *knarr*, naufragiat cu multe secole în urmă, ceea ce a îngăduit reconstituirea clară a corăbiilor cu care vikingii au ajuns până în Groenlanda şi în America, la cumpăna celor două milenii. Analiza cu carbon 14 a stabilit data construcţiei corăbiei în turul anului 1.000; arheologii au fost uimiţi de siguranţa cu care meşterii de atunci stăpâneau complicata ştiinţă a construc. ţiei unei astfel de corăbii. Lungă de 18 metri, cu bârne de aproape cinci metri, corabia din Roskilde Fjord era construită din scânduri de stejar suprapuse, fixate cu piroane mari din lemn de tei şi din fier. Pe deasupra, erau aşternute blănuri de animale cu păr lung, îmbibate în răşină de pin. Încheierea scândurilor era făcută cu mare îndemânare, grinzile fiind curbate spre prora şi spre pupa; cârma era plasată în dreapta. Puntea era construită numai la cele două capete ale navei: s-a calculat că un asemenea *knarr*

putea transporta mai multe vite, proviziile pentru câteva săptămâni şi un echipaj de vreo 30 de oameni. Cordajele erau din piele de morsă, înfăşurate în curmei de tei 8.

Corăbiile scandinave care au trecut Atlanticul erau, probabil, mai mari decât cea a cărei epavă a fost descoperită în Roskilde Fjord; ele aveau o punte mai mare, protejând echi

„Vezi Peter H. Buck, *Vikingii de la Soare-Răsare*, traducere de Aurelia Zub, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, pp. 61 şi urm.

7 Op. cit., pp. 34 – 35.

8 Vezi G. Jo es, *A Hi stor y of the Vikings*, Oxford, Clarendon Press. 15*63, pp. 78 – 83.

pajul pe vreme de ploaie. În afara pânzei nu prea largi, de formă pătrată, se foloseau şi vâsle lungi, vâslaşii stând sub punte, înfăşuraţi în blănuri sau în pături groase de lână. Viaţa lor era aspră, dar nici pe ţărm nu se trăia mai uşor. De fapt, aşa cum au stabilit cercetătorii, marinarii scandinavi trăiau mai confortabil decât urmaşii lor din epoca marilor descoperiri: fiecare îşi avea sacul lui de dormit, făcut din piele de oaie sau de bou, aşa încât, atunci când nu-i venea rândul la vâsle, putea să se odihnească, ferit de frig şi de umezeală. Dar valurile treceau peste bord, ploaia intra în navă şi întotdeauna, pe vreme rea, mai mulţi marinari trebuiau să scoată fără încetare apa, cu găleţile, din corabie. Drumurile lungi cu asemenea bărci trebuie să fi fost un adevărat calvar şi nu se poate crede că s-ar fi încumetat cineva să pornească în călătorie numai din dorinţa de a descoperi privelişti noi, dacă nu erau îndemnaţi şi de un motiv practic.

Debarcarea „oamenilor Nordului” pe ţărmul occidental al Atlanticului, la începutul secolului al XI-lea, e un fapt istoric de care cărturarii scandinavi nu s-au îndoit niciodată, ci au încercat, prin cercetări sistematice, să-i

afle numai amănuntele. Două *saga*, amândouă scrise în jurul lui 1250 de poeţi islandezi, au reprezentat temeiurile cele mai importante ale acestor studii. Ela au fost traduse în latineşte, încă din 1705, de învăţatul danez Thormodus Torfaeus, sub titlul *Historia Vinlandiae Antiquae*. El a fost cel dintâi care a propus identificarea misterioasei Vinland, pomenită de cântecele secolului al XIII-lea, cu Terra Nova, cea mai răsăriteană insulă a Canadei de astăzi. După ce a ezitat îndelung între Ţara Baffin, tăiată de cercul polar, şi alte nenumărate puncte ale ţărmului american, până în însorita Floridă, aproape de tropice, lumea ştiinţifică a sfârşit prin a-i da dreptate lui Torfaeus.

Un alt savant danez, Carl C. Rafn, avea să dea deplină autoritate ipotezei înaintaşului său, publicând, în 1837, un impunător volum ce conţinea traducerea integrală, în latină şi în daneză, a celor două *saga* islandeze, şi tipărindu-le pe amândouă (fireşte, împreună cu originalul în scandinavă veche), în versiuni paralele, însoţite de un erudit comentariu în latineşte.

Vrând să obţină colaborarea lumii ştiinţifice americane, el a trimis tuturor societăţilor ştiinţifice din estul Statelor Unite gravuri reprezentând diverse obiecte scandinave de la începutul mileniului nostru, sperând că va obţine informaţii privitoare la vechi obiecte asemănătoare aflate în America; locul unde ar fi fost găsite nu putea fi decât Vinlandul. navigatorilor de odinioară. Reacţia a fost neprevăzută: confraţi americani ai lui Rafn au trimis istoricului danez sute de reproduceri după tot felul de vestigii, de la umile toporişti de fier până la lungi inscripţii, punându-le pe seama vikingilor.

O adevărată vânătoare de mărturii ale trecerii „oamenilor nordului” s-a pornit pe teritoriul american, din Rhode Island până pe valea lui Mississippi; numai peste câţiva ani, când vestea descoperirii aurului în California se

va răspândi în toată ţara, se vor mai putea vedea asemenea mulţimi străbătând drumurile lungi şi primejdioase, în căutarea comorilor. Şi aceasta în pofida opoziţiei unor sceptici care, asemenea lui George Bancroft, reputat istoric, susţinea că *saga* scandinavă e „mitologie curată”.

Buna credinţă a lui Rafn a fost pusă la grea încercare:

1 s-au trimis copii ale unor petroglife ale indienilor algonkini, despre care i se spunea că nu pot fi decât rune ale strămoşilor lui; o imagine a aşa-numitului „Turn de la Newport” (s-a dovedit apoi că era o moară de vânt, clădită în jurul lui 1675, ridicată de guvernatorul de pe atunci al coloniei Rhode Island); relatări despre rămăşiţele unui indian din zona Marilor Lacuri, înhumat cu sărmanele lui podoabe, câteva discuri de aramă, incizate cu stângăcie (acest războinic necunoscut îşi va câştiga faima: el va deveni *Scheletul în armură*, căruia Longfellow, luându-l drept viking, i-a dedicat unul dintre cele mai frumoase poeme ale sale).

Povestea Vinlandului a fascinat publicul american multă vreme. Toţi poeţii din Noua Anglie (ceva mai târziu, şi unii dintre cei mai importanţi poeţi ai Sudului) au răspuns, într-un ecou larg, versurilor lui Longfellow şi au creat un capitol dintre cele mai cuprinzătoare ale poeziei americane din secolul trecut. La drept vorbind, romantismul american îşi descoperea, pe propriul teritoriu, un Ev Mediu propriu, având astfel prilejul de a da literaturii sale un caracter naţional cerut de programul estetic al curentului. E, însă, la fel de adevărat că nu toţi romanticii au împărtăşit această pioasă admiraţie faţă de corăbierii de odinioară. Un personaj al lui James Russell Lowell, pastorul Wilbur, a adăugat descoperirile sale arheologice motivelor pentru care cititorii aşteptau să-i

afle aventurile publicate în foileton, cu aceeaşi nerăbdare ca şi pe cele ale eroilor lui Dickens. Se râdea de pasiunea lui arheologică aşa cum se râdea, de fapt, de miile de arheologi şi epigrafişti improvizaţi care nu conteneau să descopere inscripţii runice aproape pretutindeni, pe stâncile de pe ţărmul oceanului, pe movilele din mijlocul păşunilor pe unele pietre de hotar ale fermelor clădite la mijlocul secolului trecut. Amuzantul cleric al lui Lowell îşi avea şi el, bineînţeles, propria inscripţie scandinavă pe care o descifra, traducând-o astfel: „În locui acesta, Björna Grimolfsson a băut pentru întâia oară din Fratele Fum, cu ajutorul – Copilului-Pământului-şi-al-Apei”, ceea ce voia să spună că vikingul Björna a fumat printr-o tulpină de trestie. Şi asta se întâmplase, evident, thiar pe locul unde se aflau acum acareturile casei lui Wilbur.

Adevărul e că pastorul nu era singurul care ajungea la rezultate arheologice pline de un asemenea haz fără voie. Din cele mai îndepărtate colţuri ale Statelor Unite soseau pe adresele redacţiilor de reviste, ale institutelor şi muzeelor de istorie cele mai năstruşnice texte atribuite scandinavilor din secolele al XI-lea sau al XII-lea. Toate acestea au complicat foarte mult cercetările arheologice serioase, mai ales că, uneori, presupusele descifrări nu puteau fi judecate pentru că specialiştii nu văzuseră – niciodată inscripţiile originale. De aceea, nu surprind diferenţele atât de mari în privinţa situării pământului pe care vor fi călcat primii călători veniţi din Scandinavia; fiecare cercetător cunoştea alte inscripţii, trimise din alte orăşele ale Coastei de Est şi le dădeau crezare acestora, ignorându-le, fatalmente, pe celelalte. Profesorul Rafn, dezarmat în faţa acestei derutante diversităţi, a desenat o hartă care, cumulând ipotezele institutelor arheologice americane, extindea teritoriul prezumtiv al Vinlandului din ţinuturile subarctice ale Insulei Baffin până la Golful

Chesapeake, în dreptul Washingtonului, de-a lungul unui ţărm de aproape 1 800 de kilometri; toate presupunerile se întemeiau, spunea savantul danez, „pe argumentele furnizate de cercetătorii americani” – fiecare arheolog din Statele Unite îşi avea propriul Vinland. Nu e de mirare că un ziar din Massachusetts avea o rubrică permanentă cu titlul *Leif Ericsson a debarcat aici*, în care însera corespondenţe (însoţite, se înţelege, de inscripţii runice facsimilate) sosite de pe aproape toată Coasta de Est.

Către sfârşitul secolului trecut, această adevărată febră a descoperirilor se liniştise aproape cu totul; arheologii aveau acum un aliat care rezista imposturii şi diletantismului – fotografia. În 1892, în vreme ce serbările de la New York, Philadelphia, Boston, Washington, dedicate cvadricentenarului descoperirii Americii erau în toi, Asociaţia norvegienilor din Statele Unite a organizat o contr-demonstraţie; reproşând excesiva publicitate de care avea parte „acest italian Colombo”, scandinavii au plătit construirea unui *knarr* pe care apoi I-au trimis, pe fluviul Sfântul Laurenţiu, pe Marile Lacuri (e drept că, pe unele porţiuni, s-a recurs la ajutorul unui remorcher cu aburi, foarte modern) până în Minnesota, cu un ocol pe la Chicago, unde, într-un carnaval foarte colorat, vikingii au fost evocaţi ca adevăraţi fondatori ai Americii. La Duluth, în Minnesota, într-un alt festival al norvegienilor, s-a lansat teoria potrivit căreia *aici* se afla adevăratul Vinland (e drept că în statul Minnesota locuieşte o numeroasă populaţie scandinavă dar* lipsiţi de fantezie, istoricii au dovedit limpede că emigraţia norvegiană în Vestul Mijlociu s-a produs în primele decenii ale secolului trecut şi nu pe vremea lui Leif Ericsson).

Încercările de a găsi pe coasta Noii Anglii sau a statelor Atlanticului Mijlociu amănunte care să se potrivească, într-un fel sau altul, celor din *saga* scandinavă

nu au fost convingătoare. Cu atât mai puţin, desigur, cele din Minnesota.

În 1960, un cercetător norvegian, Helge Ingstad, a studiat o porţiune a coastei de nord a Terrei Nova, lângă strâmtoarea Belle Isle, aproape de paralela 51°, ajungând la concluzia că „acesta e locul undei. a debarcat Leif"[68]. În septembrie 1968, trei specialişti dintre cei mai respectaţi, Mauricio Obregon, James F. Nields şi Samuel Eliot Morison, au zburat cu un mic avion până la o bază militară a aviaţiei canadiene din Terra Nova şi, de aici, cu o luntre (pentru că nu existau şosele), până la şantierul lui Ingstad. Tustrei deveniseră celebri pentru acribia cu care cercetaseră imensul material adunat de-a lungul vremii, de când primii învăţaţi s-au aplecat deasupra povestirilor despre călătoria transoceanică a „oamenilor nordului"; concluzia lor a fost clară şi unanimă: Ingstad avea dreptate[69].

Locul unde Helge Ingstad a întreprins meticuloasele lui săpături se cheamă L'Anse aux Meadows11; identificarea lui nu a fost primită fără împotrivire. Pe de o parte, mulţi scandinavi s-au simţit frustraţi, socotind că, în felul acesta, corăbierilor de acum o mie de ani nu li se recunoaşte gloria de a fi coborât mai departe, spre sud. Pe de altă parte, unii arheologi care propuseseră o altă plasare a Vinlandului, îşi apărau punctul de vedere, comunicat şi argumentat cu insistenţă până atunci şi le era greu să renunţe la el; ei obiectau lipsa la L'Anse aux Meadows, a oricărei inscripţii în dialectul scandinav din

68 Vezi Helge Instad, ,,On the Location of Vinland", în National Geographic, CXXVI, nr. 5 (nov. 1964), pp. 708—34; de asemenea, o relatare mai detaliată în cartea aceluiaşi autor, Westward to Vinland, trad, de E.J. Friis, New York, Gordian Press, 1969, mai ales pp. 197—203, 210—2i.

69 Amuzant amestec lingvistic: în franceză, anse înseâmnă un golf mic cu ape puţin .adânci, iar în engleza, meadow e pafşie.

Groenlanda şi al viţei de vie care ar fi îndreptăţit denumirea dată acestor locuri de cei ce le văzuseră cei dintâi[70]. E adevărat că, la acea latitudine, nu creşte viţa şi că numai zmeura, coacăzele şi murele se zăresc în pădurile din preajmă. În toamna lui 1968, însă, ingstad avea să comunice că a întreprins şaisprezece analize cu carbon 14 şi că din ele a rezultat că obiectele găsite aici datează din anul 1.000 ± 100. Nu mai încăpea niciun dubiu: lumea ştiinţifică a căzut, în marea ei majoritate, de acord că Leif Ericsson acostase pe acest ţărm din Terra Nova, că aici a rămas el o iarnă întreagă şi că rudele lui au întemeiat tot aici o colonie a scandinavilor, despre care încă nu se ştie cât de mult a rezistat în asemenea locuri neprietenoase. Dar poveştile din *saga* se dovedeau astfel a fi mai adevărate decât se crezuse până atunci.

*

* * *

O *saga*, aşa cum e definită de istoriile literare, e o naraţiune norvegiană sau islandeză, compusă în Evul Mediu şi consacrată îndeosebi istoriei unei familii islandeze sau isprăvilor unui rege norvegian. Din capul locului, ea nu trebuie citită ca un manual de geografie sau de navigaţie conţinând date ştiinţifice stricte; ci ca o operă literară menită să amuze, să dea învăţătură, să comunice amănunte privind viaţa unor oameni de seamă. Cele două *saga* în care se găsesc povestirile despre trecerea Atlanticului sunt: *Saga lui Eric cel Roşu* (numită şi *Saga lui Thorfiun Karisevni*), care ne-a parvenit într-un manuscris cunoscut sub numele de *Cartea lui Hauk* (Hauk fiind un descendent al lui Karisevni); şi *Povestea groenlandezilor* (*Groenlendina thattr*), căreia i se mai zjce *Cartea din Flatey* (pentru că manuscrisul a aparţinut unei familii de pe *F*\ & – tey, o mică insulă din largul coastelor Islandei).

70 Vezi Farley Mowat, West Viking, New York, Wiley, 1965, pp. 11 —14.

Carl Rafn o considera pe aceasta din urmă mai vrednică de crezare; dimpotrivă, Gustav Storm, cea mai de seamă autoritate din secolul trecut în problemele istoriei vechilor scandinavi o respingea fără drept de apel, acceptând-o aproape cu totul pe cealaltă. Mult mai de curând, Jon Johannesson, profesor de istorie la Universitatea din Islanda, a dovedit că, totuşi, Rafn avusese dreptate şi ca *saga* groenlandeză urma cu mai multă fidelitate evenimentele istoriei; el a demonstrat că genealogiile de aici şi alte date ce pot fi verificate atestă că ea e mai veche, scrisă înainte de 1263 şi că episodul călătoriei lui Leif, care descoperă, din întâmplare, Vinlandul, în drumul său spre Groenlanda unde fusese trimis să-i creştineze pe localnici, e o interpolare pioasă în *Saga lui Eric cel Roşu*.

Eric „cel roşu", numit aşa după culoarea părului, a fugit din Norvegia în Islanda să scape de pedeapsa pe care ar fi trebuit s-o primească pentru că ucisese un om. Dar şi în Islanda firea lui nestăpânită i-a adus mari necazuri şi Eric a fost silit să fugă şi de aici. Auzise că un prieten al lui, Gunnbiorn, împins de curenţi departe, la apus de Islanda, văzuse în zare un ţărm. Într-acolo s-a hotărât să se ducă Eric, cu gândul să cerceteze acele pământuri şi, poate, să se aşeze pentru totdeauna.

Deci a plecat spre apus şi a descoperit o mare peninsulă căreia i-a zis *Groenland*, Ţara cea Verde, pentru că, spunea el, oamenii vor fi atraşi de „ţărmurile care au un nume frumos". S-a întors apoi în Islanda, a dat veste despre descoperirea lui şi, în vara anului următor (985), a pornit să colonizeze îndepărtatele pământuri. Cu el (sau imediat după aceea) mergeau douăsprezece sau cincisprezece corăbii cu islandezi. Dar coasta de răsărit a „Ţării celei Verzi" era acoperită de un strat gros de gheaţă, aşa încât i-au dat ocol ţărmului (prin locul care se cheamă

azi Capul Farewell) şi au debarcat într-un fiord, în dreptul unor dealuri înalte în care au săpat câteva bordeie, dând aşezării numele Brattahlid; un alt grup de islandezi a urcat şi mai spre nord, de-a lungul coastei şi au întemeiat acolo o aşezare ce avea să stea la începuturile orăşelului Godthaab (azi Nuuk, centrul administrativ al insulei).

În anul 999 sau 1.000, Leif Ericsson, cel de-al doilea fiu al lui Eric, s-a întors în Norvegia, unde l-a întâlnit pe regele ţării, Olaf Triggvason, cel care proclamase creştinismul religie oficială. Regele l-a convertit şi pe Leif la noua credinţă. Între timp, un oarecare Biarni Heriulfson, neguţător care naviga între Norvegia şi Islanda, a făcut o descoperire importantă. Biarni obişnuia să ierneze, împreună cu tatăl său, Heriulf, în Islanda. Sosind, însă, acolo la sfârşitul toamnei lui 986, a aflat că bătrânul plecase în Groenlanda, urmându-l acolo pe Eric cel Roşu. Biarni s-a hotărât să pornească în căutarea lui. Dar, prin ceţurile oceanului, el a rătăcit drumul şi a ajuns într-un ţinut necunoscut, „şes şi acoperit de păduri”, despre care a fost sigur că nu putea fi Groenlanda, de vreme ce nu se zăreau încă munţi de gheaţă, nici fiorduri. S-au îndreptat din nou spre nord şi au dat iarăşi de ţărm; şi de data asta, se vedeau numai câmpii şi păduri, prin urmare, nici aceasta nu era Groenlanda. Biarni nu le-a îngăduit oamenilor lui să coboare pe uscat. Au ieşit în larg şi un vânt prielnic i-a purtat până în Groenlanda, unde au debarcat exact în locul unde se aşezaseră bătrânul Heriulf şi ai săi. Biarni nu pusese piciorul pe pământurile îndepărtate, dar istoricii de astăzi nu au nicio îndoială că el văzuse, de fapt, ţărmuri ale Americii de Nord – Labradorul şi Insula Baffin[71].

Tot ce se mai ştie despre Biarni e că, după această călătorie a sa, a mai făcut negoţ, vreme de paisprezece ani,

71 Vezi idem, pp. 35—37.

între Islanda şi Groenlanda şi că, apoi, s-a întors pentru totdeauna în Norvegia. Nimeni nu a compus o *saga* în amintirea isprăvilor sale; şi, după ce Gustav Storm a denunţat falsitatea *Poveştii groenlandezilor*, în care e povestită şi călătoria lui Biarni, numele lui nu a mai fost pomenit de nimeni. Astăzi, însă, nu numai că isprăvile sale şi-au recăpătat recunoaşterea de odinioară, dar în sprijinul lui Biarni au venit noi documente în care el nu e numit predecesor, ci tovarăş de călătorie al lui *Leiphus-Erissonius*. Şi, dacă e greu să i se dea dreptul de a fi socotit descoperitorul Americii, atâta timp cât nu a pus piciorul pe pământul Lumii Noi, nu se poate contesta că, dacă nu ar fi fost călătoria lui, dacă întâmplarea l-ar fi purtat până dincolo de Atlantic, nu s-ar fi auzit nici de Leif Ericsson.

După ce s-a întors, în vara anului 1.000, în Groenlanda de la curtea regelui norveg. Leif „a auzit vorbindu-se mult despre călătorii şi descoperiri”. Tatăl lui şi alţi emigranţi din Islanda întemeiaseră comunităţi de agricultori şi de vânători pe pământurile „Ţării celei Verzi”, dar erau foarte stânjeniţi de lipsa lemnului, pentru că aici nu creşteau decât nişte sălcii pitice, iar drept combustibil nu puteau folosi decât fânul şi iarba de mare uscată. Nu cumva ţinuturile pe are Biarni spunea că le văzuse ar fi înlăturat această piedică? Astfel încât Leif a cumpărat *knarul* lui Biarni, a strâns un echipaj de 35 de oameni – printre ei şi pe tatăl său adoptiv, un german pe nume Tyrker – şi, în miezul verii anului 1001, a plecat spre sud-vest, evitând gheţurile ce pluteau în apele Insulei Baffin. Eric cel Roşu ar fi vrut să meargă şi el, dar, chiar în ziua plecării, fusese trântit de cal, aşa încât a rămas acasă, luând accidentul ca pe un semn vestitor de rău.

În *saga*, Leif e înfăţişat ca „un flăcău zdravăn, înalt, bine făcut, frumos la chip, aşezat şi cumpătat în toate”.

Avea însuşirile unui adevărat erou popular, şi aşa a şi fost privit de americanii de origine scandinavă. Nu se ştie nimic despre locul sau data naşterii şi a morţii lui. Venise în Groenlanda, împreună cu tatăl său, când era adolescent şi împlinise, pare-se, 21 de ani când a pornit în călătorie spre apus.

După o navigaţie lipsită de peripeţii, „a descoperit locurile pe care Biarni şi tovarăşii lui le văzuseră la sfârşitul călătoriei lor”. Era Insula Baffin. A debarcat şi a băgat de seamă că povârnişurile muntelui urcau în terase spre piscurile îngheţate; astfel încât a numit acel ţinut *Helluland* (Ţara Pietrelor Netede). Socotind că pământurile de aici sunt prea sărace (aşa vor socoti peste mai multe veacuri şi căutătorii de aur care le vor părăsi fără nicio părere de rău), a pornit mai departe, a ajuns într-un alt ţinut şi a coborât de pe corabie. „Acest ţinut era neted şi împădurit, cu fâşii largi de nisip întinzându-se cât vedeai cu ochii şi cu pante dulci care urcau spre interiorul insulei”. Leif a grăit: „Îi voi da acestei ţări un nume ce se potriveşte înfăţişării ei şi îi voi spune *Markland*” – Ţara Pădurilor.

Acest *furdurstrandir* (Plaje Minunate) despre care vorbesc ambele *saga*, au fost reperele cele mai sigure pentru localizarea Vinlandului: pe coasta Labradorului un şir neîntrerupt de plaje cuprind cele treizeci de mile dintre latitudimle de 53°45 şi 54 09 N, de-o parte şi de alta a Capului Porcului Ţepos[72][73]. Ele sunt colorate într-un galben strălucitor, mai lungi decât oricare întindere de nisip pe care-o putuseră vedea până atunci „oamenii Nordului”, iar pădurea se ridica în chip miraculos în mijlocul acestor ţinuturi de nisip şi de stâncă. Dincolo de ele, pe o vastă

72 Vezi Claire Ledoux, Geography of Canada, Montreal, Bazot, 1985, p. 139.

73 Vezi op. cit., p. 41.

câmpie nisipoasă – unică în Labradorul de sud-creşteau pâlcuri de molizi şi nenumărate izvoare o străbăteau, curgând spre ocean.

Nici în Markland nu s-a oprit, totuşi, Leif. A pornit mai departe, cale de doi *doegr*. Termenul a rămas nedesluşit pentru toţi specialiştii, el putând să însemne fie o unitate de timp, fie una de distanţă: Morison sugerează că desemnează cele 165 de mile nautice care despart Ţinutul Plajelor Minunate de următoarea acostare a lui Leif şi pe care el le-a măsurat în cursul expediţiei din 1968 ls.

Saga groenlandezilor spune: „După ce a străbătut doi *doegr*, ei au zărit un alt pământ şi au tras pe ţărmul unei insule la miazănoapte de continent”; aceasta era, cu siguranţă, *Belle Isle*, aflată la ieşirea spre nord-est a strâmtorii ce îi poartă numele şi care desparte Labradorul de Terra Nova[74]. Aici, ei au văzut rouă pe iarbă; însetaţi, cum erau, au îngenuncheat, au sorbit-o şi au văzut că era dulce. „Apoi s-au întors la corabie şi au plutit de-a lungul strâmtorii dintre insulă şi un cap ce se avântă în mare la marginea cea mai de miazănoapte a continentului”. Era Capul Bauld, în extremitatea nordică, de fapt, a unei insule, Quirpon, foarte aproape de coasta Terrei Nova[75]. „Au ţinut cârma spre soare-apune şi au ajuns în apele puţin adânci ale refluxului lui, aşa încât corabia lor a rămas în nisipuri, departe de mare. Dar ei erau atât de nerăbdători să ajungă pe ţărm, încât nu au mai aşteptat ca marea să urce din nou sub corabie. Au alergat în susul ţărmului spre un loc unde un râu izvora dintr-un lac şi s-au hotărât să rămână acolo”. Când a venit fluxul, au dus corabia spre larg, până acolo unde văzuseră că ajung apele în timpul mareei joase, apoi „au scos pe ţărm sacii de piele

74 Vezi ibid.

75 Vezi idem, pp. 44—45, 46.

şi şi-au clădit adăposturi. Şi s-au gândit să stea acolo şi peste iarnă şi şi-au clădit case mai mari. Peştele nu lipsea pici din râu, nici din lac: erau cei mai mari somoni pe care îi văzuseră cândva. Natura era atât de darnică, încât li s-a părut că vitele nu ar fi avut nevoie aici de grajduri pentru iarnă, ci ar fi putut paşte tot timpul în iarba din jur. Iarna nu au cunoscut îngheţul şi iarba abia dacă a pălit puţin de frig. Aici nu era ca în Groenlanda sau ca în Islanda, ci nopţile erau aproape egale cu zilele (extremitatea nordică a Terrei Nova se află pev aceeaşi latitudine cu Bruxelles, de pildă, cu 15° mai la sud de locurile unde erau aşezările vikingilor din Groenlanda, n.n.): în cea mai scurtă zi a iernii, soarele stătea pe cer de la masa de dimineaţă până târziu, spre seară”.

Sunt descrise aici locurile în care Helge Ingstad avea să întreprindă investigaţiile sale din anii ’60 ai secolului nostru, adică L’Anse aux Meadows, în Terra Nova. Confruntate cu textul literar, detaliile peisajului corespund: şi ţărmul unde nici azi navele nu pot acosta din cauza refluxului care le-ar lăsa să se afunde în nisip, şi râul cu somoni înotând împotriva curentului, spre lacul cu ape clare, şi pădurea de molizi. Numai că astăzi tufişurile de mure, de agrişe, de cruşine, de zmeură, de afine, de lemn câinesc, au năpădit întreaga pajişte, încât e greu să ne imaginăm cum, din iarba săracă a petecelor de pământ neacoperite de arbuştii cu crengi încâlcite şi ţepoase, se putea aduna hrana pentru iarnă a vitelor; mai ales că, până în secolul al XIII-lea nici „oamenii Nordului”, nici alţi europeni nu ştiau cum să îngrijească păşunile peste vară, pentru a putea avea mai multă iarbă în vremea iernatului.

La marginea pajiştii, Ingstad a găsit urmele a doua case mpi, foarte asemănătoare celor descoperite ceva mai devreme în Groenlanda, de alţi arheologi danezi. Cea mai mare dintre casele de la L’Anse aux Meadows e lungă de

25 de metri şi lată de 18; pe jos, era aşternut un strat de argilă bătătorită, pereţii erau acoperiţi cu smocuri deiarbă de mare, tavanul era din scânduri şi buşteni de molid. În încăperea centrală, era săpată o groapă puţin adâncă în care se făcea focul şi, alături, o cutie de bronz unde, peste noapte, se păstrau tăciunii aprinşi. Chiar lângă această groapă, erau ridicate un fel de praguri de argilă pe care, fără îndoială, scandinavii le acopereau cu blănuri de urs şi se aşezau la căldură, tăifăsuind. De jur-împrejurul încăperii centrale se aflau opt odăi mai mici, în câteva dintre ele găsindu-se, de asemenea, o vatră; altfele slujeau probabil la păstrarea proviziilor. Arheologii au fost surprinşi să descopere urmele unui cuptor şi ale unei fierării, unde islandezii lucrau mici obiecte, cum ar fi cuie sau scoabe: minereul de fier, foarte bogat, se găseşte din belşug pe acolo. Despre acestea nu se spune nimic în *saga*; dar asemenea instalaţii rudimentare s-au aflat pretutindeni în aşezările scandinave din Groenlanda, astfel încât prezenţa lor nu are de ce să ne mire.

Foarte aproape de cele două clădiri mari, s-au excavat fundaţiile unor construcţii mai mici, toate având în mijloc o vatră; s-au găsit, de asemenea, o sauna, podită cu pietriş, şi o bucătărie mare, unde se putea frige câte un bou sau un cerb întreg. Helge Ingstad crede că aici trăiau 75 până la 90 de oameni, procurarea hranei fiind, fără îndoială, problema cea mai grea a supravieţuirii în acele locurj pustii. Nu toate clădirile au fost ridicate de Leif: aici aveau să se aşeze, ceva mai târziu, două expediţii, mai numeroase, venite din Groenlanda, care aveau să adauge caselor lui Leif încă vreo alte câteva, aşa încât, în cele din urmă, pe ţărmul de la L'Anse aux Meadows se înalţă un întreg sat scandinav.

Niciun fel de inscripţie nu s-a găsit; Leif şi oamenii lui nu aveau, de altminteri, răgaz decât pentru agonisirea

trudnică a hranei (şi, în afară de aceasta, cei mai mulţi dintre ei nici nu ştiau să scrie). Numai două obiecte de provenienţă scandinavă au fost descoperite pe întreaga întindere a săpăturilor arheologice: un colan din mici pietre spongioase şi o agrafă de bronz, foarte asemănătoare celor găsite în Groenlanda. Pe de altă parte, faptul că s-au găsit foarte puţine vestigii indiene sau eschimose pledează în sprijinul concluziei că aceste construcţii au aparţinut scandinavilor. Lemnul carbonizat al acoperişurilor şi al pereţilor dovedeşte că satul a fost ars din temelii. Când şi de cine?

9

Încă o întrebare care îi încurcă încă pe cercetători e pusă de numele dat de Leif acestor locuri. De ce *Vinland*, Ţara Viilor? *Povestea groenlandezilor* spune că, îndată după ce au isprăvit clădirea caselor, oamenii lui Leif au băgat de seamă, într-o seară, lipsa lui Tyrker. Înainte de a fi pornit în căutarea lui, l-au văzut coborând din pădure, vesel, bolborosind cuvinte neînţelese (pentru că vorbea într-un dialect german), apoi vorbind ceva mai limpede; „vă aduc veşti – au auzit desluşit scandinavii: am găsit struguri care cresc de la sine, fără să-i fi sădit cineva!”. „Nu cumva te înşeli, tată?”, l-a întrebat Leif. „Nici gând! Acolo unde m-am născut, erau multe vii, aşa că ştiu bine cum arată!”. Aşa încât Leif şi-a trimis oamenii să culeagă struguri şi „se spune că au umplut o luntre cu struguri şi corabia cu lemn şi, când a venit primăvara, au pornit spre Groenlanda. Şi le-au dat acelor ţinuturi un nume ce se potrivea roadelor lor. Le-au spus *Vinland*”.

Viţa de vie nu creşte la latitudinea pe care e aşezată L'Anse aux Meadows. Asta e sigur. Şi, cu toate acestea, Adam din Bremen, cel dintâi cronicar al isprăvilor lui Leif, într-o cronică de prin 1075, povesteşte că regele Danemarcei, pe care îl văzuse într-o călătorie în acea ţară,

„vorbea despre o insulă din oceanul de miazănoapte, descoperită de mai mulţi corăbieri, numită *Vinland*, pentru că acolo cele mai bune vinuri se scot din viţe sălbatice. Ba mai mult, că nu e nevoie să pui sămânţa grâului, în pământ, fiindcă el creşte singur; toate acestea nu sunt născociri, ci lucruri adevărate, aflate de la danezi pe care îi ştim că sunt de încredere” 18

Strugurii şi „grâul care creşte fără să fie semănat” (menţiune aflată şi în *Saga lui eric cel Roşu*) erau principalele motive pentru care primii istorici ai evenimentelor de acum o mie de ani plasau Vinlandul mult mai la sud, între Capul Cod, în Noua Anglie, şi Golful Chesapeake, în Virginia. Se presupunea că „grâul” era fie porumbul, fie orezul sălbatic; ipoteză greu de susţinut, pentru că nimeni nu îşi poate închipui că „oamenii Nordului”, oricât de puţin pricepuţi ar fi fost în ale agriculturii, ar fi confundat între ele aceste cereale. Un profesor de botanică de la Harvard, Merritt L. Fernald, a crezut că rezolvă problema, într-un studiu publicat în 1910, sugerând că termenul scandinav *vinber*, folosit în *Povestea groenlandezilor*, ar putea însemna *coacăze, afine* sau *agrişe 19*. Putea, oare, să fie înşelat atât de uşor regele Olaf, să ia afinata drept un vin dintre cele mai alese? în secolul al XI-lea, regatul Danemarcei avea relaţii comerciale active cu valea Rinului şi e de presupus că la curtea lui Olaf se ştia destul de bine să se facă deosebirea între cele două licori. Dar Tyrker, despre care *saga* spune limpede că „s-a născut într-un ţinut unde creşteau multe vii”, cpm ar fi luat agrişele sau coacăzele drept struguri?

S-ar putea ca Fernald să aibă dreptate în privinţa „grâului care creşte fără să-l fi semănat cineva” şi ca *saga* să se refere, de fapt, la o iarbă ce poartă spice mai mici decât ale grâului, şi din care islandezii, cum aflăm, fac făină şi pâine, o iarbă ce creşte din abundenţă pe coastele

Americii, din zona subarctică până în Noua Anglie 20. Cred, însă, că, mai curând, Leif

18 Cf. Gwyn Jones, op. cit., p. 88.

19 Vezi Samuel Eliot Morison, op. cit., pp. 51 – 52.

20 Vezi *idem*, p. 52.

1: 1 a a dat acestor ţinuturi un nume ce ar fi putut atrage noi colonişti, tot aşa cum tatăl său, Eric, avusese o intenţie publicitară când botezase ţărmurile îngheţate de la apus de Islanda, spunându-le „Ţara cea Verde”. Dacă Leif nu avut mult succes în chemarea unor noi locuitori ai acestor ţinuturi, cel puţin a izbutit, peste secole, să-i atragă pe cercetători într-acolo, în căutarea ţărmurilor numite de el atât de ispititor.

Pe drumul de întoarcere, Leif a salvat cincisprezece naufragiaţi pe o stâncă şi i-a dus cu sine la Brattahlid. Ceea ce i-a adus porecla de „Leif – cel-aducător-de-noroc”. Eric a murit la scurtă vreme după întoarcerea fiului său. După un an sau doi, Thorvald, fratele lui Leif, a hotărât să plece şi el spre Vinland. Leif i-a dat voie să locuiască în casele pe care le clădise el, în locul numit în *saga Leifsbudir* („bordeiele lui Leif”). Acolo şi-au petrecut groenlandezii iarna lui 1004; în primăvara următoare, o parte a echipajului lui Thorvald a pornit cu corabia de-a lungul ţărmului, dar nu au văzut decât păduri şi nisip: toamna, s-au întors la „bordeiele lui Leif”. Şi, apoi, în vara următoare, au plecat din nou în explorarea ţărmului; dar nava s-a izbit de o stâncă şi şi-a sfărâmat chila pe care Thorvald a hotărât s-o ridice pe mal şi s-o aşeze ca pe un semn care să orienteze drumul altor corăbii.

În dreptul unui promontoriu, au văzut trei caiace trase pe ţărm şi, sub fiecare din ele, dormind câte trei oameni; fără să stea pe gânduri, s-au repezit şi i-au ucis pe toţi, în afara unuia singur care a izbutit să fugă. Atunci, s-au ivit pe ţărm mai mulţi băştinaşi care s-au apropiat,

ameninţători, de corabia groenlandezilor; aceştia, potrivit tacticii lor de apărare, au aşezat scuturile la marginea punţii, dar o săgeată a trecut pe lângă scutul lui Thorvald şi l-a rănit de moarte pe viking. Oamenii lui l-au îngropat, punând de-o parte şi de alta a mormântului câte o cruce.

Aceasta e prima întâlnire a europenilor cu primii locuitori ai Americii, cărora scandinavii le-au spus *skrellings*, cuvânt care înseamnă „sălbatici", „slăbănogi" sau, poate, „pitici"[76]. Nu s-a stabilit încă dacă aceştia erau indieni sau eschimoşi şi, cu atât mai puţin, cărui trib îi aparţineau.

Supravieţuitorii s-au întors la bordeiele lor unde au mai petrecut o iarnă, pe urmă au încărcat corabia cu vin şi cu „lemn de viţă" (dacă acceptăm că acolo creşteau struguri) şi au îndreptat corabia spre Brattahlid.

Au mai trecut câţiva ani până când s-a înregistrat o nouă încercare de colonizare a acelor ţinuturi. Thorfinn Karisevni un islandez, neguţător şi corăbier, prieten al copiilor lui Eric cel Roşu, a petrecut împreună cu ei, la Brattahlid, Crăciunui anului 1008. Peste un an, s-a însurat cu Gudrid, frumoasa văduvă a lui Thorstein Ericsson, fratele lui Leif. Îndată după aceea, mirii au pornit spre Vinland. Cu ei mai mergeau Freydis, fiica bastardă a răposatului Eric, soţul ei, Thorvard, şi Thorvald Ericsson, fratele lui Leif. *Saga* abia îl înmormântase pe ţărmul îndepărtat ţări din soare-apune; dar poate că povestitorul uitase de asta, poate că i-a fost milă că i-a hărăzit un destin atât de crud.

S-au îmbarcat pe trei corăbii mari: erau, cu toţii, 250 de bărbaţi şi femei. După ce a trecut de „Plajele minunate", Karisevni a trimis pe uscat doi sclavi scoţieni,

76 Vezi Frank R. Donovan, The Vikings, New York, American Heritage, 1964,
p. 116..

primiţi în dar de Leif de la regele Olaf şi împrumutaţi fratelui său., Galii cei iuţi de picior”, cum li se spunea acestora doi, s-au întors aducând un ciorchine de struguri şi un spic de grâu sălbatic. Prinzând curaj, scandinavii şi-au urmat drumul. Au ajuns în largul unei insule acoperite de păsări, dar curenţii puternici dinspre ţărm nu i-au lăsat să se apropie. Era, pesemne, una dintre insulele aflate în faţa ţărmului lui L'Anse aux Meadows, în strâmtoarea numită azi Belle Isle. În cele din urmă, au ajuns la „bordeiele lui Leif” şi s-au aşezat acolo. Toamna, Gudrid a dat naştere unui băiat, Snorri, cel dintâi european despre care se ştie că s-a născut pe pământul Americii. Era în 1012.

Iarna care a urmat a fost foarte grea: aproape toate vitele aduse din Groenlanda au murit din cauza lipsei nutreţului, năvoadele pescarilor rămâneau goale şi oamenii au trebuit să treacă într-o insulă apropiată şi să culeagă dintre stânci ouăle păsărilor de mare. Valurile au împins pe ţărm leşul unei balene; coloniştii înfometaţi s-au repezit asupra lui, l-au ciopârţit şi au început să-l mănânce, dar s-au îmbolnăvit cu toţii. Unii s-au suit în bărci (*saga* pomeneşte, de pildă, de un oarecare Thorhill Vânătorul) şi au pornit spre casă, blestemând pământurile e unde – li se spuseseră că îi aştepta vinul şi carnea proaspătă a vânatului, dar nu Îi s-a dat decât apă de izvor şi carne de balenă moartă. (Despre Thorhill s-a auzit că, rătăcindu-se pe mare, nu a ajuns în Groenlanda, ci în Irlanda, unde el a fost ucis, iar oamenii lui luaţi în robie).

Karisevni, Biarni şi Thorvald s-au îmbarcat şi au coborât spre miazăzi, de-a lungul coastei, în căutarea unor locuri mai bune decât cele găsite de Leif; le-au aflat la gura unui râu, dincolo de care un şir de dune de nisip închideau un mic golf. Groenlandezii i-au spus *Hop*, după numele scandinav al acestui fel de ţărmuri. Sunt vreo 12

golfuri asemănătoare celui pomenit în *saga* şi despre care arheologii cred că ar putea fi *Hop*: ele sunt înşiruite de-a lungul ţărmului estic, până departe, în sud, în Noua Anglie. Aici au putut găsi, în sfârşit, struguri şi grâu şi, pe deasupra, peşti mari în iazuri, iarbă destulă pentru vite în păşuni. După câtva timp, la *Hop* s-au arătat câteva caiace cu băştinaşi, făcând semne pe care scandinavii le-au interpretat că ar fi semne de pace. Groenlandezii le-au dat să guste lapte de vacă şi le-au dăruit câteva fâşii de stofă roşie; „skrelingii" au plecat în linişte, fără ca nenorocirea cu care s-a încheiat prima întâlnire dintre localnicii şi scandinavii lui Thorvard să se mai întâmple.

A doua iarnă a fost blajină, fără geruri şi fără ninsori. Apoi „skrellingii" au venit din nou, cerând lapte şi stofă roşie, vrând să le dea „oamenilor Nordului", în schimb, blănuri şi peşte. Deodată, însă, un taur a scăpat din împrejmuirea în care se aflau vitele şi s-a repezit drept în grupul de indieni. Înfricoşaţi, aceştia au luat-o la goană, dar s-au întors, ameninţători, după trei săptămâni. I-au atacat pe groenlandezi cu o ploaie de săgeţi şi apropiindu-se cu un fel de ghioage în capul cărora erau puse băşici de elan al căror zgomot, vâjâind prin aer, i-a înspăimântat pe oamenii lui Thorvard. Onoarea lor a fost salvată de Freydis, fiica bastardă a lui Eric, care, sfâşiindu-şi veşmântul, a prins să-şi lovească pieptul dezgolit cu sabia, scoţând ţipete înfricoşătoare şi punându-i pe fugă pe „skrellingi".

Groenlandezii s-au hotărât să plece acasă. În Vinland, natura era, bineînţeles, mai blândă decât în insula lor acoperită de gheţuri, dar aici se aflau necontenit în primejdia de a fi atacaţi de neîmblânzitele cete ale războinicilor băştinaşi. Au plecat spre miazănoapte, şi, pe drum, s-au răzbunat, ucigând cinci „skrellingi" pe care i-au surprins dormind pe un ţărm. Dar frigul şi vânturile aspre

au venit în acel an mai devreme decât de obicei, aşa încât şi-au dat seama că, pe o astfel de vreme, nu vor putea plunge în Groenlanda; s-au oprit să ierneze, undeva pe ţărmurile de nord ale Vinlandului. Când a venit primăvara, au pornit din nou, de data aceasta spre apus, nădăjduind să-l găsească pe Thorhall. Navigau, desigur, de-a lungul coastei de vest a Terrei Nova; aici i-a întâmpinat o imensă întindere împădurită, în care nu se zărea niciun semn de viaţă omenească. Au acostat lângă vărsarea în mare a unui râu ce curgea dinspre est. „Şi-au dat seama că muntele ce se înălţa deasupra acestor locuri erau acelaşi pe care îl vedeau şi de la *Hop*”.

Important amănunt care îi ajuta foarte mult pe cei ce încearcă să stabilească itinerarul acestor colonişti de odinioară ai Americii. Peninsula din nordul Terrei Nova, cu ţărmurile ei aproape netede, înalte de 1.000 de metri, e singurul lor de pe coasta Atlanticului unde munţii pot fi văzuţi de pe mare, din ambele laturi ale unui teritoriu. Locul – nenumit în *saga* – unde au debarcat Karisevni şi ai săi pe drumul de întoarcere spre Groenlanda ar putea fi oriunde pe ţărmul de est al strâmtorii Belle Isle, pe o distanţă de aproximativ o sută de kilometri. Deocamdată, nicio săpătură arheologică nu a fost organizată aici.

E sigur, însă, că investigaţiile ştiinţifice nu au şanse să găsească vreo mărturie grăitoare a faimosului (*Jniped*, făptură fabuloasă care a coborât ţopăind până la râul pe malul căruia fusese trasă corabia scandinavă şi, cu o săgeată, l-a rănit de moarte pe Thorvald Ericsson. Ceea ce, fireşte, contrazice textul celeilalte *saga*, în care se spunea că el fusese ucis mai devreme şi înmormântat în pământul Terrei Nova. Unipedul aparţinea tradiţiei clasice; Olaus Magnus înşiră, de-a lungul mai multor pagini, descrieri ale multor monştri, în a sa *Historia de Gentibus Septentrionalibus* din 1555, printre ei un uniped din

Etiopia care îşi folosea piciorul ca umbrelă de soare 22. Călătorii spre locurile îndepărtate văzuseră, se spunea, fiinţe pe jumătate oameni, pe jumătate animale şi publicului din Evul Mediu şi din Renaştere îi plăcea grozav să audă despre asemenea năzdrăvănii: cea mai citită carte din secolele al XIV-lea şi al XV-lea a fost cea care înfăţişa fantasticele „călătorii” ale lui Sir John Mandeville unde se iveau tot felul de jivine nemaipomenite. Columb îşi va cere iertare, în prima lui scrisoare către suveranii spanioli că nu a întâlnit niciun astfel de monstru pe care să li-l descrie. Cât despre sărmanul Thorvald, cel căruia *saga* îi hărăzise să moară de două ori, era mult mai onorabil să fie ucis de un uniped decât de un „skrelling” hâd şi sălbatic: scandinavii vor prefera, oricum, această versiune. Peste mai bine de cinci secole, Jacques Cartier, care va împlânta steagul regelui Francisc 1 al Franţei, în pământul la nadei, va vorbi despre unipezii care ar fi trăit în imaginarul regat Sagonay.

După trecerea încă a unei ierni pe ţărmul strâmtorii Belle Isle, scandinavii lui Karisevni au pornit spre casă. În Markland (nume dat de ei Labradorului de astăzi) au prins doi băieţandri, i-au luat cu ei în Groenlanda, i-au botezat în credinţa creştină şi i-au învăţat să le vorbească limba, astfel încât au putut afla de la ei multe lucruri de necrezut. Printre altele despre un cortegiu religios irlandez pe o insulă pe care-scandinavii au şi recunoscut-o a fi „Hvitramannaland” sau Irlanda cea Mare, deseori pomenită în poveştile vremii, niciodată identificată după aceea (şi nici măcar nu au existat cândva destule dovezi că ar fi existat cu adevărat).

Era în vara lui 1013 când Karisevni se întorcea în Groenlanda. Tot pe atunci sosea la Brattahlid, venind din Norvegia, o corabie, a fraţilor Helgi şi Fiunbogi. Soţia lui Thorvard, Freydis, cea care îi înspăimântase şi îi alungase

pe „skrellingi”, le-a propus o învoială celor doi fraţi: să plece împreună, în două corăbii, luând cu ei vreo treizeci de femei, în Vinland şi să împartă câştigul. Leif le-a îngăduit să folosească aşezarea ridicată de el la L'Anse aux Meadows.

Dar Freydis a comis o faptă îngrozitoare. Când, în vara lui 1014, au ajuns în locurile cunoscute, ea s-a aşezat în casele lui Leif şi nu i-a primit pe cei doi fraţi, silindu-i să-şi clădească propria casă alături de celelalte; corabia lor era mai mare şi Freydis s-a hotărât să facă orice ca să le-o ia. A născocit o minciună, spunându-i soţului ei, Thorvard, că fraţii Helgi şi Fiunbogi au încercat s-o necinstească şi l-a stârnit împotriva lor; Thorvard şi-a adunat oamenii şi, luânduM prin surprindere, i-a ucis pe ceilalţi, în vreme ce Freydis le-a omorât pe femei. Apoi, au încărcat corabia celor doi fraţi „cu toate roadele acelor pământuri” şi, lăsând-o pe a lor pe ţărm, s-au întors în Groenlanda, Ia Ericsfirth. Acolo, au spus că Helgi, Fiunbogi şi ai lor au mai rămas în Vinland. Dar câţiva corăbieri nu au păstrat taina şi zvonul grozavei crime a ajuns la urechile lui Leif; acesta a pus la cazne trei dintre oamenii lui Thorvard de la care a aflat adevărul. Dar, pentru că Freydis era sora lui vitregă, Leif nu a putut s-o pedepsească: legile înrudirii nu i-o îngăduiau. Dar a avut dreptul să-i blesteme odrasla de care, ca urmare, nu s-a ales nimic.

Cu acest episod întunecat al crimei şi sperjurului, istoriile scrise ale Vinlandului se încheie: tot ceea ce e ulterior poveştii lui Thorvard şi a celor doi fraţi e, pare-se, simplă invenţie. Groenlandezii nu au mai întreprins, se spune, nicio încercare de a-şi exploata colonia de pe îndepărtatele ţărmuri dinspre apus. Probabil că se temeau de atacurile neiertătoare ale „skrellingilor”. Pentru încă aproape cinci sute de ani, documentele nu mai pomenesc nimic despre o călătorie spre ţărmurile cu struguri şi cu

grâu sălbatic.

Şi, totuşi, analele islandeze pentru anul 1121 vorbesc despre un episcop, Eric Grupson, supranumit „lup şi” (numele unui mare peşte oceanic) care „a plecat în căutarea Vinlandului şi nu s-a mai întors niciodată”[77]. Legendele de mai târziu, însă, îl menţionează la o altă dată, spunând că Eric, „episcop de Groenlanda *şi ţinuturile învecinate*, legat papal, a sosit în aceste ţinuturi largi şi bogate în ultimul an al binecuvântatului nostru Papă, Pascal (care s-a aflat pe tronul de la Roma între 1099 şi 1118, n.n.), şi a rămas acolo multă vreme, iarnă şi vară, după aceea întorcându-se în Groenlanda unde s-a săvârşit în umilă ascultare”[78].

Şi, dacă nu se află în faţa unui fals – aşa cum bănuiesc unii că ar sta lucrurile – specialiştii trebuie să presupună că, pe ţărmurile nordamericane, se afla, la mai bine de un secol de la călătoria lui Leif, o comunitate creştină destul de mare încât să îndreptăţească o asemenea preocupare din partea unui episcop, călător până în Vinland şi înapoi. Numai că Eric, dezvălăuie documentele, nu a fost niciodată consacrat episcop decât *in partibus*, – iar primul episcop al Groenlandei a fost înscăunat abia în 1125[79].

Poate că Eric voia să găsească faimoasa colonie irlandeză din Tera Hvitramanna. Poate că ţinta lungii lui călătorii era, s-a presupus, convertirea skrellingilor, de vreme ce nimeni nu avea cum să creadă că o comunitate europeană supravieţuise, izolată, în vitregia vremii de acolo. Au mai trecut două secole până când a apărut o nouă menţiune privitoare la Vinland sau la teritoriile vecine. Analele islandeze pentru anul 1347 pomenesc

77 Vezi Gwyn Jcines, op. cit., p. 106.

78 Cf. Samucl EPot Moriscn, op. cit., p. 58.

792 3 Vezi ihid.

despre o corabie groenlandeză, „mai mică decât cele care vin de obicei din Groenlanda până la noi... Pe ea erau 17 oameni ce fuseseră în Markland (să ne amintim – Labradorul de astăzi) şi au fost împinşi de vânturi până aici” 26. E o dovadă clară că înspre pământul descoperit cândva de Leif, pământ acoperit de pini cu lemn bun, corăbiile treceau adesea. O asemenea călătorie nici nu mai însemna o ispravă extraordinară, pentru că acum nu mai rătăceau pe ape fără să ştie încotro se îndreaptă: drumul de pe coasta occidentală a Groenlandei până în Terra Nova nu e nici mai lung, nici mai primejdios decât până în Islanda.

Nu mult mai târziu, cronologia cuprinsă în cronica manuscrisă a lui Bjørn Jonson se va încheia cu consacrarea, în 1389 y a unui alt Henricus ca episcop al Groenlandei 27. E sigur, însă, că el a şi trecut oceanul şi că s-a instalat în scaunul episcopal? Despre aceasta nu a ajuns la noi niciun fel de ştire.

Se cunosc, însă, mai multe lucruri despre colonia scandinavă din Groenlanda, care a slujit drept bază de pornire a corăbierilor spre Vinland şi celelalte pământuri din Terra Nova. Săpăturile întreprinse în organizarea guvernului danez şi a unor fundaţii universitare, mai ales după 1920, au confirmat imaginea formată în Evul Mediu, aceea a unor aşezări prospere şi active, în stare să susţină asemenea călătorii, totuşi anevoioase şi costisitoare, spre Vinland. La Garðar, de pildă, în Aşezarea de Răsărit, nu departe de Brattahlid (unde a Trăit Leif), s-au descoperit urmele unei biserici clădite din piatră; arheologii au stabilit locurile unde s-au aflat alte douăsprezece biserici parohiale de-a lungul ţărmurilor sudice ale imensei insule în care trăiau, la începutul secolului al XII-lea, cam

2, 5 CT. Farley Mowat, op. cit., p. 139.

27 Vezi T.J. Oleson, *Early Voyages and Northern*

Approaches, 1.000 – 1632, Londra, Methuen, 1964, pp. 210 – 211.

3.000 de locuitori. Groenlandezii aveau propria lor adunare naţională, *Althing*, şi, până în 1261, nu erau legaţi de regele Norvegiei prin relaţii de vasalitate. Aveau herghelii, turme, cirezi; fiordurile erau adăposturi bune pentru corăbii, păşunile se întindeau până departe, în păduri creşteau arbuşti cu fructe gustoase, râurile erau pline de peşte. Şi tot aproape de ţărm arau pământul şi semănau orz.

Ştiau să lucreze bine fierul şi câştigau bine de pe urma colţilor de morsă pe care îi duceau în Islanda sau, şi mai departe, în Norvegia. Pe locul aşezărilor lor s-au găsit obiecte (de pildă, piese de şah) meşteşugite cu îndemânare din fildeş de morsă. Prindeau şoimi albi de vânătoare pe care îi vindeau cu preţ foarte bun nobililor şi monarhilor: împăratul Frederic al II-lea al Germaniei era foarte mândru că avea o asemenea pasăre. Femeile torceau şi ţeseau şi, ni se spune, le dădea mâna să-şi aducă îmbrăcămintea cea mai elegantă din Europa[80]. Arheologii au găsit schelete înveşmântate în lungi straie de lână, viu colorate, şi purtând pe cap bonete de felul aceleia cu care e înfăţişat Dante în celebrul portret pictat de ucenicii lui Giotto şi, apoi, după modelul lui, mereu de atunci încoace. Dar examinarea scheletelor din secolele al XIV-lea şi al XV-lea au dovedit că statura groenlandezilor era din ce în ce mai scundă, că ei erau prost hrăniţi şi vădeau, foarte des, simptomele rahitismului.

Încetul cu încetul, Groenlanda s-a pierdut din nou, în ceţurile Nordului, dincolo de orizontul europenilor. Ultimul episcop al Gardarului despre care se ştie că s-a aflat în mijlocul credincioşilor groenlandezi a murit în 1372. O corabie venită din Norvegia a iernat la Aşezarea din Apus

80 Vezi Frank R. Donovan, op. cit., p. 128.

cândva, între 1406 şi 1410; corăbierii au găsit locuinţele goale, iar vitele, sălbăticite, păşteau în luminişurile pădurii. În 1448, papa Nicolae ă! V-lea îi scria arhiepiscopului din Ttondheim, în Norvegia, cum că, în urmă cu 30 de ani, „mai multe corăbii ale barbarilor şi păgânilor de pe ţărmurile învecinate au adus soldaţi care au năvălit în insulă, pustiind-o prin foc şi sabie, dărâmând bisericile, lăsând întregi doar două dintre ele”[81]. Şi îl ruga pe prelatul norvegian să trimită câţiva preoţi în acele locuri şi să aibă grijă de nefericiţii supravieţuitori. Nu s-a auzit nimic despre urmările acestei scrisori; de altminteri, autenticitatea ei e contestată de mulţi istorici[82].

Cu mai puţină suspiciune e privită o altă scrisoare, trimisă după 44 de ani de la cea a papei Nicolae. Ea era semnată de papa Alexandru al VI-lea care se adresa unor episcopi din Islanda, plângându-i pe creştinii din Groenlanda până la care nimeni nu mai ajunsese de 80 de ani; cu toate că Inocenţiu al VIII-lea, – predecesorul lui Alexandru, îl consacrase pe un oarecare Mathias ca episcop al Groenlandei, nu auzise că acesta ar fi plecat spre eparhia lui.

După aceea, tăcerea a învăluit totul: multă vreme nu s-a mai vorbit despre Groenlanda şi despre sărmanii colonişti de acolo. Ce ar fi putut să se întâmple?

Cea mai plauzibilă explicaţie e, desigur, întreruperea legăturilor cu Norvegia. Se presupune că, pentru mult timp, clima a devenit mult mai rece (unii folosesc chiar cuvântul *glacial iurte*) şi sezonul prielnic navigaţiei s-a redus la câteva săptămâni, în jurul solstiţiului de vară. Nicio colonie europeană nu putea rezista dacă legăturile cu cei de acasă se rupeau. Cu atât mai grea era situaţie aşezărilor din Terra Nova care, la rândul lor, erau

81 Cf. Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 60.

82 Vezi idem, p. 63.

dependente de Groenlanda, aşa cum Groenlanda depindea de Norvegia.

Şi, de pe la începutul secolului al XIV-lea, comerţul groenlandezilor cu Scandinavia a încetat să mai fie profitabil. Piaţa fildeşului de morsă s-a năruit în concurenţa cu fildeşul de elefant african, adus în Europa de neguţătorii portughezi. Moda vânătorii cu şoimi se schimbase (din motive necunoscute): nu se mai vâna cu şoimi albi, aşa încât nici acest articol groenlandez de export nu a mai avut căutare. În afară de aceasta, întreaga economie scandinavă a avut enorm de suferit de pe urma epidemiei de ciumă din 1349 care a ucis o treime din populaţie, iar în Islanda nenorocirea a fost şi mai crâncenă. Corăbiile Hansei şi ale Angliei le-au înlăturat de pe drumurile comerciale ale Atlanticului şi Mării Nordului pe cele scandinave; şi, ca răspuns la pustiitoarele incursiuni ale vikingilor pe coastele Europei de Nord, piraţii englezi şi scoţieni au început să atace ţărmurile Islandei: corăbiile islandeze nu mai îndrăzneau să iasă în larg şi să pornească în drumul atât de primejdios spre Groenlanda. Firava recoltă de aici nu ajungea să-i hrănească pe colonişti; sunt şi semne ale unor invazii de lăcuste. Astfel că, în scurt timp, foametea a cuprins aşezările. Preoţii au murit şi nimeni nu a mai fost trimis să le ia locul. Oamenii, aşa cum o dovedesc probele arheologice, erau prea slabi ca să mai poată porni la vânătoare.

Tristă imagine a unor aşezări cândva înfloritoare. Anii treceau, supravieţuitorii, flămânzi, deznădăjduiţi priveau zadarnic pe mare: corăbiile din Norvegia care le aduceau cândva hrană şi unelte nu se mai. arătau. Din septembrie, venea iarna şi se ştia că niciun navigator nu s-ar mai fi încumetat să treacă oceanul. Cândva, în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, cel din urmă scandinav

din Groenlanda, a murit, „fără dangăt de clopot, fără coşciug şi neştiut de nimeni”. Cu atât mai grea ar fi fost, fără doar şi poate, supravieţuirea coloniştilor din Vinland, acolo unde corăbiile scandinave care aduceau, ca în Groenlanda, provizii din Norvegia, ajungeau încă şi mai rar. Dar rămăseseră, oare, cu adevărat scandinavi pe pământul Americii după secolul al Xâlea sau al XII-lea? Nu există nici documente care să o ateste, nici altele să vorbească despre părăsirea acelor ţărmuri de către toţi cei aflaţi cândva acolo. Venirea groenlandezilor pe vremea lui Leif şi a rudelor sale avea caracterul unor expediţii sau al unor colonizări? Aduceau cu ei familiile, îşi aduceau vitele, cu gândul să rămână. Asta e limpede. Dar a rămas cineva când, speriate de skrellingi, căpeteniile s-au întors spre casă? Exista, cu adevărat, acolo o comunitate creştină când papa Pascal al II-lea l-a investit pe Eric „episcop al Groenlandei şi al ţinuturilor învecinate”? Documentul care pomeneşte despre această întâmplare e sau nu autentic? Şi dacă e adevărat că noul episcop s-a dus să-şi vadă eparhia din Vinland şi a rămas acolo aproape un an, nu înseamnă că a găsit pe cineva, deprins cu clima nu foarte prielnică din acele ţinuturi, care l-a ajutat să treacă iarna din Terra Nova? Se spune că Eric s-a întors, dar nu şi ce ar fi povestit el despre călătoria spre credincioşii din Vinland. Sau, aşa cum cred unii, nu a avut alt scop decât să-i creştineze pe skrellingi? Ceea ce ar însemna că *ştia* bine că nu mai putea găsi niciun groenlandez.

Lucrurile au fost tulburate şi mai mult în 1965, când trei savanţi, R.A. Sketton, Thomas E. Marston şi George D. Painter, au publicat, sub auspiciile unei instituţii cu autoritatea ştiinţifică a Universităţii Yale o *hartă* datată în jurul lui 1440. Documentul a stârnit o animată controversă: dacă e autentic, el conţine singura reprezentare topografică, de dinainte de Columb, a

Vinlandului şi în care Groenlanda apare ca o insulă. Unii sceptici au atras atenţia asupra detaliilor geografice, uneori de o exactitate suspectă, care, s-a spus, nu puteau fi cunoscute la mijlocul secolului al XV-lea: în timp ce, în cea mai mare parte a hărţii, presupusă a fi un mapamond, menit să ilustreze un text despre *Legăturile cu Tartaria* ale francezului Vincent de Beauvais, sunt conţinute obişnuitele erori moştenite de la Ptolemeu şi marcate insulele mitice pomenite adesea în Evul Mediu, contururile „Isolandei", ale „Groenlandei" şi „Vinlandei" corespund frapant celor din hărţile moderne. Morison atrage azenţia că, înainte de 1650, Groenlanda era considerată a fi o peninsulă a Asiei31. Cât despre inscripţiile latineşti privitoare la episcopul Eric şi la Vinland, ele sunt ciudat de asemănătoare cronologiei cu care se încheie un manuscris datat 1669, aflat în Biblioteca Regală din Copenhaga32.

31 Vezi *idem*, p. 89.

32 Vezi *idem*, p. 71.

1* I

Un lucru e, însă, sigur: „oamenii Nordului" au debarcat cândva, la începutul mileniului nostru, pe ţărmurile Lumii Noi. Unde anume, cât au rămas acolo, care a fost soarta coloniştilor ce urme a lăsat pe pământul Americii această aventură – sunt, toate, chestiuni încă nelămurite pe de-a întregul. E mai presus de orice îndoială că, nu multă vreme după ce Leif Ericsson a clădit aici primele aşezări, legăturile cu Groenlanda s-au întrerupt şi doar rareori câte o navă a mai trecut prin Atlanticul de Nord (*dacă* a trecut) spre ţara descoperită de Leif. Se vede că numele dat de el acestor ţărmuri „Ţara podgoriilor" – şi faima prosperităţii ei (îndoielnică, totuşi) nu au fost de-ajuns pentru a mai atrage şi pe alţii într-acolo.

Isprăvile acestor corăbieri, frumuseţea pământurilor acestora îndepărtate, luptele cu băştinaşii, necruţătorii

„skrellingi” – toate au fost cântate de marii poeţi ai unor *saga* pe care, vreme de secole, scandinavii le ascultau şi le citeau cu o mândrie neumbrită nicio clipă de îndoiala că aceste fapte nu ar fi adevărate. Neîncrederea cu care sunt, câteodată, privite în zilele noastre ar putea să ne aducă aminte de vorbele lui Alexander von Humboldt: „Sunt trei stadii ale atitudinii generale faţă de o mare descoperire: mai întâi, oamenii se îndoiesc că ea ar fi existat, apoi îi contestă importanţa şi, în cele din urmă, o pun pe seama altcuiva”.

INSULELE ZBURĂTOARE

Adevărul e că, în afara Scandinavici, călătoriile de la începutul mileniului erau aproape necunoscute prin secolele al XIV-lea şi al XV-lea. Când, după ce vestea descoperirilor lui Columb s-a răspândit în ţările Europei, mândria naţională a celor care nu ajunseseră încă pe ţărmurile Lumii Noi a reacţionat, revendicând prioritatea; poveşti privitoare la cel puţin zece expediţii transatlantice anterioare celei a lui Columb şi-au aflat uimitoare temeiuri, câteodată chiar cu sprijinul unor documente falsificate fără niciun fel de reticenţă, iar pe hărţile timpului au apărut zeci de insule pe care nimeni nu le văzuse vreodată.

La mijlocul secolului al XVII-lea, învăţatul francez Guillaume Poştei (care era, de fapt, orientalist) a emis teoria potrivit căreia galii au fost în America înainte de era creştină, dar au părăsit-o, pentru că „nu le plăceau distanţele lungi, pământul necultivat şi lipsa oraşelor”! Spaniolul Fernandez Oviedo y Valdes, în a sa *Historia General y Natural de las Indias*, publicată în 1535, susţinuse acelaşi lucru despre regii vizigoţi ai Spaniei – ceea ce s-ar fi putut să fie pe placul succesorilor acestora din secolul al XVI-lea, fiindcă le uşura povara ce îi apăsa, eventual, la gândul purtării faţă de Columb, de vreme ce el tot nu era primul călător pe acele meleaguri. Curând după

aceea, englezii au început să vorbească despre un mitic prinţ Madoc din Ţara Galilor, iar veneţienii – a căror cetate, acum, când orizontul corăbierilor se lărgise, cuprinzând mult mai mult decât Mediterana, nu mai era regina netăgăduită a mărilor – i-au inventat pe fraţii Zeno, cărora li s-a alătufat, în drumul lor spre America, un conte scoţian.

În cele din urmă, au apărut doi piraţi năstruşnici, Pining şi Pothorst, care i-au luat în corabia lor pe Joio Van Corte Real şi pe Johannes Scolvus, un portughez şi un polonez, pretendenţi şi ei la titlul de descoperitori ai Americii. Aceştia nu epuizează nici pe departe lista navigatorilor inventaţi nu numai din orgoliu naţional, ci şi din dorinţa de a legitima cucerirea unor pământuri din Lumea Nouă prin dreptul primului ocupant (e adevărat nu foarte riguros respectat într-un secol în care luptele dintre colonizatori începuseră să devină tot mai violente).

Foarte semnificativ, scandinavii nu au intervenit în această însufleţită dispută: nu s-a spus atunci nimic nici despre Biarni, nici despre Leif, singurele personaje reale în lumea unor eroi născociţi de autorii unor texte pline, să recunoaştem, de pitoresc. „Oamenii Nordului” îşi pierduseră, pare-se, în bună măsură interesul faţă de pământurile de peste mări şi, mai mult decât atâta, neastâmpărul care îi purtase cândva până acolo.

Mult mai recent, în 1924, un istoric portughez, Jaime Corresă o, a emis o nouă teorie: înainte să se fi întreprins orice descoperire a unor pământuri noi, descoperire documentar atestată, portughezii călătoriseră în secret până acolo şi aflaseră, primii, acele teritorii. Ingeniosul argument al lui Corresâo era că lipsa mărturiilor era, ea însăşi, o mărturie: regii Portugaliei păstraseră cu multă grijă taina acestor călătorii, de teamă că alţii vor profita de ele. Până când, la rândul lor, Spania, Franţa şi Anglia

ajunseseră în locurile ştiute de portughezi şi le luaseră, oficial, în stăpânire. Se afirma, astfel, că amândouă Americile, Indiile de Vest, Arctica, Antarctica, arhipelagul Molucelor şi Filipinelor fuseseră descoperite de portughezi (Molucele şi Filipinele sunt, într-adevăr, descoperiri

*

portugheze). Şi, de vreme ce, în 1497, corăbiile lui Vasco da Gama străbătuseră lungul şi anevoiosul drum până în India, se putea deduce că, înaintea lui, alţi corăbieri, formaţi în aceeaşi tradiţie a artei navigaţiei, traversaseră Atlanticul, o întreprindere, totuşi, mai uşoară. Teoria a fost însuşită de istorici din

Portugalia şi în şcolile de acolo ea e inclusă, după cum înţeleg, în programul de învăţământ. Dificultatea acceptării ei a fost semnalată, totuşi, de alţi comentatori care au dovedit, pe temeiul unor documente ce nu pot fi puse la îndoială că, în secolul al XV-lea, numărul străinilor angajaţi în flota portugheză era atât de mare încât nu se poate presupune că regele sau miniştrii săi ar fi avut cum să le impună păstrarea secretului[83]. În ceea ce priveşte primul drum spre America de Nord, istoricii portughezi nu avansează, totuşi, ideea că, înaintea scandinavilor, strămoşii navigatorilor lusitani din strălucitul secol al XVI-lea ar fi atins îndepărtatele ţărmuri ale „Vinlandului” şi „Marklandului” şi, apoi, ar fi păstrat secrete aceste călătorii. (De altfel, la începutul mileniului, pământurile Portugaliei de mai târziu aparţineau califilor de la Córdoba).

Pe hărţile din Evul Mediu şi din Renaştere erau trecute foarte multe insule despre a căror existenţă vorbiseră uniicorăbieri, călători cândva prin acele locuri. Unii cărturari susţin că orice menţiune de acest fel *trebuie*

---

83 Vezi Bailey W. Diffie, ,,Foreigners in Portugal and the « Policy of Silence»”, in Terrae Incugjiitae, I (1969), pp. 23—34.

să aibă o bază reală. Istoricii navigaţiei evocă, însă, întâmplări care se împotrivesc unor asemenea concluzii: în *Jurnalul de bord* al lui Columb, se povesteşte cum, în ziua de 25 septembrie 1492, Martin Alonso Pinzón, comandantul corăbiei *Pinta*, îl anunţase pe amiral că zărise pământ şi îşi ceruse darurile făgăduite oricui va face o asemenea descoperire; „amiralul căzu în genunchi, aducând mulţumire lui Dumnezeu, în timp ce Martin Alonso recita *Gloria* în *excelso De-o* cu tot echipajul său". La fel făcură oamenii de pe *Santa Maria*, iar cei de pe *Nina* se căţărară pe catarge şi pe şarturi şi cu toţii, într-un glas, afirmară că zăresc pământ. Şi amiralului i se păru la fel şi socoti că acest pământ se găsea la 25 de leghe. Cu toţii continuară până noaptea târziu să repete că acela era pământul. Şi-au schimbat drumul şi au navigat până a doua zi, când „şi-au dat seama că ceea ce crezuseră pământ nu era decât cerul", mai exact o îngrămădire de nori care, cum precizează fiul descoperitorului, deseori pot fi luaţi drept pământ[84].

Se pare că şi astăzi se mai întâmplă ca oficiilor hidrografice să li se raporteze locuri puţin adânci, primejdioase pentru navigaţie, unde se vede chiar fundul oceanului, şi unde, de fapt, privirea marinarilor a fost înşelată de un banc de peşti sau de un reflex neobişnuit al apei[85]. Cu atât mai uşor se puteau, fireşte, înşela oamenii unei epoci pentru care oceanul era o taină izvoditoare de necurmată uimire. Marinarii numesc aceste pământuri care dispar fără de urmă „Insule zburătoare".

În Evul Mediu, cei mai cultivaţi cititori sau

84 Jurnalul de bord al lui Cristofor Columba traducere de Theodor Encscu, Bucureşti, Artcmis, 1992, p. 45.

85 Vezi Georges Misson, Histoire de la navigation, Paris, Larousse, 1980, pp. 68—
—69.

ascultători ai poveştilor de călătorie dădeau crezare fără şovăire relatărilor despre oraşe mirifice şi palate clădite după modelul celor din *o mie şi una de nopţi*. Dar încă în secolul al XVII-lea, nu porniseră conchistadorii în căutarea legendarei Cibole, oraşul cu străzi pavate cu argint şi case acoperite cu aur şi pietre preţioase? Aşa încât nu li se poate reproşa cartografilor că au înscris, cu bună credinţă, pe hărţile lor, pământuri despre care navigatorii dădeau amănunte, la urma urmelor, plauzibile. Dar, dacă o insulă era trecută pe hartă, trebuiau să treacă mulţi ani până când să poată fi înlăturată, fiindcă neadevărul existenţei ei se constata foarte greu. În afară de aceasta, cartografii copiau hărţile mai vechi; şi, când marinarii, trecând în mai multe rânduri prin locul unde pe hartă figura o insulă şi nu o aflau, iar alţii o menţionau într-o altă parte a oceanului, harta nu o înlocuia neapărat pe cea dintâu, ci le lăsau, fără nicio ezitare, pe amândouă, cu acelaşi nume. Se vorbeşte despre o hartă de la mijlocul secolului al XVI-lea, aflată la Biblioteca San Marco din Veneţia, pe care figurează nu mai puţin de patru insule purtând numele *Brasil*[86], iar pe hărţile medievale şi renascentiste insulele Sfântului Brendan erau aşezate în locurile cele mai diverse, din apele Islandei până în cele ale Golfului Guineii, sau confundate cu Azorele sau cu Canarele, sau lângă ţărmul Terrei Nova (unde şi astăzi există o insulă purtând numele St. Brendan).

O *Livro de Marinharia* a lui Joio de Lisboa din secolul al XVI-lea (dar publicată abia în 1903) conţine un capitol consacrat indicaţiilor comunicate navigatorilor care se îndreaptă „din locurile cunoscute spre insulele *nedescoperite*”. Chiar şi cel mai de seamă geograf al secolelor Renaşterii, flamandul Gerard Mercator, dădea multă crezare acestor relatări privind insulele imaginare:

86 Vezi Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 83.

pe *Harta Lumii*, desenată de el în 1569, sunt cel puţin zece asemenea insule, cinci dintre ele apărând aici pentru întâia oară.

Confuziile de acest fel nu au luat sfârşit în epoca marilor descoperiri: Sir Martin Frobisher, de exemplu, celebru explorator din secolul al XVI-lea al Groenlandei, Labradorului şi Ţării lui Baffin, a raportat că descoperise o „Insulă a Sărutului” Care avea să rămână pe hărţile lumii vreme de mai bine de două secole. Atlasul lui Charles Cary marchează, în Atlantic, cinci insule” văzute între 1773 şi 1805” (cuprinzând „adaosuri până în 1840”). Insulele Verde, Maida şi Brasil nu au fost eliminate din hărţile oficiale până la mijlocul secolului al XIX-lea. În 1.922, în studiul său In*sulele le*gendare *a*le *A*t*lanticului,* publicat sub auspiciile reputatei Societăţi americane de geografie, William H. Babcock insista asupra posibilităţilor ca aceste consemnări să nu fie pur şi simplu fanteziste, ci să constituie dovezi ale descoperirii Bermudelor, Bahamelor, Terrei Nova, Antilelor Mari, plasate, însă, greşită. Intervenea şi un element practic, de elementară prudenţă: un cartograf nu îşi îngăduia să elimine, cu de la sine putere, dintr-un „portulan” (o hartă amănunţită, pentru uzul navigatorilor), un ţărm, o insulă, un banc de nisip, riscând astfel să provoace un naufragiu care ar fi dăunat enorm renumelui său. Mai ales că, de prin secolul al XV-lea, se creaseră, îndeosebi în Italia, adevărate firme de cartografie, cu mulţi desenatori, care aveau nevoie să-şi păstreze reputaţia pentru a primi noi comenzi. Aşa încât preferau să păstreze amănuntele de pe hărţile mai vechi, dacă nu erau foarte siguri că ele sunt neadevărate.

C ea mai populară legendă creată după 1492 şi având drept subiect o imaginară călătorie din epoca precolumbiană e aceea a unui „principe din Ţara Galilor” care, în secolul al XI I-lea, a întemeiat în America, o

colonie cymriciană („cymricienii” sau „kymryenii” desemnează populaţiile negaelice din Ţara Galilor, descendente ale britonilor romani-[87]zaţi). Printr-un proces încă nu îndeajuns limpezit, această colonie celtică va deveni cu timpul un trib indian, vorbitor de velşă, care se va mişca lent de pe ţărmul Atlanticului până spre Vestul îndepărtat, unde va fi identificat cu mandanii din Dakota de Nord. Povestea a reprezentat la început un adaos la harta desenată de englezul John. Dee în 1580 şi avea drept scop sprijinirea pretenţiilor Angliei la teritoriile din America de Nord (Mortimer îşi amintea că legenda „indienilor mandan care vorbesc un fel de velşă” se găsea încă în manualul lui de istorie după care învăţa într-o şcoală americană, în ultimii ani ai secolului trecut6). La Fort Morgan, pe ţărmul Golfului Mexic, Fiicele Revoluţiei Americane, o organizaţie conservatoare şi naţionalistă, a instalat, prin anii ’20 ai secolului nostru o placă de bronz cu următorul text: „În amintirea Prinţului Madoc, explorator velş, care a debarcat pe ţărmurile Golfului Mobile în 1710 şi a lăsat în urmă limba velşă vorbită de indieni”. Vreme de trei secole, de la debarcarea anglo-saxonilor în America, nenumăraţi călători au umblat în căutarea „indienilor celţi” şi au redactat masive dicţionare ale diferitelor limbi indiene şi a corespondenţelor lor velşe (se înţelege, toate fiind mistificări mai mult sau mai puţin inventive).

Povestea, în întregimea ei, a fost tipărită întâia dată în 1583[88]. Se spunea că, la moartea lui Qwen Gwyneth, regele Ţării Galilor de Nord, a izbucnit un război civil. Madoc, fiul regelui, îndemânatic corăbier, dezgustat de aceste conflicte sângeroase, şi-a adunat mai mulţi supuşi

87 Vezi idem, p. 85.

88 In A True Report of the late Discoveries of the Newfound Landes, publicată de Sir George Peckham la Londra.

credincioşi (pesemne la fel de puţin dornici de războaie) şi a plecat cu ei în căutarea unor ţinuturi unde să poată duce o viaţă paşnică. A navigat spre apus, în 1170, a găsit un ţărm ospitalier, a lăsat acolo 120 de colonişti, s-a întors din nou în Ţara Galilor şi, cu zece corăbii în care se îmbarcaseră familii întregi, a plecat iarăşi spre apus şi, de atunci, spune legenda, nimeni nu a mai auzit de el…

Pentru cei din Ţara Galilor, desigur, povestea lui Madoc însemna o mângâiere, o răzbunare împotriva anglo-saxonilor care le cuceriseră pământurile; dar pe tronul Angliei se afla pe atunci o dinastie întemeiată de un velş, Henry Tudor, astfel încât istorici de la curtea din Londra au preluat în grabă povestea călătoriei lui Madoc, pentru a-şi susţine dreptul de întâietate faţă de Spania asupra teritoriilor de la vest de Atlantic. Celebrul geograf englez Richard Hakluyta publicat-o în 1583 în ale sale *Călătorii care au dus la descoperirea Americii*, una dintre cărţile cele mai iubite de cititorii din epoca elizabethană.

Partea privitoare la indieni vorbitori de velşă s-a adăugat cu un secol mai târziu: reverendul Morgan Jones (evident, velş), călătorind în 1669 în Caroline, s-a întâlnit cu un trib din iamilia irocheză Tuscarora, care a înţeles de îndată ce spunea el, cu toate că vorbea numai cymrica lui de acasă. Jones a rămas multă vreme eu ei, predicându-le Scripturile în velşă. Cel puţin aşa a susţinut într-un pamflet scris în 1686. Sunt mai mulţi călători din secolul al XVIII-lea despre care se povesteşte acelaşi lucru, numai că de fiecare dată un alt trib indian vorbeşte velşa, are o culoare ceva mai deschisă a pielii şi păstrează câteva relicve celtice, de pildă o Biblie tipărită (!) în această limbă. Nouă triburi trăind în Tennessee şi în Pennsylvania, în Wyoming şi în Texas, împreună cu alte vreo opt imaginare, au fost desemnate pe rând ca autenticele descendente ale coloniştilor lui Madoc. Pentru motive nelămurite pe de-a

întregul, indienii mandan au devenit favoriţii susţinătorilor acestei excentrice teorii. Poate pentru că şi ei îşi făceau bărci acoperite cu piei, asemenea *coraclelor* velşe sau *curraghelor* irlandeze. Dar, se înţelege, nu e de-ajuns. Literaţii velşi au fost atât de tulburaţi de aceste poveşti, încât o foarte respectabilă societate literară din Londra a ales un tânăr cleric velş, John Evans, pe care l-a trimis să-i caute pe descendenţii lui Madoc şi să-i întoarcă la credinţa creştină. După o călătorie plină de peripeţii, Evans a ajuns până la Munţii Stâncoşi şi, în 1795 sau 1796, a întâlnit tribul în căutarea căruia pornise şi împreună cu care a petrecut o iarnă întreagă. La întoarcerea în Anglia, i-a mărturisit cu onestitate unuia dintre sprijinitorii săi că nu a întâlnit niciun indian vorbitor de velşă şi că, „din desele întâlniri avute cu indienii ce trăiesc într-un teritoriu cuprins între latitudinile de 35° şi. 49, cred că îi puteţi informa în deplină siguranţă pe prietenii mei că asemenea indieni celtici nu există”[89].

Dar nici declaraţiile lui Evans, nici cele raportate de Lewis şi Clark, celebrii exploratori americani care, în 1805 – 1806, au traversat teritoriul dintre valea lui Mississippi, şi Oceanul Pacific, întorcându-se, pe un alt drum, la St. Louis, şi care, de asemenea, nu descoperiseră nicio urmă celtică la mandani, nu i-au clintit din convingerile lor pe partizanii legendelor din secolul al XIX-lea, secol al pozitivismului. Mai ales după ce ele primiseră girul unuia dintre cei mai de seamă poeţi ai Angliei romantice, Robert Southey; el a lucrat – cu intermitenţe – la vastul poem epic *Madoc* pe care l-a publicat în 1805. Cele 27 de cânturi ocupă 148 de coloane duble ale ediţiei definitive de *Opere* ale poetului şi 69 de coloane de note. Un istoric englez observa cu sarcasm, la mijlocul secolului trecut: „Probabil

89 Cf. Richard Deacon, Madoc and the Discovery of America, Londra, Methuen, 1967, p. 196.

că numai velşii cei mai patrioţi au citit *Madoc* în ultimii 50 de ani; dar acest poem e exact tipul de literatură cu care publicul englez se desfăta în epoca romantică”[90]. În versiunea lui Southey, Madoc nu e doar întemeietorul unei colonii velşe în America de Nord; 1 împreună cu nepotul său, Llewellyn, navighează până în Golful Mexic şi intervine în politica aztecilor, aliaţii şi inamicii lui purtând nume – evident apocrife – ca Aztlan, TIalala sau Zezozomoc. Şi, până în secolul al XIV-lea, pe hărţile europenilor o insulă mitică, Antilia, era aşezată în Atlantic, undeva, la câteva sute de mile de coasta portugheză: cele „şapte cetăţi”, despre care s-a vorbit multă vreme în Renaştere, purtau, s-a zis nu o dată, „nume velşe”: Asay, Ary, Vra, Jaysos, Mamlio, Ansuly, Cyodne…

În zadar istoricul velş Thomas Stephens (*Literature of the Kymry*, Londra, 1849) a dovedit că analele Ţării Galilor nu conţin nicio menţiune referitoare la vreun personaj numit Madoc. În zadar mandanii înşişi au repudiat o asemenea obârşie nobilă: legenda şi-a urmat drumul, adăugându-i-se mereu alte ornamente. A debarcat în Florida cu trei secole şi jumătate înaintea spaniolilor. I se pot reconstitui călătoriile din interiorul continentului american, pornind de la Mobile, în Alabama, până lângă Nashville, în Tennessee, cale de 600 de kilometri. Oamenii aflaţi sub conducerea lui au fost cei dintâi constructori ai misterioaselor movile din Illinois, în apropiere de Marile Lacuri, în nordul Statelor Unite, la vreo 1200 de kilometri de ţărmul Atlanticului. Au clădit mai multe forturi în apropiere de locul unde astăzi se află oraşul Chattanooga, în Tennessee. Extravaganţele nu s-au sfârşit aici.

Prin 1966 sau 1967, presa anunţa pe un ton foarte serios că pe o stâncă de lângă o veche aşezare indiană din

90 Archibald Alison, History of Europe, 1815—1852, Londra, Oxford University Press, 1979 (prima ediţie — 1853), voi. I, p. 25.

Arizona, Old Oraibi, s-a găsit o sculptură înfăţişându-l pe Madoc. El fusese identificat după cele trei pene ale chiverei (deşi prinţii din Ţara Galilor au început să poarte aceste podoabe abia după 1346, dar nimeni nu a părut să observe acest anacronism) şi o inscripţie „în vechiul alfabet celtico-akkadiano-coptic (!)”. Era la doi sau trei ani după ce Biroul de Etnologie Americană ajunsese la concluzia că „nu există nicio urmă de velşă, gaelică sau de orice altă limbă europeană ce poate fi probată în vreo limbă a indienilor americani”. Oricând, deci, ne mai putem aştepta la o nouă ispravă a lui Madoc, cel care nesocotea concluziile etnografilor din 1964.

În 1558 apărea la Veneţia o carte elegantă, intitulată *descoperirea insulelor Frislanda... Estotilanda şi Icaria de către cei doi fraţi Zeno, Nicolo şi Antonio.* Cei doi fraţi, spunea cartea, au naufragiat în 1380 pe insula Frislanda, unde au întâlnit un bătrân pescar care, în urmă cu 26 de ani, fusese împins de vânt spre apus, până la o insulă numită Estotilanda, ai cărei locuitori citeau latineşte. Apoi, a ajuns la „Un loc numit Drogeo”, de unde a fost alungat de canibali şi, în cele din urmă, într-un ţinut cu multe oraşe şi turnuri. În Frislanda, fraţii veneţieni l-au întâlnit şi pe principele locurilor acelora, pe numele său Zichmni, care s-a hotărât să plece cu ei spre acele insule necunoscute. „Au cercetat cu multă luare-aminte ţărmurile Estotilandei” şi au şi adăugat poveştii o hartă pe care au trimis-o celui de-al treilea frate, la Veneţia; manuscrisul a rămas printre hârtiile familiei până în 1558, când un descendent al celor trei fraţi Zeno a hotărât să-l publice.

Cartea a avut un răsunet larg: patrioţii veneţieni o citeau cu încântare, iar cartografii erau bucuroşi că pot să mai aşeze pe hărţi câteva ţărmuri noi. Cele cinci insule pomenite de fraţii Zeno erau astfel risipite între coasta Norvegiei şi cea a Terrei Nova, încât blocau trecerea pe la

nord spre Lumea Nouă. Într-o carte din 1786, un german inventiv, Johann R. Forster, l-a identificat pe misteriosul Zichmni în persoana lui Henry Sinclair, conte de Orkney şi Caithness, care s-ar fi întâmplat să fie în Feroe („Frislanda" din poveste) când au sosit acolo veneţienii şi i-ar fi salvat de la moartea pe care le-o pregăteau băştinaşii. Henry Sinclair din casa conţilor Roslin a fost un personaj real; dar biografia sa, oricât de fabuloasă, e totuşi îndeajuns de bine cunoscută încât să nu dovedească în vreun fel că ar fi putut să fie „Zichmni"[91].

Totuşi, introducerea unui erou scoţian a lărgit mult cercul admiratorilor poveştii. O identificare mai probabilă a lui Sinclair e aceea propusă mai recent: Wichmann, un pirat din Marea Baltică, ucis în 1401. S-a sugerat că fraţii Zeno l-au însoţit în expediţiile lui piratereşti, pretinzând, în scrisorile trimise acasă (împodobite cu hărţi imaginare), că se aflaseră, în acest răstimp, departe, în cu totul alte mări decât Baltica. Ipoteza îi aparţinea unui istoric englez, Frederick W. Lucas, care, într-un volum din 1898, a analizat cu minuţie povestea de la 1558, confruntând-o mereu cu date ale istoriei şi geografiei şi demonstrându-i totala inconsistenţă.

Dar, după o jumătate de secol, basmul a căpătat iarăşi viaţă. William B. Goodwin, pitorescul agent de asigurări specializat în descoperiri senzaţionale, a găsit, în 1946, un portret al contelui Sinclair gravat pe o stâncă din orăşelul Westford, în Massachusetts. I-a desluşit profilul, chivără, scutul (pe care el vedea şi blazonul contelui): mai prozaici, arheologii au stabilit că aproape totul era rezultatul unor fenomene naturale, cu excepţia conturului unui tomahawk (toporul de luptă al triburilor indienilor algonquini), zgâriat pe piatră cândva, în secolul al XVIII-lea.

91 Vezi Samuel Eliot Morison, op. citp. 86.

Partizanii misteriosului Zichmni nu au renunţat. De data aceasta, ei erau istorici întru totul respectabili: în acelaşi an, 1951, doi specialişti, William H. Hobbs, profesor al Universităţii Michigan, şi Frederick J. Pohl, au publicat, în mod independent, două articole care ajungeau, surprinzător, la aceeaşi concluzie: „munţii care scot fum” din manuscrisul fraţilor Zeno erau localizaţi de amândoi în Noua Scoţie (ceea ce e cu totul ciudat, pentru că în acea regiune nu sunt cunoscuţi vulcanii), iar Zichmni devenea Glooscap, erou legendar al tribului indian micmac de pe coasta estică a Canadei.

Cât despre harta desenată de cei doi fraţi veneţieni, ea i-a derutat pe navigatori până târziu, spre sfârşitul secolului al XVI-lea, pentru că poveştii pe care o însoţea i se dădea crezare şi nimeni nu vedea, pe atunci, niciun motiv ca insulele înşirate în evantai de-a curmezişul Atlanticului să nu fie adevărate. Exploratorii îndrăzneţi şi învăţaţi s-au rătăcit în imensitatea oceanului, orientându-se după hărţi recente (mai ales englezeşti) care preluaseră fantezistele desene de la 1558. Se citează chiar şi un atlas franţuzesc din 1841 (pe autor îl chema Alexandre E. Lapie, fusese „prim geograf al regelui” pe vremea lui Carol al X-lea şi era foarte respectat în cercurile ştiinţifice) în care unele amănunte ale ţărmului Groenlandei, de pildă, fuseseră păstrate ca în harta fraţilor Zeno n. S-ar spune că misterioşii navigatori de acum 600 de ani şi mai bine se răzbunau încurcându-i pe cei ce cutezau să le plece pe urme spre un continent pe care ei nu îl văzuseră niciodată, Pentru că, aproape sigur, nici nu au existat cândva.

Tot cam pe atunci s-au mai ivit, pe o hartă a Islandei tipărită la Paris, în 1548, de Hieronymus Gourmont, doi piraţi: Pining şi Pothorst. Povestea lor a fost reluată, în 1555, de una dintre cărţile cele mai răspândite de pe atunci, *De Gentibus Septentrionalibus* a lui Olaus Magnus;

se adăugau precizări – cei doi erau „piraţi faimoşi" şi fuseseră alungaţi din toate regatele Nordului din pricina jafurilor şi a omorurilor făptuite de ei. Olaus mai spunea că ei s-au aflat în 1494 pe o insulă stâncoasă, Hvitsark, la jumătatea drumului între Islanda şi Groenlanda, pe care sculptaseră o imensă busolă, pentru a-i înşela pe marinari. În cele4 in urmă, fuseseră prinşi şi spânzuraţi.

În tinereţe, cei doi sceleraţi fuseseră respectabili căpitani pe corăbiile de război ale regelui Christian I al Danemarcei (1448 – 1481). Didrik Pining, uneori prezentat ca nobil norvegian, alteori ca mercenar german în slujba danezilor, a fost *o* vreme guvernator al unei provincii din Islanda. El şi Pothorst

11 Vezi *idem*, p. 607.

sunt pomeniţi de un cronicar danez în rândul celor care „au avut parte de ticăloasă moarte, fiind înecaţi sau spânzuraţi sau ucişi de mâna prietenilor"[92].

În 1579, geograful olandez Cornelius Wytflier publica la Louvain un tratat, *Descriptiones Ptolemaicae augmentum*, în care introducea un al treilea personaj, Johannes Scolvus sau Skolp, pe care comunitatea poloneză din America îl va celebra, în secolul al XX-lea, sub numele Jan de Kolno. După ce povestea călătoria fraţilor Zeno, Wytflier afirmă că „onoarea celei de-a doua descoperiri a Americii" îi revine „lui *Johannes Scolvus Polonus* care, în anul 1476... a mers pe mare până a trecut de Norvegia, Groenlanda, Frislanda, a pătruns în Strâmtoarea de Nord, sub Cercul A/ctic, şi a ajuns în ţările Labrador şi Estotiland".[93]

Cu câţiva ani înaintea lui Wytfliet, într-un document englez din 1575, redactat aparent în pregătirea expediţiei lui Martin Frobisher, exploratorul coastelor de nord-est ale

92 Cf. Georges Misson, op. cit., p. 222.

93 Cf. idem, p. 221.

Canadei, se poate citi: „În partea de nord a acesteitrecători (numită astăzi Strâmtoarea Hudson, n.n.), *John Scolus*, un pilot din, Danemarca, a ajuns în anul 1476”. Michael Lok, unul dintre principalii sprijinitori ai lui Frobenius (pe care l-a şi însoţit în prima lui călătorie spre ţinuturile arctice ale Americii), a desenat, în 1582, după ce s-a întors în Anglia, o hartă ce-i însoţea manuscrisul purtând titlul *Spre Indiile de Est pe la nord-vest*: aici el marca existenţa unei ţâri la apus de Groenlanda, pe care aşeza inscripţia *Jac. Scolvus Groetland*. Încă şi mai devreme Francisco Lopez de Gomara, în a sa *Historia de las indias y conquesta de México* (apărută în 1553 la Sevilla), vorbind despre „la Tierra de Labrador”, spune: „Aici au venit corăbieri din Norvegia cu pilotul John Scolvus şi din Anglia cu Sebastian Cabot”[94]. Şi, pe la 1537, în planiglobul desenat de Gemma Frisius, pe coasta de nord a îndelung căutatului „pasaj pe la nord-vest”, sunt înscrise, în latineşte, două legende: prima – „Strâmtoarea celor Trei Fraţi prin care portughezii au încercat să treacă spre Orient, spre India şi Moluce”, a doua – „Aici trăieşte populaţia vizitată de danezul John Scolvus, pe la anul 1476”[95].

O inscripţie asemănătoare despre această populaţie din nord şi despre oaspetele ei danez apare şi pe un planiglob al cartografului Lecuy din Rouen, datând din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea. (Un semnificativ exemplu al felului în care se alterau indicaţiile geografice, e cel oferit de interpretarea cuvintelor *quii populi*, care nu erau altceva decât o formulă incorectă pentru „aceşti oameni”, din inscripţia lui Gemma Frisius. S-a spus că ele ar desemna un trib de „eschimoşi albi” numit *Quii*. Şi o entuziastă arheologă, Eva Taylor, era chiar sigură că ele ar

94 Cf. Sâmuel Eliot Morison, op. cit., p. 90.

95 Cf. idem, p. 92.

trebui citite „Lequii, Lequoio sau Lu-Chu” şi că, astfel, navigatorii ajunseseră până în Okinawa, în Pacific[96]!)

Există, deci, două poveşti: cea a lui Pining şi Porthole care se amuzau jefuind corăbii în largul ţărmului Groenlandei în 1494 şi, o a doua”, a lui Scolvus, navigând spre „Trecătoarea din Nord-vest” în 1476. Documentul care îi face pe tustrei, împreună cu alte personalităţi importante, tovarăşi de călătorie e o scrisoare a lui Carsten Grip, primarul din Kiel, către Christian al III-lea al Danemarpei, în 1551. Grip, se pare, fusese angajat de rege să-i procure cărţi frumoase, hărţi şi picturi. El îi scria acum patronului său că tocmai apăruse la Paris o nouă hartă a Islandei în care „se observă că Islanda e de două ori mai mare decât Sicilia şi că doi căpitani de vase, *Pyningk şi Poidthorst*, care au fost trimişi de augustul măriei-voastre bunic, regele Christian I, la cererea măriei-sale a Portugaliei, cu mai multe corăbii să exploreze noi ţări şi insule în miazănoapte, au ridicat pe stânca Hvitsark... un semn ce se vedea de departe, de pe mare, semn datorită căruia multe corăbii mai mici şi lipsite de chilă au nimerit adesea în drumul altor corăbii” n”.

Acesta e textul pe care diverşi comentatori, îngrămădind deducţie peste deducţie, l-au folosit pentru a face din doi piraţi ai epocii de după Columb respectabili descoperitori din perioada precolumbiană, navigând spre ţiord, pe o corabie pe care se aflau, ca pilot, Scolvus şi, ca pasageri, câteva personalităţi portugheze. Şi tot acum eschimoşii din Groenlanda au devenit piraţi.

Contopirea celor două poveşti s-a făcut uimitor de târziu – în 1925, când un bibliotecar din Copenhaga, Sofus Larsen, a publicat o carte, *Descoperirea Americii de Nord*

96l tt Vezi Georges Misson, op. cit., p. 236; T. J. Oleson (op. cit., p. 97), susţinea că numele populaţiei Quii însemia quit populi, transcriere greşită a islandezului hvitir (om alb).

cu 20 de ani înaintea lui Columb, care nu a fost primită de toată lumea cu surâsul amuzat al specialiştilor; dimpotrivă, ea a stârnit interesul a nenumăraţi cititori, rămânând multă vreme pe lista celor mai populare scrieri din diverse ţări. Larsen aminteşte că Alfonso al V-lea „Africanul" al Portugaliei şi Christian I al Danemarcei (amândoi au murit în 1481) erau veri şi buni prieteni: corespondenţa dintre ei reprezintă unul dintre cele mai vii capitole ale istoriei epocii renascentiste în Europa. Nu era foarte normal, se întreabă retoric Larsen, ca Alfonso, absorbit de organizarea expediţiilor portugheze de-a lungul ţărmurilor Africii, să-i ceară vărului său să se ocupe de explorarea Nordului? Bibliotecarul din Copenhaga nu pare câtuşi de puţin stingherit de faptul că un asemenea gest e de o generozitate cu totul neobişnuită în acea vreme. Pe de altă parte, nu ezită să combine ceea ce înainte se înfăţişa <ca un şir de trei povestiri separate, fără legătură între ele: cea despre stânca lui Pining şi a lui Ponthorst, despre călătoria lui Scolvus spre Strâmtoarea de Nord, în 1476, şi despre descoperirea Terrei Nova de către Joio Vaz Corte Real în 1472. De fapt, treţ, plăs-[97]

muiri pline de farmec, respinse de mult de istoricii care le-au confruntat îndelung cu evidenţa documentelor şi cu logica elementară a faptelor. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Joio Vaz să fie declarat, în Portugalia, „*adevăratul* descoperitor al Americii" y aşa cum e trecut şi în manualele şcolare şi cum o proclamă* un mozaic de pe una din străzile principale ale Lisabonei.

Pentru Larsen, lucrurile sunt cum nu se poate mai simple: Joio Vaz Corte Real a pornit într-o expediţie condusă de Pining şi Ponthorst, avându-l ca pilot pe Scolvus; pe corabie se mai afla Diogo Homem, vice-guvernator al insulei Terceira din Azore, ca oaspete al

97 Cf. Georges Mişson, op. cit., p. 251.

regelui Portugaliei. Această călătorie, cu un caracter internaţional atât de festiv, avea loc în 1472, cu douăzeci de ani înaintea lui Columb.

Ce rezultă din relatarea lui Larsen? Mai întâi, că Pining şi Ponthorst alternau activităţile pirătereşti cu asemenea foarte cinstite călătorii spre marile Nordului, oricum înainte de 1494, când ei au sculptat o busolă pe stânca *Hvitsaric* care, de altminteri, nu exista. În al doilea rând, că un danez sau polonez numit Şkolp sau Scolvus (despre care se va spune că va călătorit spre Trecătoarea de Nord-vest în 1476) s-a asociat, cu doi ani înaintea acestei călătorii născocite, cu doi piraţi care, când aveau timp liber, organizau, sub auspicii regale, călătorii pentru personaje importante ale societăţii. portugheze.

Nu se ştie *absolut nimic* despre acest Skolp-Scolvus, cu excepţia acestor isprăvi care i se pun pe seamă. Nu a fost identificat niciodată. Numele lui poate însemna că venea din Kolno, în nordul Poloniei, sau din Kovno, fu Lituania. Danezii pretind că, atunci când i-a scris numele, Wytfliet a făcut o greşeală şi că nu era vorba de un *Polonus*, ci de un *Pilotus*. Americanii, de origine poloneză susţin că, în realitate, îl chema Jan de Kolno; ei l-au transformat într-un erou popular, rivalizând cu Leif Ericsson sau cu Columb. Frumoase portrete ale lui Jan în momentul descoperirii Americii au fost aduse în dar de grupuri de polonezi diverselor capitolii din Statele Unite, iar membri ai Congresului reprezentând districte locuite de polonezi au cerut de mai multe ori să fie celebrat asemenea lui – Columb.

Washington sau Lincoln, stabilindu-i-se o zi de sărbătorire pe întregul teritoriu al Uniunii18.

Niciunul dintre aceşti entuziaşti nu a acceptat, se înţelege, teoria (de altfel, foarte ciudată) lansată de un reputat dstoric peruvian, Luis Ulloa. După ce „a

demonstrat” că, sub numele Cristóbal Colon se ascundea un răzvrătit catalan, Joan Baptista Colom, Ulloa l-a transformat pe acesta în Scolvus: atât danezii, cât şi catalanii plasează *un s* sibilant înaintea unui *e* surd; Joan Colom devine *Johannes Scolom* sau *Scolvius*. Şi, cum se ştie că, în 1477, Golumb a întreprins o călătorie spre regiunile din nordul Atlanticului, Ulloa conchidea că nu mai e nimic de adăugat 19!

1R Vezi Charles Boland, *They All Discovered America*, Garden City, Doubleday, 1961, p. 105.

19 Principalele scrieri ale lui Ulloa sunt: *Christophe* Coulomb *Catalan* (Paris 1927), *Noves Proves de la Catalanitat de Colon* (Paris, 1927), *Xristo-Ferens Colom, Fernando el Catolico, y la Cataluna Español* (Paris, 1928). Pentru o relatare mai detaliată a teoriei lui Ulloa, vezi studiul introductiv al lui Paul Alexandru Georgescu la traducerea românească a *Jurnalului de bord al lui Cristofor Columba* citată mai devreme, pp. 6 – 7.

ŞTIA COLUMB DESPRE

f

PREDECESORII SĂI?

Se poate bănui, deci, că poveştile inventate în secolul al XVI-lea aveau un scop practic: ele nu urmăreau, pur şi simplu, să delecteze un public întotdeauna dornic de senzaţional, ci să introducă argumente într-o dispută înverşunată pe care nici tratatele întărite de semnăturile puternicilor suverani ai marilor puteri maritime ale vremii nu au liniştit-o. Autorii acestor născociri voiau să susţină drepturile ţărilor lor asupra unor pământuri pe care fluturau steagurile altora şi încercau să convingă, invocând călătorii ce nu avuseseră loc niciodată, că, de fapt, cu mult înaintea descoperitorilor recunoscuţi, diverşi prinţi sau piraţi acostaseră acolo, întemeiaseră colonii, îi creştinaseră pe băştinaşi sau că marinarii eruropeni

trecuseră Atlanticul ca să se amestece cu triburile de pe ţărmurile occidentale ale oceanului, lăsându-i pe localnici să le împrumute nu numai credinţa creştină, ci şi limba, trăsăturile fizionomice şi obiceiurile. Trudă, totuşi, zadarnică: nu se cunoaşte niciun caz în care ocupanţii acelor teritorii ar fi fost convinşi de aceste demonstraţii şi le-ar fi cedat aceste pământuri urmaşilor cuceritorilor de odinioară.

Dar nu e deloc ciudat să constatăm că asemenea poveşti circulau în toată Europa, îmbogăţindu-i pe tipografii care avuseseră ideea să le publice. Nici călătoriile călugărilor lui Brendan, nici cele ale vikingilor lui Leif nu mai aveau parte de admiraţia de care se bucuraseră în secolele trecute. S-ar zice că oamenilor Renaşterii le era mai uşor să creadă aventurile nemaipomenite ale prinţului Madoc sau ale fraţilor veneţieni întâmplate, pasămite, într-o epocă mai apropiată de ei decât acelea venite prea de departe, din ceaţa unor legende care, totuşi, erau clădite pe temeiurile unor adevăruri.

Nu e, prin urmare, o coincidenţă că toate aceste călătorii au fost inventate după ce Columb, John Cabot, João Fagundes, Verrazano se întorseseră din Lumea Nouă cu veşti despre înfăţişarea acelor locuri. Descoperirile lor au fost, înainte de orice, impulsul unor poveşti despre expediţii scornite. Dar cât de mult se datorează plecarea lor în călătorie lucrurilor ştiute despre drumurile peste ocean ale călătorilor de odinioară?

Fernando, fiul lui Columb, care şi-a însoţit tatăl în două expediţii în Lumea Nouă şi a şi scris despre el o carte, rămâne singura sursă de informaţii credibile privind biografia navigatorului. Şi el, însă, mărturiseşte cu desăvârşită onestitate că nu ştie aproape nimic despre tinereţea tatălui, învăluită, astfel, în mister. Un singur

lucru e sigur: primele drumuri pe mare le-a făcut încă foarte devreme. În 1501, le scria lui Ferdinand şi Isabellei: „La o vârstă foarte fragedă, am devenit marinar şi de atunci mi-am urmat această meserie până în ziua de astăzi. Arta navigaţiei îi îndeamnă pe cei care şi-o însuşesc să înveţe tainele lumii. Vreme de 40 de ani m-am siipus legilor acestor arte şi am plutit pe toate mările unde pot ajunge corăbiile” *1*.

De la Fernando s-a mai aflat un amănunt, în jurul căruia aveau să se poarte multe discuţii în secolele al XIX-lea şi al XX-lea: fiul citează câteva cuvinte rostite cândva de tatăl său – „în luna lui februarie a anului 1477, am ajuns la o sută de leghe dincolo de Insula Ti/e”[98]. „Insula Tile” (adică Thule) trebuie să fi fost, de fapt, Islanda[99]. Specialiştii se îndoiesc de autenticitatea acestei informaţii. Chiar dacă ar fi furnizată, aşa cum e probabil, de Columb însuşi, ea nu pare a fi adevărată;

poate că el să fi vrut să se prezinte ca un navigator cu state impresionante de serviciu (şi o expediţie până „dincolo de Thule” era, evident, un argument convingător) şi să obţină, astfel, angajamente mai avantajoase. E, oricum, ciudat ca, după o experienţă dobândită în mările Nordului. Columb să fi pornit atât de departe spre sud dacă ar fi ştiut de existenţa unor pământuri la apus de Atlantic.

Restule simplă supoziţie, concluzii ale unor raţionamente ce nu pot fi respinse, dar nici nu oferă destule date certe pentru a fi acceptate. Se ştie, de pildă, că unele crâmpeie din poveştile despre Vinland erau foarte

98 Cf. Magnus Magnusson, Hermann Pâlsson, Introducere la The Vinland Sagas: The Norse Discovery of America, Harmondsworth, Penguin Books, 1966, p. 43.

99 Vezi ibid. ; unii comentatori cred că textul lui Columb trebuie citit „am ajuns la o 'altă Tile*’, deci, poate, în Groenlanda.

răspândite, că fuseseră traduse mai de mult în principalele limbi europene, că în porturile Atlanticului erau cunoscute aproape de toată lumea. De asemenea, e adevărat că „exista un trafic considerabil, adesea ilegal, între Islanda şi Bristol şi între Bristol şi Portugalia”; apoi că „islandezii înşişi nu uitaseră Vinlandul său, cel puţin, direcţia în care se află el”[100]. E, însă, de ajuns pentru a bănui că impulsul plecării spre apus i-a venit lui Columb din partea lui Leif şi a islandezilor Lui?

Aproape sigur, ştia despre ei. În articolul pe care i-l consacră, reputata *Encyclopaedia Britannica* vorbeşte nu numai de drumul tânărului genovez până în Islanda, ci şi de faptul că el „a studiat tradiţiile Lumii Noi”. Ceea ce rămâne încă de demonstrat. Pe de altă parte, e foarte greu să se creadă că i-a rămas străină această poveste ştiută de atâta lume, în vremea aceea; din Islanda, din Portugalia, poate chiar din Italia natală, unde corăbierii italieni călători pe apele Atenţicului, o aduseseră încă de la începutul secolului. În biografiile lui Columb, una dintre temele asupra căreia se revine de multe ori e convingerea acestui catolic drept credincios că „Dumnezeu i-a dat gândul să plece în călătorie şi siguranţa că va izbândi”, în prefaţa unei scrieri, *Libro de las profecia*, el pune izbânda pe seama unui miracol[101] şi denumirile date de el pământurilor pe care le-a descoperit dovedesc această încredere neabătută în protecţia Cerului: de la prima insulă pe care a acostat în Lumea Nouă, botezată de el *San Salvador*, până la promontoriul atins, în cea de-a patra călătorie când soarele s-a arătat după 28 de zile de furtună, promontoriu căruia i-a spus *Gradasa Dios*.

Dar dacă a înţeles povestea lui Leif şi a celorlalţi islandezi plecaţi să-i creştineze pe sălbatici, auzită în

---

100 Ibid.

101 Vezi Cesare Giardini, op. cit., p. 4.

Islanda, în Portugalia sau în vreunul din porturile Europei, tot ca pe un semn al «Providenţei?

Nu încape îndoială că ştia şi minunata poveste a Sfântului Brendan. În secolul al XV-lea, *Navigaâio Sancti Brendani* continua să fie una dintre cele mai populare cărţi din Occident şi va fi la fel de-a Jungul Renaşterii şi chiar o vreme după aceea (paralel cu ea, a circulat, în ţinuturile anglo-normande, o formă versificată, datorată unui oarecare Benedict, din secolul al X-lea, iar în cele germane, una din secolul al XII-lea). Au fost mulţi cei care au pus expediţia lui Columb în legătură cu aceste poveşti venite din Irlanda. Şi se ştie că navigatorul genovez i-a cerut fiului său, Fernando, să-i adune tot ce putea găsi despre mai vechile navigaţii în Atlantic. E cu neputinţă ca el să nu fi aflat, cu acest prilej, mai multe amănunte despre irlandezii ale căror isprăvi miraculoase stăruiau încă în memoria contemporanilor lui. Cu toate acestea, singura sa referinţă la sfântul corăbier e cea indirectă, din Jurnalul primei călătorii în Lumea Nouă; în paginile în care se vorbeşte despre întâlnirile Amiralului cu marinari ce întâlniseră ţărmuri necunoscute6.

Legendele despre insulele fermecate ale Sfântului Brendan erau foarte răspândite în porturile Atlanticului. Corăbierii foloseau încă hărţile din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea pe care aceste pământuri erau trecute „în diferite puncte ale Oceanului, fie aproape de ecuator, fie la apus dfe insulele Azore, fie pe paralela Irlandei”. Cele mai persistente erau „miturile referitoare la insula înflorită Antila, la insula Sf. Brendan şi la arhipelagul celor 7 oraşe”. Pe globul terestru al lui Martin Behaim din 1492, insula Sf. Brendan e arătată” aproape de ecuator la 54 longitudine vestică, Antila e plasată puţin mai la nord de tropicul Racului, la jumătatea drumului între insulele Azore şi regiunea în care sunt marcate pe hărţile noastre

Antilele Mici". Spaniolii, şi portughezii au străbătut Atlanticul în toate direcţiile, de-a lungul întregului secol al XV-lea, în apropiere de Canare, Azore şi Madera, căutând aceste insule. Căutările au continuat până în secolul al XVIII-lea „chiar şi în timpul nostru, pescarii bătrâni de pe Gometa şi Hierro cred în existenţa insulei Sf. Brendan care, când se ridică din adâncurile oceanului când se cufundă din nou… Fără îndoială că Amiralul, cât a trăit la Lisabona, s-a întâlnit cu marinari portughezi care navighează prin diferite părţi ale oceanului. El a putut auzi ecouri ale veştilor despre aceste drumuri la Lisabona sau pe insulele Azore". Ceea[102] ce e perfect logic: de ce n-ar fi crezut Columb în adevărul unor legende pe care le credea, în vremea lui, toată lumea?

Oricum această ipoteză e mai plauzibilă decât cea formulată în 1893 de geograful irlandez Denis O'Donoghue, de exemplu, într-o carte care a atras atenţia specialiştilor şi, în acelaşi timp, a avut parte de o foarte bună primire din partea publicului larg, *Brendaniana*, el susţinea că „aşa cum se ştie foarte bine, Columb a vizitat Irlanda, fiind ajutat… în cercetările sale de un gentleman irlandez numit Patrick Maguire care l-a însoţit şi în marea lui călătorie transoceanică. Sunt şi alte nume irlandeze în registrul echipajelor corăbiilor". Af[103]irmaţie considerată „complet falsă" de Morison, autor, în 1943, al unei biografii a lui Columb, Amir*alul Mar*e*lui Oce*a*n, în* vederea redactării căreia a cercetat în arhivele spaniole listele participanţilor la expediţie, fără să dea de urma celor menţionaţi de Donoghue-La fel de falsă s-a dovedit a fi informaţia furnizată de Geoffrey Ashe9, într-o carte

102 Idem, nota 8, pp. 191 —192; în drumul său din Spania spre „Cipangu", Columb a încercat să urmeze paralela de 28°, pe care hărţile de pe atunci aşezau Antilia şi arhipelagul celof 7 oraşe.

103s Cf. Samuel Eliot Morison, op. cit., p. 29.

altminteri temeinic documentată, Pămâ*nt la* v*es*t*!* „*E*
aproape sigur că în echipajul său (al lui Columb, n.n.) din prima lui călătorie în Lumea Nouă a fost un om din Galway (port pe coasta de vest a Irlandei, n.n.) – E absolut cert că acesta auzise de Brendan şi că el l-a condus pe Columb spre vest, dincolo de orice hartă cunoscută” 10.

Vorbind însă, despre hărţi, avem dreptul să ne întrebăm ce însemnau „hărţile misterioase” despre care se spune că le avea asupră-i Martin Alonso Pinzon11, comandantul corăbiei *Pinta*, personaj a cărei comportare suspectă i-a indignat pe ceilalţi participanţi la expediţie.

Ciudată, să recunoaştem, e şi consecvenţa cu care Amiralul le comunică oamenilor săi cifre sensibil mai mici decât cele ale distanţelor parcurse de navele micii armade. Încotro le spusese el înainte de plecare că se vor îndrepta? Care erau pământurile făgăduite de el? Pentru că e greu de crezut că un marinar care cunoştea atât de bine datele-necesare navigaţiei şi îşi pusese fiul să cerceteze tot ceea ce ar fi putut să-i spună hărţile şi scrierile de până atunci, nu ar fi cunoscut dimensiunile sferei pământeşti şi că era alarmat de lungimea drumului până în Asia, necutezând să-şi facă echipajul părtaş al acestei permanente spaime că a mers prea departe şi că, poate, a trecut, fără să îşi dea seama, pe lângă ţărmurile căutate de el. Nu e cu putinţă să nu fi ştiut că drumul *spre India* era mai lung decât cel care îl ducea până pe coastele apusene ale Atlanticului.

Dar dacă aşa cum s-a spus despre portughezi, şi spaniolii duceau o „politică a secretului”, apărându-şi astfel cuceririle? Să nu uităm că, la niciun an după întoarcerea lui Columb din cea de-a doua călătorie a sa, veneţianul cu nume angli-Vezi *ibid*.

10 George Ashe, op. cit., p. 236.

11 Vezi Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb, p. 67, cizat, John Cabot, împlânta steagul Angliei pe ţărmurile

Labradorului, Terrei Nqva şi Noii Scoţii. Semn sigur că şi alţii erau în stare să se folosească de iscusinţa corăbierilor italieni, descoperind alte căi spre lumea explorată de Columb.

E de ajuns să privim harta întocmită de Bartolomeo Columb, zice-se, după notele tatălui său[104], pentru a ne da seama că Amiralul era convins că „Lumea Nouă” e mult mai întinsă decât oceanul pe care îl străbătuse el. Că o vedea ca pe o prelungire a Asiei (mai exact a Chinei), ca pe o imensă peninsulă înaintând sute de leghe spre est. Lucru firesc, pentru că, europenii sfârşitului de secol al XV-lea nu ştiau nimic despre vasta întindere ce avea să se cheme Oceanul Pacific.

Pe harta lui Bartolomeo nu e trecută nicio menţiune a ţărmurilor *Indiei* pe care Columb şi regalii săi armatori declarau că acostaseră marinarii spanioli. Nu s-a aflat ce şi cât anume ştia Amiralul despre Brendan sau Leif şi, fireşte, cu atât mai puţin, despre miticii fenicieni. Dar cum putem crede că, în cea de-a patra călătorie a sa, începută în mai 1502, la trei ani după ce Vasco da Gama ancorase la Calcutta şi redescoperise marea cultură a Indiei (ştiută, de altfel, din vremea lui Alexandru Macedoneanul), Columb continua să-i socotească *indieni* pe acei oameni pe care îi vedea zburdând goi şi mirându-se de armele şi veşmintele europenilor?”

Ce ştia, de fapt, Columb despre pământurile spre care, cu atâta patimă, a vrut să plece şi pe care le-a visat până în clipa morţii?

CUPRINS

104 p. 302.

Carie subvenţionată din fondul de cercetare destinat literaturii ştiinţifice şi tehnice:
Redactor: MIHAKLA NEGUL A Tehnoredactor: SIMIOX CONSTANTIN
Tiparul executat la
S C. UNIVERSUL S.A. – sub cd. 215